

ERNEST HELLO

ČLOVEK

2. **VEDA**

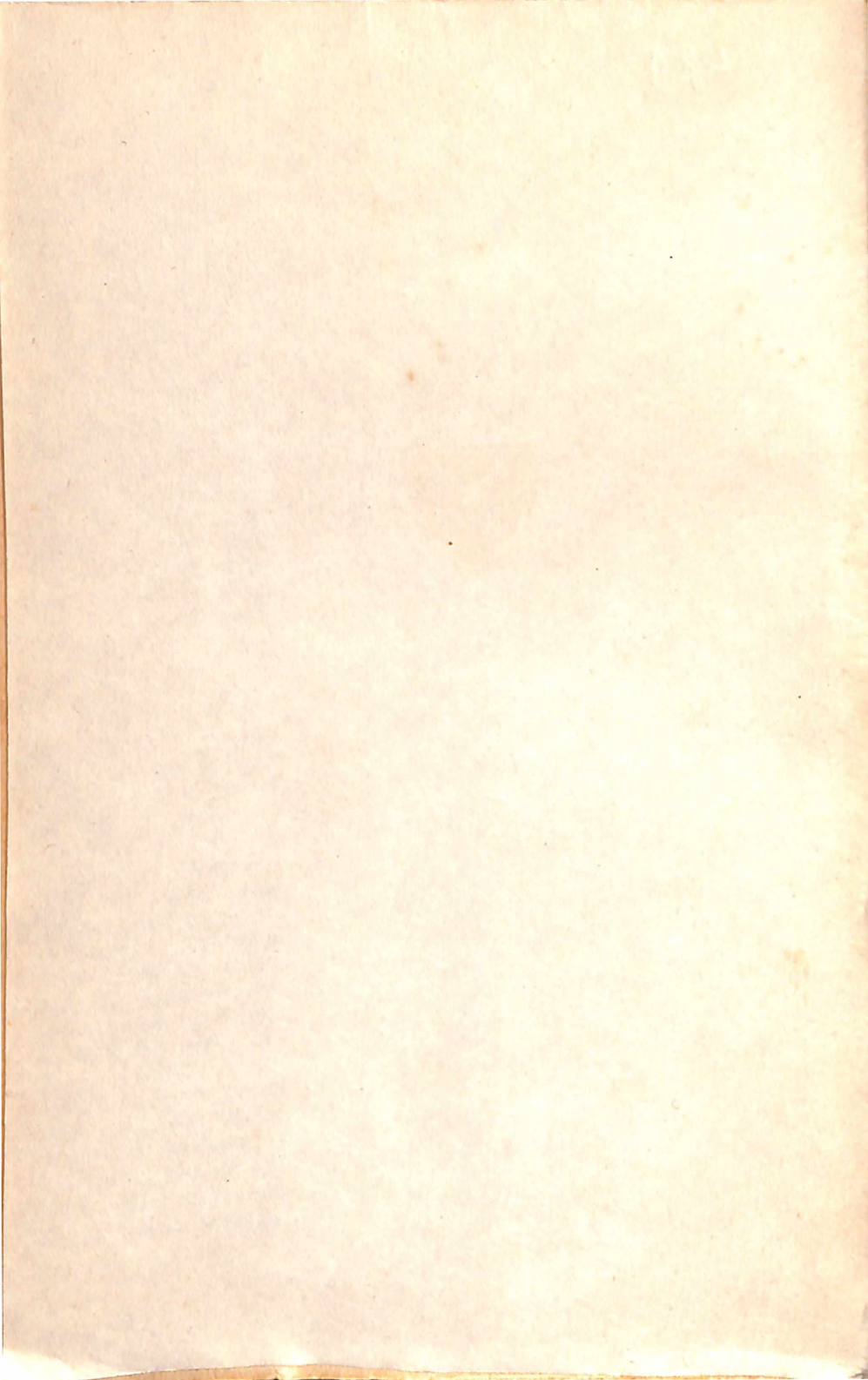
VYDALO VERBUM V KOŠICIACH

Dielo E. Hellu »Človek« delí sa na tri časti, a to presne podľa scholastickej axiomy: »Esse est bonum, verum et pulchrum« (bytie je dobré, pravdivé a krásne). Nedeliteľná trojstránkovosť bytia určuje aj povahu človeka aj povahu kultúry. Predmetom vôle je dobro (rozoberá ho v časti Život, hlboká analýza vášne), pravda je predmetom rozumu (rozboru tejto stránky sa venuje časť Veda) a napokon stupňovaním dobra a pravdy je krása, postrehovaná a zažívaná citom (ňou sa zapodieva tretia časť Človeka — Umenie). Takýto je celistvý plán Hellovho základného diela, ona ústrojná jednota, o ktorej výslovne hovorí v úvode.

E. Hello, ako priebojný mysliteľ, upotreboval essay, literárny druh veľmi príhodný na to, čo sledoval. Príznačný je preň prenikavý vŕhad, bleskové osvetlenie bytostných koreňov človeka a jeho problematiky. Vychádza z prvotných kresťanských právd. Tie sú preň absolútnou istotou a súčasne ohniskom, z ktorého sa díva na složenie sveta a do ktorého sa mu všetko zázračne

481

62-

THE
LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF TORONTO

EDÍCIA LOGOS

SVÄZOK 6.

REDIGUJE

Dr. ANTON HARČAR

ERNEST HELLO

PRAVDA JE PŘEDMETOM ROZUMU

11. V E D A

PRELOŽIL

VALENTÍN KALINAY

VYDALO VERBUM V KOŠICIACH

Knihu Ernesta Hellu VEDA, kniha druhá
diela ČLOVEK (L'homme, Livre deuxième: La
Science; Librairie académique, Perrin éditeur; Paris,
1936. — 36. vyd.), z francúzskeho originálu preložil
Valentín Kalinay. — Vyšlo ako 6. sv. edície
LOGOS, ktorú rediguje Dr. Anton Harčar
a vydáva Verbum, nakladateľské a vydav. družstvo
s r. o. v Košiciach. — Cirkevné povolenie udelil Bisk.
úrad v Spišskej Kapitule čís. 4216/43. — Vytlačila
»Alžbeta« p. n. s. v Košiciach. Roku Pána 1946.

B A B Y L O N

I

Keď pozriem vôkol seba na filozofickú vedu alebo na to, čo tak volajú, zisťujem, že situáciu duchov možno shrnúť do jediného slova: zmätok.

Pravda rieši problémy.

Blud sa správa voči problémom rozmanite. Má rozmanité postoje, pretože na ceste k ničote je viacero zastávok.

Rozoznávam hlavne tri:

Na prvej zastávke blud vraví: Tu, hľa, riešenie problému, a dáva riešenie — falošné.

Na druhej zastávke sa blud už ani nepokúša riešiť problém, no pokúša sa ho ešte postaviť. Vraví: Tu je, je však neriešiteľný.

Na tretej zastávke je blud rovnako neschopný problém postaviť i riešiť, a bľaboce nesúvislé slová.

Na prvej zastávke stretávame systém, ktorý sa tvári sudcovsky, ktorý sa tvári, ako by stál, chcúť takto parodovať postoj pravdy.

Na druhej zastávke stretávame doznajú bezmocnosť.

Na tretej zastávke stretávame blúznenie.

Pozrime na svetové dejiny; ukážu nám p o k r o k odsúdených vecí.

Predovšetkým treba povedať, že človek musí zbožňovať; človek vždy začína so zbožňovaním.

No keďže sa posvätný depozit zachoval neporušený len vo vyvolenom národe, čo spravilo ľudstvo zo svojho zbožňovania?

Viete to: dejiny hovoria. Prstom ukazujú Apisovho býka.

Ľudstvo obrátilo svoje zbožňovanie k prírode; toto je pohanstvo v pravom smysle slova.

Človek sa cítil oproti prírode slabým, ohrozeným. Videl diela, ktoré neboly jeho, a začal ich zbožňovať, aby ich upokojil.

Priznávať každému viditeľnému a vonkajšiemu predmetu vlastnú vôľu, mohutnú osobnosť, a klaňať sa tomuto stvoreniu, *ako by malo život samo od seba* — toto je pohanstvo.

Pohanstvo sa klania veciam vonkajšieho sveta, ríši živočíchov, ríši rastlín, zbožňuje nieja človeka.

Avšak človek, ktorý sa skláňal pred cibuľou, odrazu sa vystiera a, meniac modlárstvo, začína opovrhovať viditeľnými vecami, klania sa sebe samému v svojom živote intelektuálnom, v svojej vlastnej myšlienke, *ako by mal život sám od seba*. Toto je racionalizmus.

Racionalizmus, ktorého najúplnejším predstaviteľom je Fichte, značí zbožňovanie ľudského »ja«, zbožňovanie rozumového a mravného života človeka. Je to vyššia forma modlárstva.

Ale človek, ktorý zbožňuje seba samého, nie

je spokojný so svojim bohom. Nie je spokojný ani s gréckym bohom, ktorým je príroda, ani s racionalistickým bohom, ktorým je človek; pokúša sa o iného boha, ktorý by bol kombináciou predošlých dvoch.

Kombinácia racionalizmu a pohanstva dáva panteizmus.

Panteizmus je súčasné zbožňovanie živočíšneho i mravného života človeka, súčasné zbožňovanie Človeka a Prírody, ako síl v podstate i rozvoji totožných, ako rozmanitých prejavov jedinej podstaty, *majúcich život od seba samých*.

Panteizmus predstavuje blud v najvyššej podobe, v podobe absolútnej: panteizmus je vrchol ničoty.

Pohanstvo, racionalizmus, panteizmus — hľa, bludy, ktoré si duch môže uvedomiť, bludy sústavné, bludy, ktoré majú *meno* (na túto okolnosť upozorňujem mysliteľov!). Pohanstvo, racionalizmus, panteizmus — každý z nich sa pokúša riešiť problém.

Pristúpme k druhej podobe bludu. Sme na druhej zastávke.

II

Pohanstvo má suseda, ktorý ho ohrozuje; racionalizmus má suseda, ktorý ho ohrozuje; panteizmus má suseda, ktorý ho ohrozuje. Tým

spoločným susedom, tým spoločným nepriateľom je — skepticizmus.

Všetky tri náuky, ktoré som práve charakterizoval, nosia v sebe semä, z ktorého sa rodí skepticizmus.

Grécka mytologia, Fichte, Spinoza, Platón a Schelling — všetci nosia v sebe Pyrhona,¹ ktorý sa zrodí dnes či zajtra.

Keď sa blud nazýva skepticizmom, nenárokujú si viac slávu riešenia: chce už len postaviť problém, a na každú otázku ľudského ducha odpovedá: Či ja viem?

No skepticizmus predsa ešte má meno: volá sa skepticizmom. Vie ešte o sebe; vie, že nevie. Teda je čosi pod ním.

Bossuet, chcúc sledovať postup rozkladu, pozoroval ľudské telo v hrobe. Za istý čas sa vie, čo je to: je to mŕtvola. Mŕtvola má meno. Ale po istom čase sa ľudské slovo v rozpakoch zastavuje pred akýmsi čímśi, čo už nemá mena v nijakej reči. Nie je to už ani mŕtvola: ostáva len nič, slávne: neviem, čo.

Sledujme aj my postup rozkladu v neviditeľnom svete. Doteraz sme videli a menovali mŕtvoly.

Čo však robí blud teraz, keď Schelling je mŕtvý, keď Nemecko spí pod rubášom a očakáva vzkriesenie? Kde je?

Na tretej zastávke.

¹ Prvý veľký grécky skeptik v 4. st. pr. Kr.

Vezmite drobnoh'ad. Vidíte, ako sa hýbu na plytčinách tie nekonečné drobnosti? Sú to drobní ľudkovia, ktorí už nevedia ani čítať. Ach, Fichte, Schelling, Hegel, vy, ktorí ste mohli byť veľkí, keby ste sa boli chceli hodiť na kolená, čiže prišiel trest na vás! Vo výškach ste sa búrili a včul' vás trest stíha ešte i na plytčinách! Kto sú to tí ľudkovia a čože robia? Hovoria, nič však nevravia, ich blud nemožno už ani charakterizovať, ani pomenovať. Vstúpili do oblasti »neviem čoho«.

Ale veď v Nemecku predsa zažiarili traja geniálni ľudia! Fichte, Schelling a Hegel hovorili!

Ako sa stalo, že z toho nevzišla ani pravda, ba ani škola bludov, škola, ktorá by si zaslúžila to meno?

Ako sa stalo, že tí, čo vyslovujú Heglovo meno ako meno svojho otca, sú iba smiešni žiaci?

A predovšetkým prečo pravda nekorunovala Nemecko?

Čo sa stalo vo výškach? Na výškach, kde sa dalo tak dobre modliť, Nemecko napadlo Cirkev, pred ktorou pod pokutou smrti musia skloniť svoje najhrdšie konáre aj cédry hory Libanon! Nemecko stihol trest: stalo sa jalovým. Vzburá sa odohrala v neviditeľnom svete: trest nám bije do očí. Tu ho máme, pred sebou, ako náuku. Fichte, Schelling, Hegel neskončili.

Boh, ktorý sa nezrieka svojej nezávislosti a svojej slávy, odoprel im svoje tajomstvá.

Načo im teda dal génia, keď ho nadarmo mali zmrhať?

Možno preto, aby svet videl, kam ide ľudský génus, keď ide sám.

Druhá otázka. Nenašli pravdu. Dobre. Ale ako sa stalo, že nezanechali po sebe nejakú monumentálnu školu bludu?

Príčina je veľmi jednoduchá a veľmi hlboká. Vyčerpali blud. Hegel zhustil blud; usporiadal ho do systému, vyslovil ho, keď smiem tak povedať, celkom a naskrze jedným slovom. Jeho formula stojí na titulnej strane Školy Satanova, ktorý sa odvtedy posmieva napodobňovateľom, pretože neverí, že by to mohli lepšie urobiť. Satan sa poznal v heglovskej formule, obdivuje ju ako svoju vec, lebo Pýcha, Satan a Hegel kričia to isté: Bytie a Ničota sú totožné.

Keďže nemeckí učitelia sa nesklonili, aby ich mohli počuť aj francúzski žiaci, ktorých postava nie je veľmi vysoká a ktorých ucho je lenivé, sú títo žiaci v hrozných rozpakoch. Náuku sa môže pokúsiť zopakovať iba ten, kto ju počul. Zpomedi spomínaných žiakov však jeden uchytil kradmo jedno slovo, druhý iné slovo; tento uchytil podstatné meno, tamten prídavné meno. Beda, čo sa stalo? Posošivali tie roztrúsené omrvinky; lež kúsiky viet, pospájané jeden za druhým, vôbec nemaly smyslu — a žiaci to nezbadali.

Žiaci žiakov, ktorí tvoria časť francúzskej verejnosti, zvolali slovami z »*Lekára proti vôli*«.² Také je to krásne, že nič z toho nerozumiem!

Herci, hrajúc komédiu v reči, ktorú ani obe-
cnenstvo, ani oni sami nerozumejú, vskutku bez
nebezpečenstva mohli vydávať zvuky, ktoré im
prišli na jazyk.

Takmer pre všetkých, čo vo Francúzsku
ľapcú o filozofii, je príznačná nevedomosť,
ktorá hraničí so zázrakom.

Hoci fundamenty pomníka nie sú uložené,
každý predsa očistom hádže na kopu svoj ka-
meň s vyškeravým pohybom a čaká, či zo
všetkých tých kameňov povstane budova.

Títo ľudia by sa nemohli ani pohnúť, ani pod-
vrátiť; nemôžu ani žiť v pokoji, ani viesť vojnu.

Opýtajte sa ich, čo je Boh.

Nemajú o tom nijakú ideu, ani správnu, ani
falošnú. A keď preniknete na dno ich myšlienky,
alebo toho, čo nazývajú svojou myšlienkou,
zistíte, že Boh im je abstrakcia — oni to však
nevedia, lebo nič si presne neuvedomujú. Spý-
tajte sa ich, či uznávajú Boha katechizmu,
ktorý je i Bohom vedy.

— Nie celkom.

Spýtajte sa ich, či ho zamietajú?

— Nie celkom.

Chcú nejakého iného?

² Le médecin malgré lui, Molièrova komédia.

— Nie celkom.

Nechcú nijakého?

— Nie celkom.

Bytosť, ktorú si predstavujú, sa ponáša — ak sa vôbec na niečo ponáša — na nejakú vznešenú podobu ničoty.

Pokračujme v katechizme, ktorým nahradili katechizmus.

— Je Ježiš Kristus Boh?

— Nie celkom.

— Teda nie je Boh?

— Nevravím to celkom tak: idete trošku priďaleko; je čímisi, čo sa trošku ponáša na Boha; keďže však neviem, čo je Boh, nemôžem vám presne povedať, či je vskutku tým, alebo či je tým len takmer; no predsa som kresťan.

— Je Ježiš Kristus Boh, ako to tvrdí Cirkev?

— Nie celkom; ja nechápem to slovo v tom istom smysle ako vy.

— Ktoré slovo?

— Slovo: Ježiš Kristus je Boh.

— V akom smysle ho teda chápete?

— V modernom, v širokom, vo filozofickom smysle.

— Akýže je ten moderný, široký, filozofický smysel?

— Príliš ma prenasledujete. Som kresťan, no nie katolík.

— Ste teda protestant?

— Nie celkom.

— Teda čo ste? Každý človek, ktorý sa hlási

za kresťana, ak nie je katolík, je presvedčený o protestantizme.

— Patrím k náboženstvu budúcnosti.

— Myslíte, že Boh sa zmení alebo bude nahradený?

— Nie celkom. Zachádzate trošku prid'aleko.

Tento rozhovor, hoci vari bez tej naivnosti, môžete očuť, kedy sa vám len zachce. Miesto dobráctva, ktorým tu predstavujem protivníka, nastúpi možno pedantská slávnosť. Podstata však bude tá istá.

Váš protivník bude protirečiť sebe samému práve tak, ako i vám: budete hľadať jeho náuku, no nenájdete ju. Vyšmykne sa vám, keď sa budete nazdávať, že ste ju zachytili; zmení sa — ak to, čoho niet, sa vôbec môže meniť.

Chcete poznať tajomstvo tejto veci, ktorá by popravde ani nemala mať mena, pretože nemá bytia, a pretože iba bytie má právo na meno, veci, ktorú pokladajú za filozofiu čitateľa *Revue des Deux Mondes*?³ Chcete vedieť, aká je to náuka?

Je to drobná minca heglovskej formuly, prispôbená tým, čo nemôžu znieť celkovú sumu riešenia, ktoré táto formula zahrnuje.

Je to prax heglovskej teórie, prispôbená tým, čo nemajú dosť sily pozrieť teórii priamo do očí.

³ Známa franc. revue (od r. 1829) pre literatúru, politiku a vedu.

Bytie a Ničota sú totožné, povedal učiteľ.

Vravme očistom čokoľvek, opakujú žiaci.

Nenazdávajú sa však, že chápu čo i len pásku, ktorá ich spája s Heglom.

Nechápu vôbec nič.

Nasledujú zákon, ktorý ich ženie nadol, nechápu však ani ten zákon, ani nič iného.

Francúzska verejnosť však hľadá a obdivuje: chcel som povedať: obdivovala, lebo už neobdivuje. Neobdivuje už ani Bytie ani Ničotu. Spí. No tento pokrok nestačí.

Je načase, aby pochopila, že bola predmetom posmechu; je načase povedať mŕtvolám, ktoré zahatávajú cestu: Miesto životu a miesto svetlu! Ludstvo nechce zhniť vo vašej slepej uličke. Jediná mocná hlava vynašla formulu a súhrn bludu. Každý blud je napotom iba opakovaním.

Practe sa! Practe sa, zlí žiaci, neschopní zopakovať zle naučenú úlohu v reči, ktorú nerozumiete! Practe sa a usilujte sa, aby sa zabudlo na vás! Lebo keď sa o desať rokov náhodou rozpamätá na vás nejaký učenec, nemožno ani predvídať, s akým výbuchom smiechu vysloví vaše mená. Špekulovali ste na noc: blíži sa však deň, practice sa, ste mŕtvi! Za poslucháčov máte už len niekoľko hlupučkých mešťiankov, ktorí vás počúvajú s otvorenými ústami, ľudí, ktorí ešte nezačuli, že na bojisku trúbia budíček. Ste mŕtvi, celkom mŕtvi. A — Bohu vďaka — nevstanete z mŕtvych na tretí deň. Držím prst

na pulze Europy a cítim, že chce žiť: teda vy ste mŕtvi. Skala na vašom hrobe nie je z tých, čo sa odvalujú. Ľudská myšlienka vyhasne — alebo nahradí prázdnotu plnosťou, Hegla pravdou.

Na svete je už iba jedna mladá vec, a to je kresťanstvo.

Jeho nepriatelia svojou priemernosťou nám umožňujú vidieť holú prázdnotu bludu. Ukazujú ho taký, aký je: komplikovaná ničota.

Využime ich láskavosť. Ak sme nepočúvali svedectvo pravdy, počujme svedectvo bludu, počujme hlas hniloby: aj ona je výrečná.

Keď sa veda nechce podobat' chrobákovi, ktorého hrobári volajú hrobovým, pretože hynie, keď sa odstránia mŕtvy, musí sa zmôcť na obrat, na obrat kvetov: musí hľadať slnko! Musí ísť do Galiley! Tam, tam ju čaká večná mladosť. Tam, tam ju čaká anjel, aby našla konečne Toho, ktorého hľadá, Večného Zmŕtvychvstalého.

STAV OTÁZKY

I

Keď sa ma pýtate, o akej otázke je reč, odpovedám: Je iba jedna otázka.

Táto otázka, od ktorej závisia ľudia, ktorá však čiastočne tiež závisí od ľudí, je otázka, ktorá povstáva, keď sverujeme zemi zrnko: Čo bude z tohto zrnka? — Je to otázka horčičného semienka.

Každá začínajúca sa vec, ak sa má stať veľkou, je zprvoti malá, alebo, ak sa vám tak lepšie ľúbi, zdá sa malou.

Pravda neľúbi hrmot. Rozpamätajte sa na jej postup, keď sa stala človekom. Ak sa však na to už veľmi nepamätáte, pozrite, čo sa deje, keď sa drobné biedne zrnko uloží do zeme.

Aké slabučké je napohľad a aké ohrozené. A jednako má prelomiť zem a stať sa veľkým stromom. Najprv sa musí dať zakopať, skryť sa a umrieť. Úbohé semä, Boh i ľudia ho opustia, ako sa vravieva. Čomu sa podobá?

Ničomu, ak nie Kráľovstvu nebeskému. Videli sme, ako sa to Kráľovstvo nebeské zrodilo, ako zakvitlo. Jeho nepriatelia hrmotili proti nemu, ono im vyhrávalo. Kati revali, mučeníci spievali. Mučeníci triumfovali, kati sa obrátili. Katolícka Cirkev má C r e d o, ktoré sa spieva.

Všimnite si však: toto drobné semienko, ktoré tak obdivuhodne zdoláva nesmierne prekážky, s ktorými sa ustavične stretáva, túto nežnú, drobnú, vzácnu vec, vec skromnú a mohutnú, ktorá zvládava ťažkosti a stáva sa veľkým stromom, túto vec môže zlomiť i detská rúčka.

Aj vy, čo čítate tieto riadky, vy, človek, skromná alebo veľká osobnosť, aj vy môžete zaviniť smrť tohto božského semienka, nie, pravda, v ľudstve, pretože Boh mu prisľúbil, že bude nesmrteľné, ale v sebe samom. Môžete mu dať v sebe umrieť a môžete mu dať v sebe žiť.

Ako sa správa svet k horčičnému semienku? Ako zaobchádzal s ním? Ako s ním zaobchádza? To je otázka, otázka našej dokonalosti a nášho šťastia.

O, Pravda drahá, ktorá nemôžeš vzrastať v sebe, lebo si nekonečná, a ráčiš vzrastať v nás, pre lásku k sebe samej ži nesmierne a nežne v úbohej zemi našej a dovoľ nám pozorovať vznešené hnutia svoje, hnutia veľké, že všetko zahrnujú, a harmonické, že ich ani necítiť!

II

Človek môže prijaté slovo zachovať a prakticky potvrdzovať; môže ho porušiť a prakticky popierať.

Keď ho však istý čas popieral, musí niesť pokutu za popieranie, a zákon, ktorý nechcel prijať ako blaženosť, privaľuje sa naň ako trest. Takto sa stáva, že sa pre pozorovateľa zvonku, pre človeka, ktorý vidí, ktorý chápe, popieranie mení na potvrdenie, ktoré býva niekedy oveľa výstižnejšie než tamto prvé. Kain poprel zákon lásky, keď zabil svojho brata. Ale i vtedy, keď, nosiac na čele znak hnevu Božieho, blúdil z mesta do mesta, i vtedy hlásal hrozným hlasom, hlasom omnoho zvučnejším, než by bol býval Ábelov hlas: *Non occides*, Nezabi!

Ten, ktorý všetko vie, nám vraví, čo máme robiť. Otec dáva jesť svojmu dieťaťu. Človek, ktorý jednoducho prijíma podávaný pokrm, zachraňuje sa pred vyberanými mukami, ktoré svojim obetiam uchováva luhár, čo oklamal Adama.

Tu je chlieb a tu je jed. Diabol však vie presvedčiť svoje obete, že je krajšie, hrdšie, väčšie, slobodnejšie otráviť sa, než jesť chlieb; a keď sa svíjajú v bolestiach svojej agónie, smeje sa, vysmieva sa z nich; jeho irónia a zloba ide tak ďaleko, že vzbudzuje v nich pohrdanie oproti tým, ktorí ostali verní Rozumu a Láske a počúvali, verili, porozumeli, jedli chlieb. Tomuto úžasnému výsmechu by čosi chybovalo, keby ho obete rozumely: obete diabla sú však vždy pyšné na svoju úlohu a samé sa venčia kvetmi, aby sa s tým on nemusel piplaf.

III

Europa v šestnástom storočí s hrdou a voľnou tvárou odmietla chlieb a pila jed, chcúť vidieť trošku, ako sa bude cítiť po ňom. Zle sa cítila a vinu pripísala nie jedu, ktorý pila, ale chlebu, ktorý nejedla.

Šestnásťte storočie otvorilo dvere rozpolteniu; storočie osemnásťte pripustilo všetky spôsoby rozpoltenia; stalo sa rozpoltením samým. Keď sú ľudia navzájom spojení, aj idey sa navzájom spájajú. Keď zabúdajú na sväzok, ktorý spája ľudí v jediné ľudstvo, súčasne zabúdajú i na sväzok, ktorý spája pravdy v jedinú pravdu, lebo ten, kto nemiluje, už tým, že nemiluje, stavia sa do tmy. Jednotu veciam dáva však svetlo. A tento zákon, ako všetky fyzické zákony, je odrazom zákona metafyzického, z ktorého vyplýva.

Osemnásťte storočie stratilo teda s dohľadom prirodzenosť vecí, t. j. svetlo a jednotu. Ľudia sa už nedržali pospolu, idey sa už nedržali pospolu. Veda nedbala o Umenie; Umenie nedbalo viac o seba. Ved' do zabudnutia upadlo i toto vznešené meno! Hovorilo sa už len o umeniach. Nielen rozmanité prejavy Umenia, ktoré ostatne aj tak nič nepredstavovali, lebo nebolo Idey, nielen rozmanité prejavy Umenia, ako napr. Hudba a Poézia, sa navzájom odcudzili, ale každý prejav sa odcudzil sám sebe. Básnik lyrický a básnik satirický pestovali

svoje remeslá, medzi ktorými nebolo nijakého vzájomného vzťahu. Miesto žiarenia života nastúpila sprostá konvencia ľadovej reťoriky. Táto reťorika presiakla do života a v prúde udalostí sa smiešala s filozofiou, práve tak ohavnou ako absurdnou. Slovom: emfatické a prázdne frázy viedly storočie do kabaretu alebo pod gilotínu. Babylon, ktorý značí vlastne absolútne rozčesnutie, zopakoval sa s celou svojou smiešnou hrôzou. Keď človek chce vlastnými silami dosiahnuť nebo, pravidelne padá do bahna. Osemnásťte storočie — to bolo zabudnutie pravdy, skazenie formy; bolo modloslužobníctvom lásky a smrti v tom úžasnom smysle, aký len môžu mať tieto dve slová; bolo orgiou a vraždením, kabaretom a popraviskom. Bolo masakrou spitých žoldnierov, ktorí sa vraždia v tme a víno tečie spolu s krvou.

Zatiaľ čo ľudia kráčali, nakoľko len možno, zpät smerom k ničote, diabol, ktorý sa ustavične smeje, zaiste preto, lebo sa vždy nudí, diabol nazval toto storočie storočím pokroku, storočím svetiel. Nepovedal, pravda: Storočie Svetla. No ako by to aj bol mohol povedať? Veď tak nenávidí jednotu!

Na tomto svete sa všetko zosobňuje. Každá myšlienka, každá epocha, každá forma má svojich predstaviteľov. Aj osemnásťte storočie muselo mať svojho predstaviteľa. Tento dlhý a hnusný úškl'abok, pošpinený krvou a blatom,

musel nechať svoj obraz v živom úškľabku, a narodil sa — Voltaire. Keby tohto zlého človeka bol stihol osud, ktorý si zaslúžil, nevyhrebával by som to nešťachetné meno; Voltaire by bol tým, čím má byť, zabudnutým chlapčiskom.

Ale nie. Táto opica našla obdivovateľov. A keďže ich ešte aj teraz má, keďže som nútený hovoriť o ňom, hoci popravde by sa už nik nemal naň rozpamätávať, prosím vás, nečudujte sa, že sa mi začína chvieť ruka. Kdesi som ho takto definoval: špinavý hlupák. Pridržiavam sa tej definície, lebo, keby vôbec potrebovala dôkaz, jej správnosť by mi boly potvrdily útoky, ktoré sa vyrútily na ňu. Keby bola bývala falošná, bola by poslúžila Voltairovi a bola by uspokojila voltairovcov, lebo každá lož sa mení na slávu pravdy, ktorú popiera. Moja definícia však neuspokojila voltairovcov. Pozrime, či ich väčšmi uspokojí jej vysvetlenie.

Čo sa špinavosti týka, je, myslím, zrejmá a nehovorím o nej: ba neopovážil by som sa ani citovať niečo, lebo si ctím myšlienky i slová, veci i osoby, vás i seba.

Prejdime teda k hlúposti. Podoberám sa na dôkaz. Vy sa podoberte na súhlas, keď ju dokážem; podoberte sa uznať to, čo je, a nereci-tujte len naučené vety. Nie ste navyknutí počuť, že Voltaire je hlupák. Tým skôr vám to teda treba povedať, pretože táto myšlienka nie je vám dôverná. Rovnako nenávidím paradox i

predsudok. Opovážme sa na všetko pre pravdu, neopovážme sa na nič proti pravde.

Čo rozumieme slovom hlupák? Hlupák je človek, ktorý nechápe, ktorý nie je inteligentný.

Čo značí chápať? Chápať, to je objať, mať smysel pre jednotu.

A čo značí byť inteligentný? Byť inteligentný, to je (*intus legere*) čítať v myšlienke a v skutku.

Nuž a tieto dva dary, mať smysel pre jednotu a schopnosť čítať v ideji a v skutočnosti, preniknúť smysel vecí, tieto dva dary sú proste protinožci Voltaira: nechybovaly mu len trošku, ale vôbec ich nemal.

Voltaire neveril, že by Umenie a Filozofia mali niečo spoločného; ba myslel, že tieto dve idey sa vylučujú. Predovšetkým nevedel, že sú to dve idey; a potom nevedel, že tieto dve idey sa stretávajú. Tým menej poznal, pravda, miesto, kde sa stretávajú.

V nejakej skutočnosti Voltaire nikdy nevidel čosi iného než samu skutočnosť, ba ani tú nikdy nevidel, lebo videl vždy len jej malú stránku, t. j. stránku viditeľnú. Bol rodený nepriateľ svetla; jeho rajom bolo mútiť, zmenšovať a zatemňovať. Hatiť svetlo, hatiť veľkosť, hatiť jednotu, hatiť radosť a obdiv — to bolo jeho životné dielo.

Niekedy sa hovorí o zdravom smysle Voltairovom. Hľa, toto bol ten jeho zdravý smysel: schopnosť nezbadáť vyššie veci.

Na Voltaira ani netreba hľadiť s výšky

Kresťanstva, aby sme ho opovrhli; tento človek, ktorý sa robí filozofom, je rovnako slepý pred človekom i pred Bohočlovekom.

Ak sa opica zpomedzi všetkých zvierat napohľad najväčšmi ponáša na človeka, v skutočnosti je jedným zo zvierat, ktoré sa na neho ponáša najmenej. Voltaire však rovnako uznáva ľudstvo človeka i božstvo Ježiša Krista: miluje opicu, opicu hľadá, nazdáva sa, že všade vidí opicu. Prirodzený poriadok ho hnevá práve tak ako poriadok nadprirodzený: pohŕda všetkými veľkými túžbami, vysmieva sa zo všetkého, čo je vzletné, teší sa zo všetkého, čo sa plazí. Keby bol býval dobrý, stál by na ostatnom mieste v rade dobra, lebo nepoznám plytšiu hlavu než jeho; keďže je však zlý, musí vzbudzovať hrôzu i v zlých, ktorí si ešte zachovali spomienku na nejakú pravdu, na nejakú krásu, na nejaké dobro. Pohľad na neho znesie iba ten, kto sa zriekol každej myšlienky, iba ten, kto povedal bahnu potokov: Ty mi budeš domovinou. Uznanie vyšších vecí žiada istú obeť, obeť tým väčšiu, čím vyššie sú tie veci; sú totiž váhou, ktorá sa nesie a cíti, — hlupák však, ktorý vidí, že ste zohnutý, nevidí však (pretože by musel dvihnúť hlavu), akého druhu je vaša ľarcha, tento hlupák sa uškľabuje — hľa, Voltaire!

Neschopný vás poznať, pochopiť a dosiahnuť, majúc iba jeden prostriedok, ako upozorniť na seba — pokúša sa vás opl'úť; hľa, to je tá veľká

osoba! Zo svojej absolútnej ničoty čerpe výhodu, že nemusí zodpovedať za seba. Pretože nikdy nevie zbadať nejakú ideu, nijaká idea ho netrápi: hľa, to je tajomstvo jeho ľahkých spôsobov. Do ničoho sa nezahľbuje. Žart pokladá za záver. Popiera neviditeľné príčiny, ďaleké súvislosti, skryté zákony, ba nevie ani to, či je vôbec niekde nejaký problém. Za príčinu istej skutočnosti vyhlasuje inú blízku skutočnosť, ktorá je vlastne len jej zámienkou: postup rovnako hlúpy ako zlomyseľný a rovnako zlomyseľný ako hlúpy, lebo pre svoju krátkozrakosť popiera všetky obzory a chcel by nám ich uzavrieť. Tvrdieva sa, že vie rozosmiať. Nevie; tvrdím však, že nikdy nikoho nepohol k radosti, ba ani k veselosti. Za svedka volám všetko, čo má dušu, a ani jedno ľudské vedomie mi to nepoprie. Kupletom z frašky umlčuje vzťahy medzi konečným a nekonečným, modlitbu a vykúpenie. Zbavuje nás potreby uvažovať. Dovoľuje nám oddýchnuť si od veľkosti. Oslobodzuje nás od nekonečna: tu je prameň našej povďačnosti. Snižuje všetko, čoho sa dotýka. Zneuctuje človeka, aby sa nepokladal za nesmrteľného, aby sa nepokladal za priamy predmet pozornosti Božej. Nepozná obdiv.

Vidieť veci trošku zvyšša, obdivovať — to značí dať sa, vystúpiť zo seba. Obdiv, ktorý je vlastne len istý druh lásky, chce z dvoch životov spraviť život jediný.

Voltaire je tak nepremožiteľne nízko, že sa

nikdy nepovznáša, *ani v predstave* — vec vskutku zriedkavá u človeka! Nikdy nedvihol oči, *ani v sne!* Nieto na svete kvietka, ktorý by bol istý pred jeho slinou. S rozkošou páše svätokrádež. Posledný z ľudí po tých, čo ho obdivujú, povedal de Maistre.

De Maistre sa mýli: Voltaira nik nemiluje. Po tom ho poznáte: nik ho nebude milovať. Za nešťastím nemôcť milovať, čo je nešťastie satanské, nasleduje nešťastie nemôcť byť milovaný, čo je nešťastie voltairovské. Pri jeho knihách sa hanbíme ani na hnusnom mieste. Jeho slovo je sipot vretenice, ostrý a jedovatý. Otravuje všetko, do čoho vniká. Jeho maska: láska k chladnosti; jeho tvár: opovrhovanie Bohom a človekom.

Nemožno tu necitovať isté vznešené slová Shakespearove. Macbethove strigy, keď pripravily hrozné jedlo, ktoré sa podobá dielu osemnásteho storočia, pridávajú doň prísadu, ktorá završuje miešaniu a ponáša sa na Voltaira. Strigy vravia:

Nuž schlaďme všetko krvou opice.

Posledné slovo charakterizuje človeka, o ktorom hovorím.

Shakespearov verš, ako všetko, čo nosí pečať génia, nevyčerpáva sa tým osobitným upotrebením, na ktoré ho použil pôvodca. Má všeobecnú platnosť. Je časťou imania celého ľudstva. Je náš. Môžeme ho upotrebiť ako vlastnú vec.

Osmeluje sa niekto hovoriť o službách, ktoré Voltaire vykonal? Má pravdu, keď chce povedať, že slúžil behu vecí, lebo podľa večných plánov každá prekážka je prostriedkom; lebo urýchliť zrucanie značí urýchliť znovuzbudovanie; lebo Judáš prispel k vykúpeniu sveta, keď bozkom vydal Ježiša Krista rímskym vojakom.

Hostinu, na ktorú pozval Voltaire generácie, aby so smiechom pily z posvätných nádob, zmiatla návšteva Shora: *Apparuerunt digiti*.⁴ Tajomná ruka napísala na stenu tri slová: vypukol rok 93. Nuž my všetci, nech sme ktokoľvek, my všetci, ktorí sme sa nezriekli svojej duše, obráťme proti nemu jeho preslávený výkrik: »Priatelia, zdravme hnusníka!«

Francúzsko svolalo svojich mudrcov, aby mu vysvetlili jeho bolesti. Mudrci nič nevedeli povedať: ako za dní Baltazárových, aj dnes patrí slovo Danielovi.

Vysvetlenie, áno, vysvetlenie žiada zem.

IV

Žasnúc nad sebou, žasnúc nad tým, čo sme, nad tým, čo robíme, nad tým, po čom túžime, nad tým, čo nemôžeme urobiť, žiadame, ako sa

⁴ Zjavy sa prsty. Nárazka na videnie kráľa Belšasara, viď Dániel 5, 5 nasl.

nikdy nežiadalo, riešenie záhady; a pretože ho potrebujeme, začíname badať, že už dávno odznelo.

Neviditeľné horčičné semä bolo tu, bolo tu i za hrôz a hanby osemnásteho storočia. Cirkev vravela, čo povedala pred osemnásťsto rokmi, rovnako jednoduchá na tróne ako v katakombách, rovnako triumfujúca v katakombách ako na tróne.

Čakala hodinu, ktorá musela prísť.

Na dne zla klíči liek: taký je zákon.

Kresťanstvo bolo napohľad stratené: popravde však bolo, ak smieme tak povedať, zachránené väčšmi než kedykoľvek predtým.

Šestnásťte storočie chcelo rozdrobiť spoločnosť duší, zničiť spoločnú vieru.

Neskoršie sa pokúšali potlačiť každú nadprirodzenú pravdu; neskoršie sa pokúšali potlačiť každú prirodzenú pravdu: na tomto bode je zastávka, dobrovoľná alebo nanútená. Priepasť má tú výhodu, že núti vystupovať.

Krásny zvyk však, ktorý je Shora daný ľuďom i veciam, podmieňuje, že z dna priepasti nevystupujeme len na rovinu, lež hľadáme hory, hory najvyššie, aby sme sa pomstili za uponíženie. Zakúsili sme hrôzy noci, nechceme viac pološero: slnko potrebujeme.

No medzi storočím osemnástym a tým, ktoré nazývam dvadsiatym, i keby sa malo hneď zajtra začať, orloj sveta ukazuje istú pomalú a hroznú hodinku, hodinku prechodu: to je

strašné storočie devätnáste. Oči má ešte len napoly otvorené, neprebralo sa ešte celkom z ťažkého sna, nevie ešte, nemá ešte, ešte ne-drží; ale túži, túži, túži, o, Bože môj! túži, ako svet nikdy netúžil. Vybralo z bolesti nevysloviteľné poučenie; skúsilo ničotu človeka, vrúcnejšie precítilo dedičný hriech než jeho predchodcovia; trpelo až do špiku kostí a poznalo, že je prislabé, aby sa samo uzdravilo.

V najvnútornejšom vnútri svojej duše skúsilo tú najťažšiu skúšku, skúšku ostatnú, ktorú pripravil satan Jóbovi; dotkla sa ho hrozná ruka, ktorá preniká do vnútra, a zbadalo, že bez Boha nič nezmôže (*sine me nihil potestis*).

Čo má teda robiť?

Ostáva mu prežiť druhú skúsenosť, práve tak sladkú, ako hrozná bola prvá. Ostáva mu v upotrebení vychutnať slovo Moci: všetko môžem v Tom, ktorý ma posilňuje.

Vie, že nič nezmôže bez Boha; dozvie sa, že všetko môže s Bohom. Boh ho nechal rútiť sa, aby mu ukázal, kam sa ide bez Boha.

Zavolá ho zpät, aby mu ukázal, kam sa ide s Bohom.

Svet hral hroznú hru; hral až po skazu. Vyprázdnil všetky miery svojej moci. Celú svoju silu venoval Ničote.

Hrôza neprišla sama; pritiahla za sebou smiešnosť. Zbožnený ľudský rozum nám povedal, ba ukázal, v akej podobe sa predstavuje. Zázračná, obdivuhodná, nevysloviteľná irónia!

Neviem, čo by bola mohla urobiť pravda, aby sa zreteľnejšie prebila. Prostitútka z r. 93, ktorá sa volala Rozumom, ktorá vystúpila na oltár, ktorá na Božom tróne zaujala miesto Boha, je jedným z najhlbších žartov dejín, a čudujem sa, že páska, ktorá nám všetko zakrýva, nepadá pred týmto divadlom. Človek, ktorý poprel Boha, ako by sa ponáhlal poprieť aj seba samého, obraz Boží, a poprieť všetko, aby mu nič nehovorilo o Bohu. Áno, Rozum v pravom smysle slova má svoje záväzky a svoju silu; keď sa však obrátil proti Viere, miesto toho, aby jej slúžil, vášne sa vysmieávajú z neho.

Rozum môže, pravdaže, hovoriť, a to i za tichosti kresťanskej Viery; nepočujete však hlas priepasti, ktorá volá človeka? A človek káže rozumu mlčať a počúva na hlas priepasti. Neuspokojuje sa s logickými bludmi, ktoré za sebou ťahá prvý blud, ale volá napomoc svoje vzbúrené srdce — aby popieralo to, čo duch sám by nikdy nepoprel; vyznáva vieru ničote a bezhlavo sa rúti ta, kam mu radí ísť závrat.

Nerozprávam tu sen, lež píšem históriu. Sto-ročie, ktoré zbožnilo ľudský rozum, malo za úlohu ukázať nám, ako chápe túto apoteózu. Horčičné zrnko však predsa neprestalo žiť. História veruže dvojakým spôsobom dôvodí za kresťanstvo.

Dôvodí dejinami Cirkvi, dejinami pravdy — vždy ohrozenej, vždy víťaznej, napohľad vždy

bezmocnej ako dieťa, vždy však nepremožiteľnej ako Boh — a toto je priamy dôvod. Dôvodí dejinami heréz, dejinami bludu, zla, zločinu — a toto je druhý dôvod, nepriamy, dôvod per absurdum.

Obidva spôsoby dôvodovania sa uskutočnily.

Ježiš Kristus premohol svet.

Svet sa pokúsil premôcť Ježiša Krista.

Boh, ktorý sa prejavuje i svojou neprítomnosťou, nám ukázal, kde je, a to ukazujúc, kde je, i ukazujúc, kde nie je.

Nám, dieťkam devätnásteho storočia, ktoré poznajú stav vecí, udelil možnosť pokračovať v jednom alebo druhom zdôvodňovaní.

Vieme, odkiaľ nás volá Viera, Rozum, Pravda, Krása, Dobro; vieme, kam by nás chcely privedieť hnusoby lži.

Užitočnosť nás volá vpred, rozdelenie by nás chcelo zdržiavať.

Osemnásťe storočie a dvadsiate storočie sa boria v našich dušiach, ako sa v lone matky borily známe dvojčatá Písma.

Vydáme svedectvo kresťanstvu, či ho objímeme, či ho budeme preklínať, svojou láskou, alebo svojou nenávisťou, katedrálami, alebo zrúcaninami. V každom prípade mu vydáme svedectvo, ktoré mu všetko vydáva, našou spásou, alebo záhubou. Či veriaci, či neveriaci, spojíme svoje hlasy s hlasom generácií, ktoré

vyznávajú Toho, Ktorý je; my sa pominieme, Kríž však ostane na našu slávu, alebo hanbu.

Svetlo je; my však môžeme otvoriť oči, alebo ich zažmúriť. Voľme medzi hnusnými a smiešnymi temnotami končiacej sa noci a božskou nádherou rodiaceho sa dňa. Ťažko povedať, že by ste neboli mali v svojom živote chvíľu lásky k pravde. Nuž v mene tejto chvíle voľte. Horčičné semä chce dužiť.

Veda a Umenie, tieto dve veľké márnотratné deti, umieraly od hladu v svojom dobrovoľnom vyhnanstve. Vyhladované sa vracajú do vlasti, ktorá ich čaká. Otec sa chystá zabiť tučné teľa.

Zúčastnime sa na radosti Neba. V bitke, ktorá ich čaká. Otec sa chystá zabiť tučné teľa. Ničotou a Bytím, každý má vyznačené miesto, v našich očiach veľké, alebo malé, vždy však nesmierne v očiach anjelov. Nebo od každého z nás čaká rozhodné slovo, *áno*, alebo *nie*. Pred týmto očakávaním je ľahostajnosť najnevysvetliteľnejším, najúžasnejším bláznovstvom.

Semeno horčičné žiada od vás, ktorí toto čítate, žiada od vás osobne a teraz, aby ste ho skropili, aby ste mu pomáhali rásť. Nuž pomáhajteže všetkými prostriedkami, ktoré máte poruke, tým, čo pracujú na triumfe Cirkvi v dušiach, a keď nemáte naporúdzi nástroje, podobné peru alebo dlátu, pomáhajte bojujúcim výbuchom modlitieb, ktorý roztína temnotu zeme, ako blesk pretína chmáru.

KVAPKA VODY

I

Tak sa zdá, dve protichodné tendencie trhajú ducha devätnásteho storočia.

S jednej strany zbožňuje hmotu, s druhej strany uteká pred ňou.

Keď pozrieme na Umenie, zarazí nás úsilie, ktorým sa chce raz stratiť v chmárach, raz zasa stratiť v bahne.

Pri pohľade na život tiež zbadáme, že raz sa hladne a žiadostivo rúti do hmoty, aby ju zhltol a pokúsil sa uspokojiť, raz sa pokúša pohrdať ňou, potom o chvíľku sa zas vrhá na ňu, aby ju zbožnil a tak sa trestal za to, že ju opovrhoval.

Umenie devätnásteho storočia vyčítalo Umeniu predošlých storočí, že neobjalo hmotu, vyčítalo mu, že pohrdalo prírodou, že opovrhovalo vecami viditeľnými, vonkajšími, všednými a citeľnými. Vyčítalo mu, že tancovalo medzi nebom a zemou na neskutočnom dróte. V svojich výčitkách malo celkom pravdu a celkom nepravdu v novom vzore, ktorý samo predložilo.

Malo celkom pravdu, keď odmietlo napodobňovať; malo celkom nepravdu, keď sa samo chcelo stať vzorom a dať sa napotom napodobňovať.

Malo upotrebovať hmotu, a líškalo sa jej; malo ju krotiť, a dalo sa jej skrotiť. Hoci sa človek mohol stať krotiteľom zvierat, jednako sa zvierat stalo krotiteľom ľudí. Maliarstvo nasledovala na ceste k ukázanej hmote poézia a vytvorila obludy, na ktoré je hrdá; lebo človek je vždy hrdý, keď vytvorí nejakú obludu. Literatúra, ktorá sa ako lačná vlčica vrhla na ľudské telo, postavila sa proti nemu v inej časti seba samej a s vášňou sa stávala parovitou. S nadšením sa stávala parovitou a v tomto vyparovaní nachádzala príchut' spravodlivosti oproti vlastnej najvnútornejšej podstate, alebo aspoň zdanie takej spravodlivosti. Vyparovala sa ako človek, ktorý sa pomstí.

Súčasný myslenie a kritika často sblížujú dve mená: Victor Hugo a Lamartine. Pretože sa menúvali jeden za druhým, začalo sa veriť, že sú si takmer podobní. Títo dvaja ľudia však predstavujú dve celkom protichodné tendencie. Zatiaľ čo Hugo hájil hmotu a vyzdvihoval práva špatnosti, ktorú miatol so skutočnosťou, pokladajúc tak fakt za právo, Lamartine sa uchýľoval do sentimentality jedinečne vzdialenej od pozemských realít, na čo sa jeho druh v rozhovore veľkým hlasom sťažoval. Označujem ich týmto menom, lebo viedli medzi sebou v literárnom svete dialog bez otázky a bez odpovedi.

Lamartine oddaľoval väčšmi než ktokoľvek kedykoľvek poéziu od mesta, salónov, ulíc, palácov a peľachov.

Nemecku v tej istej chvíli mizla poézia a filozofia v tom istom sne. No ani najrozplývavejší z jeho básnikov a filozofov jednako nepohrdol pohárom piva. Pivo a fantom, Schubert a kabaret dosť výstižne charakterizujú v Nemecku tie dve tendencie, ktoré tu zisťujem. Fantastická poviedka v Nemecku hojne navštevuje kabaret — a to osvetľuje prirodzenosť devätnásteho storočia.

Kedysi hrdina, hoci jednoduchý smrteľník z mäsa a kostí, nebol napohľad schopný jesť. Tragická osoba, ktorá by bola hovorila o zasadnutí k stolu, by bola pohoršila všetky Univerzity, všetky Akadémie, a navždy by sa bola stala nehodnou koturnov a tógy. Až do konca sa žiadalo strúhať peknú tvár a skon — lebo smrť to nebola —, skon v ničom nesmel ublížiť čistote dikcie. Dať sa prebodnúť dýkou, ba i prebodnúť — to bolo dovolené; jesť alebo piť však bolo zakázané. Bolo dovolené nespáť, bolo by však bývalo zakázané spať. Bolo dovolené povedať:

Už tiene tri razy zaľahly cez nebesá,
odkedy oko vaše v spánok nezavrie sa,
bolo by však bývalo zakázané poznamenať opak
a blahoželať hrdinke k dobre strávenej noci.
Bolo by to bývalo nedostatkom úcty k dôstojnosti jej postavenia. Raz zrada, raz láska, raz tisíc iných prekážok — a každá z nich vznešenejšia než druhá — oberaly hrdinu o spánok a chuť.

Čože je však taký hrdina v porovnaní s fantomom?! Mohlo by sa zdať, že moderný fantom má oveľa viac práva na zrušenie prirodzených zákonov, než mal antický hrdina. Predsa ich však pripúšťa, aspoň napohľad; pije, je, spí, fajčí, pýta sa, či majú dobré pivo, baví sa celkom priateľsky s krčmárkou, a napokon jednako badáme, že je fantomom; antická obeť koturnov naproti tomu nemala iného stupňa než stupeň hrdinu.

Nemecko nás tým veľmi zahalene upozorňuje na svoju dvojakú tendenciu; hrubá hmota a neprítomná hmota sa stretávajú v jeho poviedkach, v jeho melódiách, a ani sa nečudujú, že sa stretávajú.

Vo Francúzsku elégia veľmi ďaleko odlietla od ľudských vecí, keď prijala meno *meditácie*, ktoré jej dal Lamartine. Odišla na brehy jazier a začala spievať. Čosi neskoršie urobila meditácia, ktorá sa stala *harmóniou*, nový krok na ceste od zeme. V tej istej chvíli však román a dráma sa privesily na najhmotnejšie reality, ako by sa rozmanité formy umenia chcely pomstiť jedna na druhej.

Spomínané dve tendencie sa niekedy stretávajú aj v tej istej dráme. Tá istá osoba môže ich obidve vyvolať. S času na čas sa obdivuje čistota kurtizány; hovorí sa o jej panenstve. V sedemnástom storočí by sa bolo hovorilo

o jej ohni, bez bližšieho určenia, čo to je. — Ba u moderného človeka aj miery času poukazujú na určitú tendenciu k tomu, čo je reálne: ráta roky. Antický hrdina nepoznal kalendár. Keď hľadal niekoho, vždy to bolo *už vyše šesť mesiacov*.

A ešte ani vtedy nehľadal kohosi, lež hľadal dôverníka. Dôverník bol akýsi domáci fantom, v ktorom hrdina so záľubou pozoroval svoj zmenšený obraz.

Dôverník nielenže nemal hmotnej prirodzenosti, ale nemal ani mravnej prirodzenosti. Nemal vlastného charakteru; bol len nástroj, ktorý mal recitovať »repliky« a poskytovať hrdinovi nevyčerpatelnú príležitosť na deklamovanie a tirády.

Keby nemecký fantom mal spolucestujúceho, tento spoločník by jedol za štyroch a dozvedeli by sme sa, aké chody mal jeho obed.

Chcelo by sa povedať, že modernému umeniu je fantom ideálom a kabaret pokúšením. Staré umenie, tak sa zdá, nemalo ani ideálu ani pokúšenia.

Hrdina sa napohľad rodil, žil a umieral v predsieni paláca ako rastlina v rodnej pôde. Predsieň však, rovnako vhodná pre sprisahancov i pre tyrana, v ktorej sa striedavo ozývaly deklamácie toho i deklamácie tamtých, tá nestranná predsieň nebola, tak sa zdá, nikde. Deklamovalo sa v nej a čakalo na bodnutie dýkou — no nebolo to nijaké miesto.

Voltaireove tragédie v celej plnosti predstavujú pravého divadelného hrdinu. Crébillon⁵ a Campistron⁶ sa museli veľmi naháňať, aby prevýšili tohto učiteľa.

Osemnásťte storočie je miestom, kde možno najlepšie uchopiť antické umenie, pretože — za celé storočie — vec má kedy ukazať v celej nahosti svoje spustošenie; rozpadáva sa a odkrýva svoje vzpružiny; ba ešte viac: nízkosť ľudí predstavuje stroj taký, aký je. Ľudia nemajú viac nadania, ktoré vyžaduje maskovanie, a s tejto postati sú ľudia osemnásťteho storočia vzormi úprimnosti. Sú úprimní, pretože sobliekajú idey, ktoré ovládajú. Sú úprimní, pretože nevedia dať masku svojim osobám. Voltaire a Florian⁷ sú úprimní, pretože nemajú génia maskovať svoj literárny systém.

*Gonzalve z Cordoby a Zaira*⁸ sú diela preplnené úprimnosťou: napohľad znemožňujú totiž čitateľovi ilúziu. Ako by vravely: takými sa predstavujeme, aké sme; pokladajte to, ak môžete, za pekné!

⁵ Prosper Crébillon (1674—1762), spisovateľ hrúzostrašných tragédií.

⁶ Jean Gilbert Campistron (1656—1723), tragédiograf.

⁷ Jean Pierre Clavis Florian (1755—1794), Voltairov vnuk, bájkopisca.

⁸ Voltaireove tragédie.

Sú úprimné ako Rousseau v svojich *Vyznaniach*.

Osemnásťte storočie vykrámuje svoje hnu-soby, tie mu však nebránia v márnomyseľnosti. V ich mene si žiada obdiv. Má súčasne zásluhu, že znemožňuje obdiv, a hanbu, že žobre oň.

Ako v umení vidíme obidve tendencie deväťnásťteho storočia, pozmenené ideálom a hrubou realitou, tak ich môžeme zbadáť aj v živote. Terajší človek sa rúti za pôžitkom, každú chvíľu však hovorí o veľkosti, obetavosti, syntéze, jednote, transcencencii, svetle, láske atď.

Tieto slová nie sú len slová; isteže, zvyčajne sú ilúziami; tieto ilúzie však predsa zjavujú blúdiace tendencie, snaženia, potreby duše, ktoré sa síce mýlia, no jednako jestvujú.

Mladý človek, ktorý v deväťnásťtom storočí kráča falošnou cestou, nejasne sa predsa nazdáva, že zbožňuje čosi alebo kohosi. Človek osemnásťteho storočia myslel len na zábavu. Bol úprimne nízky. Nemal ani len výhovorky, že chce obdivovať! Jeho nízkosť nebola zlomený elán, bola to číra a prostá nízkosť. Osemnásťte storočie hľadalo v hmote jedine pôžitok.

Deväťnásťte storočie, rútiac sa na hmotu, cíti istú potrebu nekonečna, ktorú sa snaží oklamať. Je to nečistá zúrivosť, predsa však odhaľuje za sebou čosi iného. Skutky, ktoré patria napohľad najvýlučnejšie nižšej tendencii, často zjavujú v deväťnásťtom storočí popravde obidve tendencie.

Ak sa osemnásťte storočie vyznačovalo hnusnou úprimnosťou, o ktorej som práve hovoril, storočie devätnásťte je klamár! raz sa vynáša, raz osočuje; svoju nespokojnosť stupňuje z pýchy na zúfalstvo; iba vtedy je v pravde, keď vám priznáva svoje nesmierne slabosti.

Keď teda umenie a život prechádzajú a blúdia s výšok bez reality k realitám bez výšky, nemohli by sme vari povedať, že v devätnástom storočí veda sa podujala symbolizovať pravdu, ktorú tak neobratne hľadá život i Veda?

Vliecť masu hmoty pomocou imponderabilii!

Para, ktorá prenáša železo cez rozorvané hory — hľa, riešenie problému v oblasti miestneho pohybu.

O hmotu ide tu, o hrubú hmotu: unáša ju kvapka vody, ktorá sa vyparuje a triumfuje.

Para vlečie za svojim triumfálnym vozom všetko najhrubšie a najťažšie, všetky váhy, všetky ťarchy, kovy, potraviny, konečne i človeka, v ktorom je shrnutý celý svet, a ktorý cestuje — nesený vernou, poddajnou, poddanou, premoženou a víťaznou parou.

Lebo víťazstvo hmoty je: podriadiť sa duchu. Slávou koňa je, že je podriadený jazdcovi. Slávou hmoty je, že je premožená. Slávou pary je, že poslúcha. Poslušnosť je jej pohybom, takrečeno jej pudom. Vzlieta, pretože je poslušná, ťahá, pretože je poslušná, víťazí, pretože je poslušná.

Pohyb je jej mohutnosťou, jej životom, jej zákonom, jej silou, jej slávou; je znakom príkazu, ktorý dostala. Para je nádherný obraz uskutočnenej nemožnosti.

Predstavte si, ako by sa bolo smialo osemnásťte storočie, keby mu bol ktosi spomenul železnicu. Predstavte si skupinky rozumných ľudí, ich žarty; predstavte si, s akým zadostučinením by sa boli posmievali! Predstavte si ich spokojnú iróniu, plnú a dokonalú dobromyseľnosť, ktorou by boli vysmievali bláznov, bláznov hovoriacich: Bude to.

A hory? Tak by sa bol pýtal filozof osemnásťteho storočia s bezočivou radosťou námietky, ktorá sa sama obdivuje.

Prevrtajú sa, bol by odpovedal blázon. Až sem čujem výbuch smiechu, bláznivý smiech filozofa.

Poviete možno kvapke vody, že nie ona prenáša hory; pravda, prechodí ich rozorvaným lonom, ale ľudia, vyzbrojení nástrojmi, jej prerazili cestu v pote tvári svojej. Kvapka vody vám odpovie, že táto okolnosť nesnižuje jej triumf, ale ho skôr zvyšuje. Už predom má hotovú cestu; ešte má len prísť, a hory sú už preč. Človek vraví zemi: Tu je para. Ustúp rýchle, lebo sa náhli.

Človek je ozbrojený herold, ktorý ohláša okruhu zemskému, že nadchodí vladár.

Popierajúci človek je vždy spokojný so sebou.

Pochybnosť je raj pýchy. Kto dáva námietku, vždy sa obdivuje. Námietka je totiž špik kostí človeka. Kto tvrdí, kto ohláša, kto vyhlasuje, kto by bol povedal: Para bude ťahať oheň i človeka cez prevrtnú zem, ten vystupuje zo seba, taký človek sa dáva unášať. Rozumkujúci človek naproti tomu sa vracia do seba; odvoláva sa na vlastné bohatstvo; vyvoláva to, čo už vie; obmedzuje budúcnosť v sebe samom; je vo výhodnejšom postavení — do dňa, keď para, ťahajúc človeka a prerývajúc zemeguľu, mu ukáže, z čoho sa vysmieval, — a smiech upadne do bezmennej smiešnosti! Obrovské masy hmoty však, poprerývané, dvihnuté, unášané a premožené, vravia ľahkou, činnou, hýbajúcou, žeravou, prelietavou silou:

— Hľa, prinášame vám svojím útekem nádherný dôkaz našej slabosti.

Elektrický telegraf je symbol Moci, pretože nesie blesk. A čiže ľahko ho nesie! Čiže málo mu váži! Čiže je poddajný! Elektrina je ako úsilie hmoty po zduchovnení. Je ako rozlet hmoty, ktorá chce preboriť svoje hranice a vykročiť zo seba. Chcelo by sa povedať, že hmota sa v elektrine pokúša o úchvat. Nuž a tá vec, ktorú prenáša telegraf, tá vec má moc nad balvanmi a masami zeme. Tá vec mení hmotnú tvár zemegule. Telegraf nesie v svojich drótoch osud vecí najťažších. Visia na ňom a čakajú jeho rozkaz na pochod.

Elektický telegraf je, podobne ako para, jedným zo slov vedy, ktorá vraví devätnástemu storočiu, aké by malo byť jeho dielo. Elektrický telegraf, podobne ako para, mu ukazuje, že jeho tendencia je v spojení sily a ľahkosti, v uznaní sily nekonečnosti a v poslušnosti oproti viditeľnosti.

Spoločným znakom týchto dvoch objavov je vydobytie rýchlosti, a rýchlosť je tiež jednou z túžob našej epochy. Kedysi sa chodilo pomaly a pomalosť nikoho nemrzela. Od päťdesiatich rokov však ľudstvo súri krok. Zrýchľuje krok ako meškajúci pútnik, ktorý vidí, ako sa tône predlžujú, lebo sa blíži večer a on je ešte hodne ďaleko od svojho domu. Zrýchľuje krok ako pútnik, ktorého prekvapila padajúca noc a núti ho sústrediť sa, lebo je ďaleko od vlasti.

II

Neskúsili ste ešte nikdy na cestách to hlboké rozjímanie, ktoré nadchodí a nanucuje sa, keď sa človek cíti sám, ďaleko od domáceho kozuba, v neznámom kraji, v šírom poli v chvíli západu slnka? Pútnik zrýchľuje krok: sedliak, ktorý ho cestou stretne, musí si myslieť, že tento človek je čímsi znepokojený alebo blúdi. Povie: »Hľa, tento nie je odtiaľ.« Pútnik je možno vskutku znepokojený, možno vskutku zablúdil; na dne jeho znepokojenia je však čosi, čo

sedliak nevidí a nemôže vidieť, totiž sústre-
denie. Pútnik myslí na svoj domov, a slnko
zapadá. Tône stromov sú na ceste čoraz dlhšie;
ľudia sa vracajú domov; akési uspokojenie
ohláša blížiaci sa spánok; voly sa už dávno
pudovite priblížily k maštali, ako by očakávaly
chvíľku, ktorá im k nej ukáže cestu a otvorí
dvere. Pútnik nevenuje presnejšiu pozornosť
divadlu, ktoré mu kraj predstavuje, lež my-
šlienka ho nesie domov, kde za decka spával.
Vtáctvo si odbavuje večernú modlitbu a pre-
búdza v ňom určité spomienky. V diaľke možno
zvonía na Anjel Pána: rozhodne je to však
výzva. Čože asi robia včul' tí, ktorých kedysi
poznal? Kde sú? Čo v tichosti pripravuje
zajtrajší deň? Čo uvidia tie vážne hviezdy,
ktoré sa jedna za druhou zažihajú, ako by nebo
otváralo oči k pohľadu na zem?

Takým ponáhl'ajúcim sa, blúdiacim pútnikom,
ktorý cíti, že sa blíži večer, je ľudstvo devät-
násteho storočia.

Para a elektrický telegraf sú nástroje rých-
losti, ktoré sa prebúdžajú v jeho lone. Rýchlosť
je tajomstvo. Keby sa splnily všetky túžby člo-
veka, no splnily by sa pomaly, myslím, že radosť
by nebola plná. Keby niečo mohlo predstaviť
ideu radosti, bola by to možno rýchlosť.

Život človeka je večná omámenosť. Pútnik
však, ktorý cíti vzdialenosť a chce ju zvládnuť
ešte pred večerom, musí postupovať s istou

vážnosťou. Sústred'uje sa a sústredenie vyvoláva v ňom spomienku.

Spomienka! Je niečo obvyklejšie a zároveň zriedkavejšie? Spomienka v svojej zvyčajnej najľahšej a najnáhodnejšej podobe je bežnou drobnou mincou života. Hlboká však a účinná spomienka, ktorá vyvoláva minulosť z neprítomnosti a stavia ju pred tvár človeka, aby mu vydala počet a vyrozprávala, čo robila, taká spomienka je zriedkavá, lebo, kto ju chce privolať, musí si nájsť voľnú chvíľku na sústredenie a musí mať samotu, na ktorú sa nemyslieva — vnútornú samotu.

Pútnik, ktorý sa stratil v borovom lese a vidí, ako ostatné líčce zapadajúceho slnka farbía ostatné chmáry na obzore, hlboko spomína. Rozpamätáva sa na najspokojnejšie večery doma; rozpamätáva sa na oheň, ktorý praštal v kozube; rozpamätáva sa na smiech, ktorý možno počul v svojej izbe; a rozpamätáva sa, predovšetkým sa rozpamätáva na slzy.

Ľudstvo, ktoré predstavujem obrazom tohto pútnika, tiež objavilo symbol spomienky v svojom večernom blúdení, ktorým je devätnáste storočie; objavilo, čo by sa bolo zdalo nemožným; objavilo zrkadlo, ktoré sa rozpamätáva. Objavilo fotografiu!

Fotografia zjavuje virtuálnu trvácnosť ľudského činu, ktorý je napohľad prchavý, popravde však večný, ak ho, pravda, nesmaže

čosi vyššieho. Keby som vás bol videl čo i len raz, vaša badateľná podoba, vaša krása alebo špatnosť, zjavujúci to obraz vašej prirodzenosti, žije vo mne, žije tak, ako sa prejavila v určitom bode času a priestoru. Spomienka vyníma tento prípadkový obraz z oblasti času a smrti a dáva mu život a trvanie. To robí aj fotografia. Je neúprosná ako pamäť. Vytrhuje i najprchavejší postoj, i najnepatrnejšiu viditeľnú vec z davu roztržitostí, ktoré ju navždy chcely pochovať do zabudnutia, a vraví po roku: Taký ste boli minulého roku v ten istý deň.

Spomienka je vo všeobecnosti spravodlivá. Prítomnosť vzbudzuje v človekovi vášeň, ktorá skresľuje veci a múti úsudok. Spomienka však posudzuje podľa zásluhy. Prítomnosť zväčšuje alebo zmenšuje: takmer vždy však porušuje. Spomienka vracia veciam stratené rozmery. Je verným opatrovníkom sverených tajomstiev. Vracia ich čistejšie, než ich prijala. Svojím dotykom ich zbavuje vonkajších podrobností, ktoré ich menily. Izoluje predmet a predstavuje ho osebe, nie v shluku a huku okolností, ktoré prítomnosť saskupuje vókol neho.

Aj fotografia je spravodlivá ako spomienka. Je nestranná, nepodplatiteľná ako svetlo. Malba sa môže líškať: tu totiž účinkuje človek, mysliac na iného človeka; a kto vie, na čo je človek schopný, keď myslí na človeka? Fotografia sa nelíška. Vraví to, čo je, vraví to nežne a prísne, bez hnevu a záujmu.

Či nežnosť a prísnosť nie sú význačné rysy večera? Pútnik, ktorého rýchly a sústredený krok som sledoval, sa rozpamätáva, pretože deň sa skláňal: jeho spomienka je sladká, lebo je ďaleká: jeho spomienka je vážna, lebo niet dôvodu líškať sa. A večer, ktorý vôkol neho stelie dlhé a melancholické tône, je v svojej vážnej milostivosti sladký a vážny ako spomienka. V pekný letný večer by sa chcelo povedať, že deň sa chystá vydať počet, sudca však bude milostivý.

Nečudujem sa, že ľudstvo v podvečer vynašlo fotografiu.

Niektoré práce, ktoré fotografia vyžaduje, by sa mohli vari veľmi dobre ponášať na činy vedomia. Očistenie platne, ktoré musí byť dokonalé, ak sa má práca podariť, sa podobá vnútornej príprave, bez ktorej spomienka a vedomie nemajú náležitú čistotu a hĺbku. I najmenší predmet, ktorý sa vsúva medzi šošovku a svetlo, zahatáva obraz a znemožňuje mu stvárniť sa.

Je tu však aj čosi veľmi zarážajúceho. Obraz nevidíme. Je tu, je však neviditeľný.

Aby sa stal viditeľným, fotografista si volá na pomoc tmu. Do tmy, do tmavej komory nesie rýchle platňu, keď sa predmet vpísal na ňu silou svetla. V temnote leje vývojku. A potom, pri blykote sviečky vidí, ako sa obraz pomaly zjavuje.

Či sa portrét, vpísaný prítomným predmetom na platňu, ktorá zachováva obraz, ešte ho však neukazuje, zázračne neponáša na nemé dojmy, ktoré duša prijala, jasne však neukázala ani iným, ani sebe? Svetlo, ktorému bola vystavená, bolo vtlak prítomnosti.

Potom odnáša obraz do temnoty: tam kedysi uložený obraz vyvoláva pamäť, podobná vývojke, tam ho vyvoláva spomienka alebo vedomie, ktoré účinkujú pod závojom sústredenia.

III

Shrnme, čo sme povedali doteraz.

Devätnáste storočie má dve tendencie: jednu smerom k nehmatateľnému, nezávažiteľnému v najkrajnejších prejavoch; druhú smerom k cititeľnému, hmatateľnému v najhrubších prejavoch. Od veci nezávažiteľnej žiada, aby rozkazovala, od veci hrubej, aby poslúchala.

V umení a živote devätnáste storočie zneužilo tieto dve tendencie: vydalo ich napospas skaze, ktorá ich skreslila, neodstránila však, ktorá ich pozmenila, nepotlačila však, takže sa pomedzi spustošenie hriechu dajú ešte zazrieť možné nádheru vzoru.

Vo vede prejavilo oveľa väčšiu vernosť a zjavilo svoje obnovené zámery. Para mu povedala, čo žiada, a ono oddanejšie poslúcha jej

želanie, keď bojuje s kvapkou vody, so železom, so zemou, než v borbe s perom, štetcom alebo dlátom.

Ostatne veda sa vyznačuje osobitnou vlastnosťou ktorú nemá ani umenie, ani život. Veda, fyzická veda, ktorá objavuje a vykonáva, hoci sa môže myliť, a často sa aj mylí v dohadoch, predpokladoch, dôkazoch, dôsledkoch, ktoré vyvodí z daného princípu, v usudzovaní a bádaní, jednako má v svojich hmotných, blízkych, viditeľných výsledkoch naporúdzi skúšobný kameň, ktorý umenie nemá: týmto skúšobným kameňom je skutočnosť.

Keby sa učenci mylili v sostrojení lokomotívy, elektrického telegrafu, fotografického prístroja, ako sa umelci môžu myliť v umení a ľudia v živote, vtedy by lokomotíva, telegraf, fotografický aparát proste nefungovali a týmto odopretím by upozornily učenca na omyl.

Naproti tomu umenie, a často i život, majú tú hroznú vlastnosť, že aj nevhod poslúchajú. Poslúchajú neodôvodnene: poslúchajú i toho, kto ich zneučtuje; poslúchajú, a ich poslušnosť je hrozná, pretože vedie umelca a človeka do priepasti, ku ktorej kráča so zaviazanými očami. Ani pero, ani štetec neodmietajú slúžiť človekovi, ktorý ich zneužíva na to, aby luhaly. Poslúchajú s ukrutnou trpezlivosťou; ich poslušnosť je strašná, pretože zaslepuje človeka, ktorý — vidiac, že ho poslúchajú — sa nazdáva, že môže rozkazovať.

Veda má tú prednosť, že predchádza. Keď sa v stavbe nejakého stroja porušia zákony, stroj proste odopre fungovať.

Stroje teda dokazujú, že sú správne urobené, už tým, že idú. Ich chod však na nešťastie vyúsťuje len v modle jednoty, v hmotnej, vonkajšej jednote, ktorá sa nedotýka dna vecí.

Para sblízuje národy; vo vnútri týchto sblížených národov však jednotlivci sú rozdelení rozdelením oveľa hlbším, než sú všetky delenia, ktoré majú meno: to je najvnútornejšie rozčesnutie.

Ľudia obývajú tú istú zem, a táto zem má snahu stať sa jediným stanom; nosia rovnaké šaty, hovoria rovnakou rečou, navštevujú tie isté miesta; rozdelenie je však tým nesmiernejšie, čím väčšími je zahalené sblížením vonkajších vecí. Čím susedskejší sú ľudia navzájom, tým väčšími sa vnútorne prehľbuje priepať, ktorá ich delí. Čím väčšími sa parou a teleskopom shrnuje a sťahuje viditeľný svet, tým väčšími duše objavujú neznáme vzdialenosti, aby utekaly pred sebou.

Duše by mali počuť veľkú náuku pary, svetla a elektriny.

Blesk poslušnosťou získal slávu, že môže prenášať slovo ponad všetky vzdialenosti. Svetlo poslušnosťou získalo slávu, že môže predstaviť ľudskú podobu, nanútiť zrkadlu trvácnosť a uskutočniť obrazy, ktoré spravodlivosť vždy schvaľuje, obrazy bez lži.

Kvapka vody poslušnosťou prenáša masy a darúva im život rýchlosti, hoci boly v nebezpečení, že ho nikdy nepoznajú. Kvapka vody, ktorá skrakuje vzdialenosti a sporí s hodinami, poslušnosťou ukladá času a priestoru nádherné jarmo pohybu!

V E D A

I

Veda sa prestala klaňať: to je koreň nešťastia.

Ak chceme v základe pochopiť katastrofu Vedy, musíme pozrieť na Eden. Veda mala miesto vo vete, ktorú had povedal človekovi: *Eritis sicut Dii, Scientes.*⁹ Veda bola zámienkou vzbury, a táto spomienka ležala na nej nezmerateľnou ťarchou.

Pozrite na dejiny sveta. Človeka sa zmocňuje neurčiteľný strach, keď sa vyslovuje meno Vedy. Nejasne sa mu zdá, hoci si to zdanie nevie vysvetliť, že Veda je nebezpečná. Vo vrcholnom staroveku sa Veda spája s neurčitou a súčasne hlbokou spomienkou na úžasné spustošenie.

Človek si je vedomý, že bol odsúdený. Nikdy a nikde nezabudol úplne na miesto svojho šťastia. Nikdy nezabudol úplne na tône raja a na vôňu jeho ruží. Vždy a všade dvíhal hlavu a obzeral sa, hľadajúc toho, kto by mu otvoril zavretú knihu. Vždy a všade chcel obnoviť vytúžený spoj medzi nebom a zemou. Vždy a všade lačnel a žížnil po tele a krvi prostredníka. Celý

⁹ Budete vediaci, ako bohovia. Vid' Genezis 3, 5.

starovek je jediný výkrik, výkrik volajúci. Človek volá z hĺbok svojho vnútra, a India, Grécko i celé pohanstvo vo všetkých podobách, aké len kedy malo, svedčia o stratenej pravde a o pravde očakávanej. Vydávajú jej trojnásobné svedectvo spomienky: spomienky živej, lebo, keby tradície boli kedy zmizly, byly by vzaly so sebou i srdce človeka; spomienky zblúdenej, lebo tradície mimo Júdska vždy nosia na sebe pečať bezmocnosti a hrôzy; spomienky urputnej, lebo, hoci Ten, ktorý je vytúženým večných pahorkov, i odkladá, i mešká, i nie je prítomný, túžba jednako ostáva na dne spomienky a človek sa jej nemôže zriecť.

A v týchto vekoch očakávania sa deje čosi nesmierne zaujímavého. Veda je podozrievaná, Veda ľaká človeka, ako by mu nejaká neúplná, no trvalá ozvena opakovala do ucha niekoľko slabík z vety, ktorú bol povedal had.

Jedným slovom: Prometheus¹⁰ je vedec staroveku.

II

Staroveká veda cíti, tak sa zdá, neurčitú, ale trvalú túžbu ukradnúť oheň z neba. Dobytkie

¹⁰ Podľa gréckej mytológie Titan, ktorý utvoril človeka z hliny a chcejúc ho oživiť, ukradol z neba oheň. Za trest bol prikutý na Kaukaz, kde mu sup trhať pečeň. Oslobodil ho Herkules.

blesku zaberá v dejinách ľudstva nesmierny priestor, a spôsob tohto dobytia je jedinečne významný.

V staroveku pokladali vedu za prirodzeného a nevyhnutného nepriateľa náboženstva. Náboženstvo vravelo: Poslúchajte bohov, a dosiahnete odmenu. Veda odpovedala: Premôcť ich chcem, a nie poslúchať; schvátiť im blesk, a nie obsiahnuť ich zľutovanie.

Z toho vyrastal nemý, nevedomý antagonizmus medzi náboženstvom, ktoré prinášalo vonkajšie hmotné obety, a Vedou, ktorá napohľad odmietala vnútornú obeť rozumu, Vedou, ktorá sa napohľad domnievala, že bohovia zakazujú človekovi poznať stvorenstvo a odmietajú prijať jeho obranu. Tento antagonizmus nemohol ujsť a neušiel pohľadu Jozefa de Maistre.

Vraví: »Všimnite si krásny zákon Prozreteľnosti: od prvopočiatkových čias, o ktorých teraz nehovorím, nedarovala iným než kresťanom experimentálnu fyziku . . . Starí nás istotne prevyšovali silou umu.«

Je to síce omyl, prejdime však bez dišputy ponadeň, lebo by nás odviedol príďaleko a ostatne sa netýka zistenia, ktoré nasleduje.

De Maistre teda pokračuje: »Takmer vôbec nemajú fyziku. Totižto nielen že nepripisovali nijakú cenu fyzickým skúsenostiam, ale pohrdali nimi, ba spájali s nimi istú náznakovitú myšlienku bezbožnosti, a tento nejasný cit pochádzal hodne zvysoka.«

Tieto ostatné slová sú hlboké. Milujem pohľad Jozefa de Maistre, keď nič nekalí jeho čírosť. *Tento nejasný cit pochádzal hodne vysoka.* Možno presnejšie by bolo povedať: Tento nejasný cit pochádzal hodne zhlboka. Pochádzal totiž zo základnej neznalosti prvotnej prirodzenosti vecí, neznalosti, ktorá umožnila staroveku vidieť Boha a človeka ako nepriateľov. Človek veril ešte napohľad slovám hada a pokladal Vedu za vlastnosť kohokoľvek, komu sa podarilo neposlúchať bohov. Toto bol koreň nesmierneho nedorozumenia.

Aby sme nechápali zle ani myšlienku Jozefa de Maistre, ani skutočnosť vecí, dôležité je dôrazne zistiť toto: Ak starí takmer vôbec nemali Vedy v pravom smysle slova, tak to nie preto, ako by Veda mimo nadprirodzeného poriadku bola nemožná alebo nevyhnutne bezvýznamná. Cesta prirodzeného poznania je skutočná, nepopierateľná, právoplatná a okrem zjavených dogiem jestvuje aj vedecká a rozumová istota. Avšak v chápaní starých sám prirodzený poriadok bol hlboko pomútený. Svetlo rozumu stihla úžasná zmena a neslobodno podľa stavu ich vedy súdiť o *prirodzenom* stave ľudskej vedy.

III

De Maistre dodáva:

»Keď sa Európa stala kresťanskou... takto pripravené ľudstvo dostalo prírodné vedy.

Tantae molis erat Romanam condere
gentem!¹¹

Neznalosť tejto pravdy zavinila, že aj veľmi múdre hlavy hovorily nemúdro, nevynímajúc ani Bacona, ba začínajúc s ním.«

Táto poznámka hádže veľké svetlo na dejiny. Lebo dejiny a Vedu nemožno rozdeliť. Aká to náuka pre roztržitého a nepozorného ducha! Starovek ohromne pracuje. Bojuje proti hmote, ale ju nepozná. Niekoľko ráz triumfuje nad ňou, nepozná však zákony, podľa ktorých triumfuje.

Pravdaže, citované vety Jozefa de Maistre treba chápať len v tom smysle, ako ich on sám rozumel. Nechce povedať, že by starí neboli nič vedeli; ba hodne poznatkov mali aj o fyzických zákonoch. Ale tie ich mnohé poznatky podržievaly si ráz mnohorakosti a netvorily súhrn v jednote jednej Vedy.

Toto rozlišovanie nie je hračka so slovami. Spočíva na prvoradej skutočnosti. Je možné, že nejaký človek má množstvo znalostí fyzických, chemických, astronomických, mechanických, geologických, a predsa nemá Vedu a nepozná zákony stvorenstva. Práve tak je možné, že istý človek pozná množstvo faktov, mená vojen, ich roky, poradie kráľov atď., a vôbec nepozná Dejiny. Lebo Dejiny nie sú

¹¹ Tak ťažko bolo založiť rímsky národ. Vergil, Eneida I, 33.

sbierka faktov; sú duch, ktorý — ako látka — pochádza z faktov a ktorý — ako tvar — pochádza z ich chápania.

Podobne ani Veda nie je shrnutím rozmanitých poznatkov. Je duch, ktorý — ako látka — pochádza z bytostí, ktoré skúma, a ktorý — ako tvar — pochádza z ich chápania. Áno, buzolu poznali 2602 rokov pred Kristom. Týrčania vyrábali sklo od roku 1640, tiež pred kresťanskou érou, a výroba skla predpokladá veľkú oboznámenosť človeka s ohňom a vzduchom; predpokladá človeka ako víťaza nad ohňom a vzduchom; a človek ich musel dobre poznať, aby ich zvládol. Anaximenes z Miletu vynášiel roku 520 slnečné hodiny; v Pergame už 521 mali krásne koberce; Egypt mal roku 520 vodové hodiny; roku 220 sa Archimedovi podaril nádherný objav dutého zrkadla atď.

Áno, všetky tie veci svedčia o množstve veľkolepých poznatkov. A predsa, divná vec: poznámka Jozefa de Maistre ostáva pravdivá, hoci neúplná; hoci zdanie je proti nej, nemožno ju podvrátiť. Áno, starí temer vôbec nemali fyziky, pretože všetky tie poznatky sa podobaly roztrúseným údom, a nie telu; pretože natoľko chyboval z nich poriadok, ktorý im má dať jednotu, alebo bol aspoň natoľko neúplný, že nesiahaly k tomu ústrednému bodu, kde sa poznatky navzájom spájajú a kde, zisťujúc svoj spoločný pôvod, prijímajú meno Vedy.

Veda, ak má byť pravá, musí prinášať pokoj,

pretože zachytáva veci na mieste jednoty. Fyzické poznatky starých ich však nepribližovali k svetlu, pretože väčšmi boli prípadkami rozumu než lúčami, smerujúcimi k jednému stredu. Necítily potrebu sjednotiť sa a ospevovať Jednotu Božiu. Daly sa do služieb rozdeľovania neba a rozdeľovania zeme; delenie ich nemrzelo. Znakom Vedy je však jednota; pravá jednota charakterizuje pravú Vedu, falošná jednota charakterizuje falošnú Vedu; túžba po jednote charakterizuje túžbu po Vede.

Neprítomnosť jednoty však charakterizuje neprítomnosť Vedy. *Deus scientiarum Dominus est*,¹² spievala Anna, Samuelova matka. Medzi ideou Jedného Boha a ideou Vedy je akási väčšia príbuznosť než príbuznosť zrejmná a viditeľná. Všimnite si, že tu ešte nehovoríme o nadprirodzenom poriadku. Keď starí natoľko upadli, že takmer stratili aj ideu Vedy, stratili takmer aj ideu Jedného Boha. Tu nehovoríme o Vede, ktorá má vzťah k nadprirodzenému poznaniu Boha, ale o vede, nakoľko súvisí s prirodzeným poznaním Boha. Starí však neboli zbavení len nadprirodzeného poznania; stratili, aspoň z veľkej časti, i prirodzené poznanie Boha. Tí, ktorí si ho zachránili, boli tí istí, ktorí si zachránili aj ideu Vedy. Platón ju mal. Prečítajte si v jeho Štáte chýrnu analogiu o jaskyni: uvidíte tam ideu Vedy, pretože zasahuje jednota.

¹² Boh je Pán vedomostí. 1 Kráľ. 2, 3.

Dionýz, prv než sa stal svätým Dionýzom, keď bol len Areopagitom, istotne mal pojem Vedy, pretože jednota Boha pripravila v ňom príchod Krista, pretože prirodzený pojem pripravil pojem nadprirodzený, pretože lačnenie a žíznenie po Jednom Bohu vykopaly priepasť, ktorú mal zaplniť Jeden Boh v troch osobách. Keď sa Dionýz prechádzal v Heliopoli¹³ s Apoloфанom v deň, keď Ježiš visel na kríži, nevedel o tej udalosti; zbadal však jej zjav. Zacítil v sebe závan ducha Vedy. Cítil, že Jednota sa chveje v jeho srdci, a zvolal: Alebo Boh trpí, alebo spolucíti s utrpením! Dionýz bol totiž mudrc. Nebol len učený a bohatý na vedomosti, ale mudrc. Lebo skôr, než by bol počul ohlášať svätého Pavla na Areopágu neznámeho Boha, už mal v svojom srdci oltár, na ktorom horelo stvorenstvo. A Dionýz Areopagita, ktorý očakával neznámeho Boha podobne ako Platón, ba ešte väčšmi než Platón, lebo bol čistejšia duša, Dionýz prv, než sa stal svätým Dionýzom, predstavoval možno, čím by bola mohla byť staroveká Veda, keby bol starovek ostal verný prirodzenému pojmu Boha.

¹³ Antické mesto v Sýrii, teraz Baalbek, s významnými starými pamiatkami.

IV

Staroveký človek vždy hľadel na prírodu s tajomnou a nepriznanou hrôzou ako na nepriateľku, ktorú musí obetovať hnevu nebies, ak sám nechce byť obeťou, a ktorú musí obetovať bez toho, že by ju poznal, zo strachu, aby sa nedotkol tajomstiev, ktoré skrýva. Zvieratá sa v staroveku vôbec neobjavujú ináč než ako nástroje vojny alebo ako predmet obetí.

Vergil počína hľadiť na prírodu iným okom, bez strachu a priateľsky. Ale aj Vergil očakáva veľkého smieriteľa. Počína sa skláňať nad prírodu, aby ju videl zblízka, ale aj on ohláša nové veky a ohláša ich, čo je veľmi pozoruhodné, v jednej z eklog, ako by chcel ospievať celkom blízku udalosť stvorenstva, ktoré miluje, ako by chcel ohlášať veľký pokoj uprostred spokojných polí, dať zaznieť hlasu východných tradícií povedľa bučiacich volov a v maštali oslavovať príchod Toho, ktorý sa mal narodiť medzi volom a oslom.

Vergilovi musíme odpustiť Eneidu pre štvrtú eklogu a pre niekoľko slov, ktoré povedal o poliach. Lebo hľadí na stvorenstvo okom priateľa, povedal by som takmer — okom mudrca, a neodmieta — ani pre Augustov dvor, ani pre Mecénovo susedstvo — veľkú nádej, ktorá prichádzala z Východu a ktorá sa v svojom lete dotkla krídlom. Ríma Vlčice, ako by označiť chcela miesto, na ktorom mal povstať Rím Kríža.

Rodí sa Ježiš Kristus. Človek sa už nebojí prírody. Počína hľadiť na ňu ako na svoje panstvo, ako na pole, ktoré má obrábať.

Vergil bol povedal:

Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes, et inexorabile fatum
Subjecit pedibus strepitumque Acherontis
avari!¹⁴

Je to celkom jasné: žiada dve veci, ktoré sú v jeho myšlienke i jeho slove jedno: koniec pohanstva a poznanie príčin, to jest koniec pohanstva a Vedu.

Nečudujem sa, že napísal štvrtú eklogu.

Človek, ktorý si žiada poznať príčiny, vysielal k Svetlu modlitbu. Tí, čo obsiahli toto prirodzené poznanie prvej príčiny, začali Vedu v staroveku. Keď však hľadáme na najvernejšie, najúradnejšie prejavy staroveku, vidíme, že starovek jedinečnou pretvárkou zatlačil pojem príčin. Nie, nechcem ho súdiť. Báľ sa, a ja ho rozumiem. Nejasná spomienka mu vravela, že meno Vedy odznelo chvíľku pred kliatbou, a on nevedel, v akom vzťahu sú navzájom Veda a kliatba. Ozvena tradícií mu priniesla len úlomky viet, len nešúvislé slová, ktoré nevedel spolu prečítať, a meno Vedy znelo v slovách, ktoré len v črepinách padaly na zhrozené národy.

¹⁴ Šťastný, kto vedel poznať príčiny vecí i všetky strachy, kto vedel šliapnuť na neúprosný osud a na huk pažravého Acheronu. Vergil, Georgiky II, 489.

Ale keď na Kalvárii bol vztýčený kríž, nesmierný pokoj sostúpil nielen na ľudí, lež na celé stvorenstvo. Tento pokoj sa rozšíril v ovzduší, ktoré kríž očistil, a vsiakla sila preliatej krvi, jemnejšia nad svetlo a ostrejšia nad meč.

Slovo preberá svätý Pavol a vraví na Areopágu: *In ipso enim vivimus et movemur et sumus.*¹⁵

Dionýz sa stáva svätým Dionýzom¹⁶ a symbolizmus mení stvorenstvo, ktoré dostáva rozmery nádherného chrámu. Opis obradov, aký podáva svätý Dionýz, zahrnuje veľmi vysokú znalosť prírody a veľmi hlboké chápanie viditeľných účinkov, zazretých v príčine. So všetkých strán vystrekujú vzťahy medzi poriadkom prirodzeným a poriadkom nadprirodzeným, vystrekujú vesmírne analógie. Dielo svätého Dionýza je palác Vedy.

Keď sa pokoj navrátil, Veda sa osmelila, pozdvihla hlavu nad zem a začala skúmať stvorenstvo. Nastalo to preto, lebo Veda je vzájomný pokoj poznatkov. Je pokoj smierených znalostí. Práve preto je jasnosť znakom mudra,

¹⁵ Lebo v ňom žijeme, hýbeme sa a sme. Skutky ap. 17, 28.

¹⁶ Aténsky sudca a filozof, obrátený sv. Pavlom (viď Skutky ap. 17, 34).

je jeho pečatou, jeho známkou. Keď sa môžem opovážiť dať slovu sloh jeho pravý význam, povedal by som, že jasnosť je slohom Vedy.

Veda ovláda všetko, čo objíma. Jasnosť je jej dychom.

Veda takto chápaná ako stvorenie, ktoré je na to, aby s výšin hôr videlo štyri obzory, táto Veda sa rozvíja a my poznávame tajomstvo jej pohybov. Veda vyhladáva tónu krížov a ľudstvo má vo zvyku stavať kríže na výšinách. Podivuhodná prirodzenosť vecí ma vedie k tomu, aby som sa tu opakoval. Musím povedať v súvislosti s Vedou to, čo som povedal s súvislosti s Dejinami: obidva tieto kvety sa rozvíjajú len pod lúčami toho istého slnka, a tým slnkom je kríž. Hľadajte v ostatných osemnástich sto rokoch mimo Krista dejiny: nenájdete ich, pretože nejestvujú. V Japonsku je historická len smrť jeho misionárov. Hľadajte v ostatných osmenástich sto rokoch mimo Krista vedu, a nenájdete ju, pretože nejestvuje. Jestvuje oveľa menej, než jestvovala v staroveku, pretože prirodzený poriadok je oveľa spustošenejší tam, kde sa nadprirodzený poriadok zamieta, ako tam, kde sa ešte nezjavil. Sú národy, ktoré sa klaňajú živlom, zvieratám, stvoreným veciam. A — divná vec! —: tie národy vôbec nemajú Vedy. Človek len vtedy pozná prírodu, keď sa jej neklania. Musí ju vidieť takú, aká je. Oko, ktoré preniká cez ňu ako cez závoj, môže pokročiť ďalej než ona. Také oko môže urobiť to,

čo urobil už Platón, čo zamýšľal urobiť Vergil: môže ju poznať. Preniká ju, otvára ju, môže si žiadať od nej tajomstvo zákonov, ktoré ju spravujú, keď vidí alebo tuší tajomstvo zákonov, ktoré ju ovládajú. Pohľad však, ktorý sa zastavuje na nej, aby z nej urobil predmet svojej úcty, ten pohľad ju nemôže vidieť. Modlárstvo vylučuje Vedu.

Prosím tých, ktorí nedôverujú koncepciám a ktorí pripisujú význam len faktom, nechže si láskavo overia historicky to, čo som povedal. Nech hľadajú nejaký modlársky a múdry národ!

Chceli by sa odvolávať na starý Egypt? Ale veď v ňom sa obzvláštnym spôsobom uplatňuje zákon, ktorý zisťujem, pretože jeho Veda bola ozvenou tradícií, ktoré vylučovali modloslužobníctvo, a keď v ňom prevládlo modloslužobníctvo, zabilo Vedu. Teda Egypt svojím spôsobom tiež dokazuje, že Veda a modloslužobníctvo nikde nemôžu spolu jestvovať. Jedno musí zabiť druhé.

Hľadať medzi fyzickým svetom a svetom morálnym harmóniu, ktorá ich spája, a zisťovať vzťahy, ktoré ich sjednocujú — to je celkom moderná myšlienka. V staroveku symbolizmu alebo nebolo alebo bol len ako spomienka. A nebol jasnejší než tóna. Bol prelietavý ako sen, chvel sa ako ozvena. Národy niekedy na

samom dne svojej pamäti zbadaly jeho porušenú stopu; usilovaly sa však na ňu zabudnúť alebo ju celkom pokaziť.

Lebo od oka, ktoré sa naň upiera, symbolizmus vyžaduje veľkú čistotu. Je naplnený Božími pojmami, horí božským ohňom! Kúdolí sa ako kadidlo. Vyšmykuje sa z rúk, ktoré nie sú čisté.

Čistota pohľadu je tá sila, ktorá odhaľuje závoj a umožňuje zazrieť neviditeľný svet cez svet viditeľný. Nuž a čím väčšmi vidí človek neviditeľný svet cez svet viditeľný, tým lepšie pozná viditeľný svet; stvorenstvo má jemnosti: svoje tajomstvo nevydáva každému, kto nadíde práve prvý.

VI

Obrovská budova modernej vedy začala rásť oveľa skôr, než sa pred päťdesiatimi rokmi predpokladalo.

Nie, nechcel by som povedať, že stredovek už všetko urobil. Ale k storočiam musíme byť rovnako spravodliví ako k ľuďom. Stredovek nesmierne pracoval: veľmi hlboko prenikol do prirodzenosti vecí. Napokon, a to je jeho sláva: nikdy nehľadel na stvorenstvo ako na vec oddelenú, odlúčenú od Stvoriteľa.

A práve tento spolok vied a Vedy mu vyniesol pohrdanie ostatných troch storočí. Vysmievali sa zo stredoveku, pretože hovoril o Bohu v sú-

vislosti so všetkým a o všetkom v súvislosti s Bohom. Vysmievali sa zo stredoveku, lebo chceli hľadiť na prírodu, nemysliac na jej pôvodcu, vidieť ju odtrhnutú, oddelenú, skúmať ju hmotnými prístrojmi, skúmať ako predmet bez všetkej úcty a bez spomienky na jej pôvod. Domnievali sa, že Veda bude presnejšia, jasnovidnejšia, ostrejšia, vyššia, keď jej pohľad, odtrhnutý od neba, bude sa prehrebať v zemi hodne ďaleko od Boha. Domnievali sa, že dosiahne skutočnosť, ak stratí ideál: domnievali sa, že na hĺbke získa to, čo stratí na výške.

Veda od troch storočí sostúpila s končiara, na ktorom vyrástla a na ktorom by bola zakvitla pod lúčami kríža, a od sto rokov došla do závozu, z ktorého už nedvíha oči a v ktorom nebo pokladá za sen. A pretože tak hlboko klesla, začala pohrdať. *Quum in profundum venerit, contemnit.*¹⁷

Keď chceme zmerať hrôzu tohto druhého cudzoložstva, musíme pozrieť na zázračnú jednotu vied a Vedy, jednotu, ktorá sa začala a mala preraziť na svetlo, keď sa zjavil Descartes a Bacon.

Snaha stredoveku bola: všade cítiť život, nič neizolovať a pozorovať vnútornú prácu stvorenia.

Staroveku jedinečne chyboval dôverný cit

¹⁷ Keď upadla do priepasti, pohrda. Prisl. 18, 3.

života. Živel alebo živly, z ktorých bol podľa neho utvorený svet, ponášaly sa na vzpružiny hodiniek, ktoré pracujú mechanicky. Tálesovi to bola voda, Xenofanovi zem, Ferecidovi¹⁸ vzduch, Heraklitovi oheň. Empedokles spojil všetky štyri živly. Tieto hypotézy však chodily vôkol stvorenstva ako nezasvätenici vôkol chrámu a neprenikaly do svätyne. Zachovávaly od života odstup, ako by sa boly bály priblížiť, a možno sa aj vskutku bály priblížiť.

Prichádza veda stredoveku a vraví:

Bytosti majú vo všeobecnosti dve metafyzické složky: Mohúcnosť a Kon.

Složenyiny vo všeobecnosti a telá zvlášť majú dva fyzické prvky: hmotu a tvar.

Hmota a tvar sú vo fyzickej podstate to, čo sú Mohúcnosť a Kon v metafyzickej podstate.

Tu máte zrnko kávy. Môžete ho rozomlieť, pokúste sa však, keď ste ho zničili, znovu ho urobiť alebo urobiť z neho iné. Rozoberte látky, z ktorých sa skladá, potom si ich po jednej všetky zadovážte a pokúste sa urobiť zrnko kávy. Prečo je to nemožné podujatie? Preto, lebo zrnko kávy malo okrem látok, z ktorých bolo složené, čosi, čo ste mu mohli odňať, čo mu však nemôžete vrátiť; to čosi je celkom odlišné od rozdelených látok, ktoré vám rozložené telo jednu za druhou predostrelo. Nuž, to čosi je tvar.

¹⁸ Grécky filozof v 6. st. pr. Kr., učiteľ Pytagorov.

Účinkom tvaru bolo zrnko kávy zrnkom kávy, a nie zrnkom kakaa. Tvar ho vradil do istého druhu látok a tvar mu dal bytie kávy.

Podivuhodná vec! Ak chceme poznať hmotu, musíme najprv poznať formu, neviditeľnú mohutnosť, ktorá ju substancializuje, špecifikuje a individualizuje. Inými slovami: materializmus je úplné popieranie Vedy o telách.

Chlieb, ktorý človek je, sa stáva telom a krvou človeka. Teda chlieb, meniac tvar, mení podstatu. (Pravdaže, slovo *tvar* beriem tu vo filozofickom smysle.)

Teda prirodzené predpodstatnenie je životný zákon.

Skazením prechádza hmota od vyššieho tvaru k nižšiemu; vyživovaním prechádza hmota od nižšieho tvaru k vyššiemu.

Látka, ktorá má vyklíčiť, najprv stratí svoj podstatný tvar a začína sa kaziť vôkol kľíčka, nesmrteľného bodu, ktorý sa živí z rozkladajúcej látky zrnka, a je symbolom vzkriesenia.

Keď Syn Boží povedal: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert*,¹⁹ ustanovil zákon stvorenstva, prechod života a smrti.

Ak sa pomocou tohto zákona povznesieme

¹⁹ Keď obilné zrnko nepadne do zeme a neumrie, ostane samo; keď však umrie, prinesie hojnú úrodu. Ján 12, 25 nasl.

k zákonu, ktorého je odbleskom, pšeničné zrnko obráti náš pohľad k Tomu, ktorého symbolizuje: uvidíme, ako sa život a smrť stretávajú na Kalvárii, a Veda si zasadne na trón na svojom mieste pod krížom.

Ved' čože robí?

Hľadajúc všade obraz a stopu Toho, ktorý je, vyhľadáva a zisťuje, ako dal stvoreniam bytie, hoci nie bytie od seba, aké má on sám, a ako im umožnil dávať bytie, keď si jedno druhému prenášajú tvar, hoci nie sú tvorivé, ako je on tvorivý. *Plena est omnis terra gloria ejus!*²⁰ To nie je len zvučná fráza, to je skutočnosť.

Úlohou Vedy je objaviť, nakoľko sú svety presiaknuté večným milosrdenstvom.

VII

Hodili sme pohľad na Vedu v staroveku a na Vedu v stredoveku. Devätnáste storočie naozaj topí všetky rieky v mori. Keď ho chceme porozumieť, musíme na mape sledovať cestu, ktorú rieky vyryly za svojho toku krajinou.

Nuž, počnúc Descartom, prišla Veda na myšlienku oddeliť sa od Boha. Podivná to myšlienka, ktorá nás iba preto neohromuje tak, ako je ohromujúca, lebo sme navykli na ňu. Ohromiť značí zasiahnuť bleskom, a srazenie

²⁰ Celá zem je plná jeho slávy.

bleskom je jediný prirodzený zjav, ktorý sa podobá tomu, čo by mal človek cítiť, keď vidí, že sa ľudia podujali vytvoriť si vedu bez Boha.

Šestnásťte storočie, ktoré vyvolalo vzburu Vedy, prebúda v duchu spomienku na katastrofu v raji. Pozoruhodná vec: nemyslelo na popieranie Boha, ale zamýšľalo zaobísť sa bez Neho vo Vede. Pripúšťalo Boha, ale želalo si ho odstaviť, a svätá archa, do ktorej ho uložilo nepriateľskou úctou, bola len prostriedkom, ako zabudnúť na Neho.

Pravda je, že Boh jestvuje, vravelo šestnásťte storočie, ale človek, ak chce byť učencom, musí sa tak správať, ako by Boh nejestvoval. Keďže však Boh jestvuje, nevyhnutne je pravdou. Pokúsme sa teda — bolo by povedalo šestnásťte storočie, keby bolo bývalo úprimné —, pokúsme sa zaobísť bez pravdy, keď sa zapodievame s vedou. Utvorme vedu bez Boha a mimo Boha, ktorý je pravda, oddelme Vedu od pravdy.

Nepovedalo to síce tak úprimne, urobilo to však tak surovo.

Ľudskému duchu sa okrem toho predstavila aj idea neodvislosti, a následok boly halucinácie. Človek sa domnieval, že by sa musel hanbiť, keby sa vo Vede podriadil tvrdeniam pravdy, a že by bolo slávnejšie, keby bol závislý len od svojich vlastných štúdií.

A veda prijala úlohu, ktorú jej nadelili. Za-

budla, že jej životom je poznanie pravdy, a povolila popraviť sa, spáchať samovraždu, keď sa oddelila od počiatku a konca, pre ktoré jestvuje. Súhlasila s tým, aby bola poznávaním nepravdy, lebo veď mimo pravdy je len nepravda.

Keď sa uspokojila s tým, že je poznaním nepravdy, začala sa obdivovať, začala sa kochať v svojej sile a nezávislosti, lebo samoláska vždy rastie s hanbou.

A v deň, keď sa zločin zavŕšil, Veda padla ohromená; lebo sa pozbavila nielen nadprirodzených svetiel, ktoré šestnásť storočí zažalo pred ňou, ale duchom vzbury, ktorý vstúpil do nej, vnútorne sa oddelila aj od prirodzeného poriadku. Nevyhnutná a zrejmá jednota Vedy a pravdy sa začína v prirodzenom poriadku a završuje sa v poriadku nadprirodzenom. Duch vzbury, ktorý vstúpil do Vedy, pretrhol spojenie i s jedným i s druhým — a to pod zámienkou, že tamten chce skúmať a tento rešpektovať.

Tu, hľa, všeobecný zákon:

Duch vzbury je nepriateľom každej Vedy, pretože Veda predpokladá priklonenie sa rozumu k prirodzenosti vecí; a preto — keď duch vzbury vstúpil do Vedy, neostáva pri logických popieraníach, ktoré plynú z jeho prvého popierania. Predbieha sa v popieraní, popiera pre radosť z popierania a ponára sa do temnôt, pretože ich miluje. Hegel je Descartesov syn,

nie logikou rozumu, ale logikou srdca. Descartesove rozumkovania nevyvolávajú nevyhnutne Heglove rozumkovania; duch však, ktorý vytvoril Descartesa, prebudil ducha, ktorý vytvoril Hegla.

Prirodzený poriadok sa preto aj zakryl závojom, lebo oko, ktoré ho chcelo skúmať, nebolo čisté, a človek napokon došiel k popieraniu Boha, pretože hľadel na stvorenstvo očami vzbúrenca.

A tu uzrely národy mimoriadne, nie však neslýchané divadlo: vedy sa odtrhly od Boha a v dôsledku spravodlivosti, ktorej neušly, odtrhly sa aj jedna od druhej. Ich vzájomná súdržnosť sa rozpadla, keď prestalo ich spojenie s jednotou Boha. Nedržiac sa Boha, nedržaly sa ani medzi sebou.

Vedy sa však jednako vrhly na množstvo výskumov, získaly mnoho poznatkov. Podrobnou starostlivosťou a neúnavnou prácou študovaly spôsoby bytia vecí, stratily však jednotu, ktorá tvorí Vedu a ktorá je menom jej slávy.

Ba nazdávaly sa (treba totiž hovoriť o nich v množnom počte), že filozofická veda by mohla byť na obtiaž podrobným poznatkom, ktoré sa staly predmetom ich ambície; nazdávaly sa, že Bytie je sen a že ním sa zapodievať mohlo by byť na obtiaž tým, čo s drobnohľadom v ruke pozerajú na bytie. Nesostúpily jediným skokom na tento stupeň, storočia potrebovaly

na pád, ktorý trval od šestnásteho storočia do osemnásteho, od Descartesa po Encyklopediu. Encyklopedia predstavuje stav vied, odtrhnutých od Boha, sklonených nad mikroskopické živočíšky, popierajúcich všetko, čo nevidia, nič nerozumejúcich z malých vecí, ktoré vidia, pretože stratili kľúč k bytostiam, a to tým, že sa usilovali objaviť podrobnosti stvorenstva; pritom však boli šťastné a hrdé, keď sa — v svojej zalepenosti — nazdávaly, že v nejakej skutočnosti, ktorú zle videly, našly príležitosť vysmievať sa z pravdy, ktorú nevidely.

Veda má hlásať harmóniu skutočností, ktoré pozoruje, s pravdami, ktoré ich zahrnujú, objímajú a ovládajú.

Vedy v osemnástom storočí zabudly na pravdy stvorenstva, spotvorily skutočnosti stvorenstva a svoje šťastie videly v ohlásaní protirečenia medzi týmito spotvorenými skutočnosťami a týmito zabudnutými pravdami. A keď sa táto dvojitá nevedomosť spojila so zlou vôľou, osemnásťte storočie pozrelo na prírodu mútnym a nečistým okom, a zjavila sa — Encyklopedia.

Duch osemnásteho storočia bol jedovatý závan, ktorý ako by cez póry bol vedel preniknúť do krvi a v látke, do ktorej prenikol, spôsobiť hnutie. Tento závan sa dotkol i Vedy: Veda zmizla, a urobila miesto vedám. Tento závan sa dotkol i Umenia: Umenie zmizlo, a

urobilo miesto umeniam. Duchovný prvok, ktorý stráži jednotu, uletel, a duchom opustená podstata bytostí sa rozpadala na prach. Florian predstavoval literatúru, Boucher²¹ a Fragonard²² predstavovali maliarstvo, Voltaire predstavoval filozofiu, encyklopedisti predstavovali vedu. Prach vládol.

Takto sa dokázal zákon polomerov kruhu.

Čím väčší sa vzdávajú polomery od stredu, tým väčší sa vzdávajú aj jeden od druhého.

»Keď sa viac vzdávajú od neho, vraví svätý Dionýz, v tej istej miere sa vzdávajú aj jeden od druhého; slovom: čím sú bližšie alebo ďalej od ústredného bodu, tým väčší rastie aj ich vzájomná blízkosť alebo vzdialenosť.«

Podobne, čím väčší sa vzdávajú od pravdy ratolesti Vedy a Umenia, ktoré sú polomery kruhu, tým väčší sa vzdávajú aj jedna od druhej; a keď celkom stratia pravdu z dohľadu, stratia sa aj jedna druhej z dohľadu.

Tento zákon sa v osemnástom storočí ozrejmil v temnotách a prostredníctvom temnôt; temnoty sa však stávajú priehľadnými, keď ich ožiaria zákony.

²¹ Francois Boucher (1703—1770), maliar páčivých pastorálnych a mytologických scén.

²² Jean Honoré Fragonard (1732—1806), maliar galantných výjavov.

Osemnásate storočie natoľko sotrela v sebe stopu svetla, že sme v pokušení zabudnúť aj jeho tvár. Sme takmer v pokušení domnievať sa, že je neodvratne odsúdené, že nemá miesta pod slnkom. To by bol však omyl. Všetky storočia majú svoje diela, a cez noc, ktorou sa prikryly, oko ešte môže objaviť, akú farbu by bolo malo ich svetlo. Nuž osemnásate storočie bolo pravdepodobne určené, aby ožiarilo stvo- renstvo, aby milovalo prírodu, a pretože pád uchováva obrátený a parodizovaný obraz pravej tváre, Rousseau, Bernardin de Saint-Pierre²³ a Florian vraveli, že milujú prírodu. Luther a Janzenius napadli, zaznali prirodzený poriadok. Osemnásate storočie sa malo podujat' na jeho obranu a vyhlásiť jeho pravdu. Tak sa stalo, že z hĺbok svojej noci hovorilo slová, ktoré nerozumelo, ktoré spotvorilo, ktoré sfalšovalo, ktoré zmenilo, ktoré však predsa boly možno zle naučenou a súčasne zle zabudnutou ozvenou slov, ktoré by bolo malo povedať v svetle. Áno, som presvedčený, že bolo povolané podujat' sa proti Lutherovi a Janzeniovi na obranu stvo- renstva; povolané bolo nie síce ospievať — na to sa mu nedostávalo ducha —, ale vysloviť krásu, ktorá spočíva v prirodzenom poriadku, protestovať proti Lutherovmu *servum arbi-*

²³ Jacques Henri Bernardin de Saint-Pierre (1737— 1814), spisovateľ, pôvodca Pavla a Virginie, Indiánskej chatrče.

trium,²⁴ protestovať proti Pascalovému zúfalstvu, cítiť vôňu ruží, pred ktorou mal, ako sa zdá, Port-Royal²⁵ hrôzu. Povolané bolo skôr skúmať než nazeráť, skúmať však prirodzený poriadok a váhou prírodnej vedy rozmliaždiť hnusnú hlavu janzenizmu.

Malo ctiť ľudský rozum, pretože je ctihodný; keď sa však spreneverilo, zneuctilo ho, pretože sa mu chcelo klaňať — a viete dobre, v akej podobe!

Jeden blud rodí viac bludov a rodí ich rozmanitým spôsobom. Niektoré tvorí priamo plodením. Iné tvorí nepriamo reakciou. Jenzenizmus, ktorý napohľad opovrhoval stvorenstvom, tým druhým spôsobom vyvolal osemnásťte storočie, ktoré by bolo malo stvorenstvo uctiť, skúmať, slabikovať, čítať, obdivovať, ktoré ho však zneuctilo, pretože sfalšovalo svoje dielo a chcelo sa mu klaňať.

Osemnásťte storočie nechalo Európou dokonale presvedčenú, že vedy a náboženstvo sú protichodné, že si tu treba voliť: — že ľudia ducha si volia vedy, a ostatní, pre svoju nízkosť a strach, si volia náboženstvo.

²⁴ Služobná vôľa (proti liberum arbitrium — slobodná vôľa).

²⁵ Port-Royal, ženský kláštor, do ktorého sa na čas utiahli i významní učenci (napr. Pascal), hniezdo rigoristického heretického janzenizmu.

VIII

Devätnáste storočie, ktoré lačne a žízni po plnosti, mohlo by plnosť uskutočniť len hlbokou jednotou Vedy a Náboženstva.

Vedy musia tvoriť Vedu. Veda musí vedieť, chápať, cítiť a hlásať, že pravda je jedna, a že náboženstvo, pretože je pravdivé, nemôže pravde ani protirečiť, ani jej byť na závadu. Treba zas ukázať na jednotu Boha. Boh si neprotirečí, a pretože je Jeden, nikdy a nijakým spôsobom si nemôže byť na obtiaž, nemôže sa miasť, prekážať si a popierať sa.

Jozef de Maistre bol medzi súčasníkmi prvý, ktorému patrí sláva, že vyhlásil túto zrejmú pravdu. Je to pozoruhodná skutočnosť a veľmi hlboký zákon! Sláva vždy značí vravieť veci nie komplikované, čudesné, popierateľné, ale veci zrejmé. Jozefovi de Maistre patrí sláva, že napísal túto nehľadanú vetu:

»Prisahám na večnú pravdu, že Veda a Viera sa nikdy nespoja mimo jednoty!«

Znie to, ako by bol povedal: Boh je Boh — to tvrdenie sa však zdalo paradoxným.

Inde vraví: »Vedy kľúčia ako všetko, čo kľúči; rastú ako všetko, čo rastie; späté sú s mravným stavom človeka.«

A ďalej:

»Prejdite okruh vied a uvidíte, že všetky sa začínajú s tajomstvom. Matematik sa len neisto

pohybuje na podklade počtu imaginárnych veličín, hoci jeho postup je celkom správny. Ešte menej rozumie princíp infinitezimálneho počtu, jedného z najmohutnejších nástrojov, ktoré Boh sveril človekovi.«

Tieto zázračné slová sú ako predhovor knihy Vedy, ktorá sa začína s tajomstvom. Osemnásť storočie nenávidelo tajomstvo, pretože nenávidelo svetlo, a tieto dve nenávisti sú iba jedna. Domnievalo sa, že vedy, ak sa chcú zališkať človekovi, musia popierať tajomstvá; týmto popieraním však a duševným rozpoložením, z ktorého popieranie vyrastá, stratilo kľúč k vedám.

Nádherný postoj človeka, ktorý ani v prirodzenom poriadku nemá svetla, iba ak prijme prirodzené tajomstvo, podklad vecí. Človek natoľko chápe, nakoľko sa skláňa; pokora rozumu je mierou jeho veľkosti.

»Niet nijakého smyslami badateľného zákona, vraví de Maistre, za ktorým by nebol (odpusťte mi tento smiešny výraz) nejaký duchovný zákon, ktorého je tamten prvý len výrazom.«

A napokon na istom slávnom mieste:

»Čakajte, že prirodzená príbuznosť Náboženstva a Vedy spojí Náboženstvo a Vedu v hlave jediného geniálneho človeka: jeho príchod už nemôže byť ďaleko, ba možno už i žije.«

Veda bezprostredne nato zas vzlietla, ako by bola čakala len na dovoľenie, aby sa rozbehla.

Objavy súčasnej vedy sa ponášajú na storočie, v ktorom zažiarili. Majú osobitný ráz: ráz všeobecnosti a ráz symbolickosti.

Pozrite na železnicu, na fotografiu, na elektrický telegraf.

Blesk a svetlo prezrádzajú svoje tajomstvo a celá zem v tej istej chvíli počuje to isté slovo.

Tajomstvo svetla je všeobecné žiarenie tiel. Vesmír je obrovská fotografická platňa a všetko tajnostne pôsobí na ňu. My badáme žiarenie svojej tváre, pravda, len práve na tom mieste, na ktorom ho viditeľne ušľachťuje fotografická platňa. Na platni však len preto je to žiarenie, lebo je všade, menej viditeľné síce, no rovnako pravdivé.

Každý človek naplňuje vesmír svojim obrazom a ten obraz len preto nie je všade viditeľný, lebo Veda nie všade stavia fotografický aparát: obraz je vždy prítomný, len fotografická platňa chybuje.

Sláva fotografie však spočíva v jej symbolickom význame. Ak fyzické žiarenie je všeobecným zákonom, akéže skutočné, akéže mohutné je mravné žiarenie! V svoje žiarenie vo fyzickom i mravnom poriadku veríme len práve natoľko, nakoľko vidíme jeho účinky. Čo by sme však cítili, keby sme odrazu uzreli všeobecnosť žiarenia, ktoré pokladáme za také obmedzené! Akože by sme sa cítili, keby sme vlastnými očami uzreli účinok ustavičného žiarenia našej duše na Čiňanov, žiarenie činné a

neviditeľné, žiarenie práve tak skutočné ako zabúdané!

Solidárnosť je zákon všetkých moderných objavov. Moderné objavy ako by sa dorozumievaly medzi sebou, že ju budú ohlášať všetkými hlasmi, aké len má stvorenstvo naporúdzi. Účinky elektriny, jej nahromadenie, výboje, údery, všetky hry blesku, ktoré sotvaže tušíme, hoci elektrická telegrafia ich zapriahla do našich služieb, všetky tie danosti, ktoré človek raz premáha a ktoré sa raz proti nemu búria, naplňajú nás obdivom, ktorý prevyšuje všetko, čo naša myšlienka môže dosiahnuť, keby nám mohly vyrozprávať morálne divy, ktoré symbolizujú; keby obnažily vnútro tajomstiev a ukázaly nám účinok túžby a pôsobnosť modlitby; keby nám ukázaly svetlo, ktoré sa ustavične prijíma, odráža, vysiela, vracia, hľadá, obchádza, odzrkadľuje, ktoré účinkuje v neviditeľnom svete a uberá sa, kam chce, podľa neznámych uhlov! Chemická zápalka, ktorá je napohľad skromnejšia, nie však menej podivuhodná, badateľne zisťuje všeobecnú prítomnosť ohňa; fotografia zisťuje všeobecnú prítomnosť žiarenia; elektrický telegraf, ktorý prenáša slovo, para, ktorá prenáša človeka, do istej miery splňujú túžbu po všadeprítomnosti, túžbu, ktorá žije v človekovi i v jeho slove.

Ale toto, hľa, je najvznešenejšie: Keď chceme vydobýť blesk, nesmieme sa búriť proti nemu, ale musíme sa podrobiť jeho zákonu. Blesk

drúzga toho, kto sa mu protiví, a poddáva sa každému, kto ho poslúcha.

Súčasná veda v svojej sblížovacej horlivosti a moci neobmedzila pohľad len na planétu, ktorú obývame. V teleskope vytvorila div, ktorý ťažko možno tak obdivovať, ako je hodný obdivu. Zázračné zdokonalenie približujúceho ďalekohľadu zodpovedá a podobá sa tomu veku prípravy, ktorý vynašiel fotografiu, elektrický telegraf, zápalku a paru. Vidieť zblízka, dotýkať sa — to je potreba ducha devätnásteho storočia, a tento duch dvíha hlas, prebúdzá spiace svetlo, spiaci blesk, spiaci plameň, spiace svety. Volá ich, svoláva ich, pozýva ich na veľkú slávnosť, na slávnosť poznania a slávnosť lásky.

Tých, čo prenikli povrchom vecí, neprekvapím veľmi zistením, že Veda v tej chvíli, keď v svojich objavoch dostáva všeobecný ráz, v svojej teórii dostáva katolícky ráz. Hoci sa tento pohyb ešte nerozšíril na všetky poschodia Vedy, jednako tak zrejme sa rozložil na jej vrcholku, že predpoveď Jozefa de Maistre je už splnená.

Vskutku, ľudia ako Humboldt²⁶ nesmierne pracovali. Nahromadili, ba i shromaždili nesmierne veľa materiálu; pripravovali, shľadúvali, pozorovali, zisťovali, shromažďovali.

²⁶ Alexander Humboldt (1769—1859), nemecký prírodovedec.

Humboldt veľa vedel; nie je však mudrcom, lebo nič nespojil do syntézy, a to ani v prirodzenom poriadku.

Nesmierna sklúčenosť zachvátila tých, čo len preto hľadeli, aby hľadeli. Ich dielo je totiž skončené: ako robotníci predostreli prírodu pred oči človeka.

IX

Teraz ide o to: porozumieť. A úlohu súčasnej vedy je rozlúštiť v svetle Evanjelia množstvo zmätených značiek, ktoré nahádzali za noci bez ladu a skladu pred naše oči. Táto nesmierna práca sa začala, cesta je naznačená, vyznačená a urovnaná. Geologia sa vrátila k Mojžišovi a stred zeme sa osvetlil. Fyzika, chémia, prírodopis — rad radom začínajú vydávať svedectvo a vyhlasujú, že ich plnosťou je vedecky overiť vedeckú presnosť Biblie.

Keby sme chceli shrnúť ten nesmierny pohyb, totiž vedecký opis sveta, ožiarený súčasne svetlami prirodzenými i svetlami nadprirodzenými, museli by sme pospomínať a charakterizovať všetky tie veľké diela, ktoré zahrnujú a predstavujú obrátenú Vedu.

Veda nevylučuje ani jednu z ciest, po ktorých môže človek prísť k poznaniu príčin; nevylučuje ani jeden postup, ktorý jej v prirodzenom poriadku podáva skúsenosť alebo rozum, a za-

ujíma miesto na vrchole, ktorý sprístupňuje kresťanstvo. Nič nevyučujú a využívajú všetky záblesky, aby ich sliala so svetlom pravdy, rozlišujú všetky veci, nerozdeľujú ich však, sjednocujú všetko a nič nemätúc — môže pozrieť na svet veľkým pohľadom víťaza, pohľadom jasným a čistým, a tento pohľad uvidí v celom stvorenstve obraz alebo stopu Trojice Najsvätejšej.

Pravá veda prevyšuje a drúzga všetky systémy. Poznáva veci tak, ako sú, nie tak, ako ich ľudský duch rád usporadúva; poznáva ich tak, ako ich Boh stvoril, nie tak, ako si ich vysníval človek.

Systém nachádza v prírode obraz alebo stopu svojej vlastnej prirodzenosti. Veda nachádza v prírode obraz alebo stopu Boha.

Pozrite na osvieteného človeka! Keď chce, zmocňuje sa na výstavbu Vedy daností všetkých vied; kamienky sa mu samé od seba ukladajú, pretože ich miesto je už vopred vyznačené; stavba rastie sama od seba, lebo je tu svetlo, a svetlo už svojou prirodzenosťou skladá.

Pýta sa minerálu, rastliny, zvierata, a všetko mu rovnako odpovedá; triedi bytosti i vedy, ktoré zodpovedajú týmto bytostiam, a so všetkých strán na všetkých brúsených plochách žiari číslo *tri*, vždy totožné a vždy rozmanité.

Stvorenstvo je naklonená rovina, vystupujúci rebrík: človek, duch a telo, spája viditeľné s ne-

viditeľným; všetky veci svedčia o Bohu, i najmenšia mu už zodpovedá, ani najväčšia sa mu ešte nepodobá; nebesá ohlášajú jeho slávu, *et Sanctum Nomen Ejus*.²⁷

Stvorenstvo je chválospev: veda ho slabikuje, umenie spieva a život predlžuje.

Svätý Pavol povedal na Areopágu v deň, keď sa svätý Dionýz vybral za ním:

In ipso enim vivimus, et movemur et sumus.
V ňom totiž žijeme, sme a hýbeme sa.

Nemožno čítať tieto tri slová, a nemyslieť na tri osoby Trojice Božej.

Svätý Augustín vraví: Človek je, vidí, miluje, *est, videt, amat.*

In aeternitate Dei viget, in veritate Dei lucet, in bonitate Dei gaudet. Vo večnosti Božej prekvitá, v pravde Božej žiari, v добрote Božej plesá.

Bytie, svetlo, láska a radosť.

O, Otec! O, Syn! O, Duch Svätý! Celá zem je plná vašou slávou!

Stvorenia teda majú vzťah k Bohu a medzi sebou.

Kardinál Wiseman²⁸ zisťuje v štúdiu o vzťahoch Vedy a zjaveného náboženstva, aké nádherne svedectvo by vydával Božskému Slovu

²⁷ A sväté Meno Jeho (z Magnifikat, viď Lukáš 1, 49).

²⁸ Št. Wiseman (1802—1865), anglický konvertita a westminsterský arcibiskup kardinál, pôvodca Fabioly.

človek, ktorý by ukázal, ako preniká náboženský skutok do najvnútornejších útrob ústrojenstva prírody.

Táto nesmierna úloha pripadá pravému mudrovi. Ožarujúc zjaveným svetlom všetky priestory Vedy, porovnáva s Mojžišovou správou všetky teórie, ktoré sa týkajú geologických revolúcií, všetkých tradícií národov — a všade číta dobrovoľné alebo nedobrovoľné prejavy holdu, ktorý vzdáva Slovu Božiemu Veda i História. Vyzýva zvuk, svetlo, teplotu, elektrinu: zvuk, svetlo, teplota, elektrina prezrádzajú človekovi svoje tajomstvo a svedčia o Bohu.

Čím známejší je fyzický svet, tým väčší sa v ňom skvie Slovo Božie. Každý objav je hymnou slávy. Materiál je sosbieraný. Z hviezdy prichádza lúč: človek ho rozkladá a vie, že v hviezde, ktorá lúč vysiela, je železo. Z tváre človeka vychádza svetelný lúč: človek ho zachytáva na platňu a nanucuje svetlu trvácnosť, poslušnosť. Rozkazuje zrkadlu, aby sa rozpamätávalo, a zrkadlo sa rozpamätáva. Lúč blesku, uväzneného v našich rukách, nesie slovo: o, Bože, kiežby aj naše slovo bolo už raz hodné, aby ho niesol blesk! Človek mu káže ísť a prísť: blesk ide a prichádza. Para, najslabšia z vecí, para ťahá nesmierne ťarchy, ktoré kladieme na ňu, a hory utekajú pred ňou na náš rozkaz, aby sme mohli prejsť, a my otvárame zem, aby sme prešli cez ňu — vedení, vedení kvapkou vody. Oheň, objavený vo vnútri tiel, vydal nám

tajomstvo svojej prítomnosti. Všetky naše objavy hovoria o všeobecnej vesmírnej solidarite. Potvrdzujú ju nie slovom, ale skutkom; ešte i telesným očiam ukazujú činy svetla, činy pary, činy elektriny. Elektrina uskutočňuje viacero takých právd, ktoré by osemnásť storočie bolo pokladalo za sny.

Práve preto sa veľmi prísnyim záväzkom ukladá duchu opatrnosť a najmä prísne sa ukladá nám. Čím je človek odvážnejší, tým opatrnejší musí byť. Čím je Veda odvážnejšia, tým opatrnejšia musí byť. Čím vyššie sú skutočnosti, tým väčšími sa treba vyhýbať všetkému, čo by sa podobalo snu. Človek už oddávna popieral veľké pravdy prirodzené alebo nadprirodzené; preto je teraz náchylný nahradiť ich preludmi. Popieral telá: pokúšajú ho fantomy. My však nikdy nezabudnime, že poriadok je zákonom sveta prirodzeného i zákonom sveta nadprirodzeného. Svätí i v najvyššom úchvate boli najobozretnejší z ľudí. Naproti tomu blud, keď sa chce pokúšať o výšky, vzd'ahuje sa od Vedy.

Preto, lebo výšky žiadajú čistotu dokonalej a bezúhonnej náuky. Pripomínajme si vždy, že podkladom hudby je aritmetika a že počet je zákonom harmónie. Najpresnejšia presnosť je absolútnym predpokladom spevu. Tí, čo bez vady vystúpili, predstavujú v nadprirodzenom poriadku obraz plnej, zaistenej vedy, ktorá je

imaním pokoja. Najmä na výšinách sa žiada najpevnejší krok. Zpomedzi ľudí svätí mali najpevnejší krok; v oblasti bludu sa však pokoj vzd'ahuje od človeka, ktorý, idúc za Bohom, nasleduje svoju fantáziu a uprostred cesty predstupuje pred neho halucinácia.

Blud sa vždy domnieva, že poriadok a láska si protirečia. Cirkev má nadľudskú múdrosť. Nikdy nezabudnime, že svätý František z Asisi bol človek zdravého smyslu, tí však, čo chcú mimo Cirkvi vystúpiť na výšiny Lásky, padajú na plytčiny vrtochu a neporiadku. Čím vyššie sú veci, o ktoré ide, tým obozretnejšie sa máme bližieť k nim. V láske k nadprírode je poriadok oveľa potrebnejší než kdekol'vek inde. Jestvuje cesta, ktorá vedie k cieľu. Ale napravo i naľavo sú hrozné priepasti, a mnohí, čo chceli vystúpiť na vrchol, už padli do nich. Pravda dostačí na všetko a všetkým. Ilúzia v ničom neposlúži. Chráňme sa rojčenia a múdrosť nechže je nám vždy zákonom vedy, zákonom života a zákonom túžob!

Čím odvážnejšia a dlhšia je plavba, tým väčšmi treba upierať zrak na polárku. I Veda má polárnu hviezdu, a svätý Pavol ju menuje. Nechže Veda nikdy nestratí z dohľadu svoj počiatok a svoj koniec a svoju cestu. Apoštol národov jej jediným slovom vyznačil cestu a ukázal cieľ. Nechcel *vedieť* nič iné, iba Ježiša Krista, a to Ježiša Krista ukrižovaného. Križ je prvé a posledné slovo Vedy; križ je nesmierne

slovo, ktoré kokecú pokolenia; kríž umožňuje láske a poriadku zotrvať v rovnováhe a šíriť sa bez poblúdenia. Svätý Pavol, ktorý vyhlásil, že bez lásky nie je nič, je zázračný vzor poriadku a obozretnosti. Je praktický človek vo výsostnom smysle. Nečudujme sa, že iba sám vrch Kalvárie mu poskytol obzor, ktorý hľadaly jeho oči, obzor Vedy.

NÁBOŽENSKÁ NEVEDOMOSŤ

Medzi veci, ktoré rozhodujúco ovplyvňujú ľudí, aby sa alebo spojili, alebo rozdelili, takmer v prvom rade treba rátať mienku, ktorú majú jedni o druhých vo veci Vedy alebo nevedomosti.

Cit, ktorý ženie človeka, aby sa obklúčil ľuďmi, ktorých pokladá za múdrych, či preto, aby sa sám zdal múdrom, alebo sa ním stal, či pre tisíc iných ešte tajomnejších dôvodov — a ktorý vedie k tomu, aby odháňal ľudí, ktorých pokladá za nevedomcov, či z nudy, či z pohrdania, či z tisíc iných ešte tajomnejších dôvodov, — tento cit je taký hlboký, že popravde vedie ľudí, hoci to ani nevedia. Je taký mohutný, že len ten mu odolá, kto má mimoriadnu, obyčajne božskú pohnútku. Na seba ponechaný učený človek pohŕda nevedomým človekom. A človek, ktorý pohŕda s výšky svojej vedy, ani netuší, aká hlboká je jeho vlastná nevedomosť.

Slová šialia ľuďi. To je natoľko pravda, že až prekvapuje, alebo by aspoň malo prekvapovať. Nie je ťažké vzbudiť zúrivosť v človekovi, keď istú vec označíme určitým menom, a vzbudiť sympatiu v tom istom človekovi, keď tú istú vec označíme iným menom. Katolícka Cirkev má veľa nepriateľov, a jej meno sa mnohým ľuďom nepáči. Keby počuli hovoriť o Všeobecnej

spoločnosti, zakúsili by sympatizujúcu zvedavosť, pocit Jednoty a veľkosti. A jednako čo by sme tým urobili? Nič iné, iba to, že tú istú vec by sme povedali najprv po grécky a potom po slovensky.

Všeobecná spoločnosť — hovoriac po slovensky —, alebo katolícka Cirkev — hovoriac po grécky —, je jedna z najneznámejších ustanovizní sveta.

Nevedomosť je veľmi rozšírená tam, kde sa skrýva pod cudzími menami; vzťahuje sa najmä na veci prítomné a zvlášť na veci prítomné a večné, — na veci prítomné, pretože sú večné.

Ludia zbožňujú minulosť. Najvernejšou úctou sa klaňajú tomuto mŕtvemu a falošnému božstvu; vďačne obetujú tejto modle aj najvznešenejšie obety, ako napríklad budúcnosť a Večnosť. Čo akí sú skúpi, stávajú sa veľkodušnými, keď sa treba obetovať minulosti; čo akí sú žiarliví, stávajú sa nezištnými; čo akí sú pyšní, hádžu sa na zem pred modlami, k ich nohám ich skláňa návyk; a niekedy by sa nedbali priamo zničiť pred nimi. Zaslúžiť si pozornosť, skúmanie, obdiv ľudí — na to stačí patriť k staroveku. Mnohí učenci by boli hrdí, keby mohli o Juliánovi Apostatovi objaviť nejaký neznámy detail, napríklad meno jeho kuchára. Človek neľutuje pracovať dni a noci, keď dúfa, že sa mu podarí obdarit' svet novým poznatkom o nejakom starom Grékovi alebo starom Rimanovi. Tú obeť však prinesie iba vtedy, keď ten

Grék a Riman je starý, veľmi starý. Keby šlo o súčasného, žijúceho človeka, ktorý by potreboval učencovu pomoc pre nejaké aktuálne dielo, učenec by odpovedal, že nemá kedy. Musí sa venovať tým, ktorých nepotrebuje a ktorí ho nepotrebojú.

Takto chápanej Vede, totiž ako bytosti mŕtvej a určenej pre mŕtvych, vytvorenej ani nie na to, aby ich pochovávala, ale skôr vyhrebávala, čosi chybuje, napríklad život, láska, dýchanie.

Prítomnosť je oveľa neznámejšia než minulosť. Súčasné dejiny sú najmenej slávne z dejín. Jednako však, keď ide o prechodné prítomné veci, je veľa učencov, ktorí sa v nich dobre vyznajú. Keď však ide o veci prítomné a večné, počet učených sa jedinečne zmenšuje.

Dobre vychovaní ľudia by sa hanbili, keby nevedeli o maratónskej bitke a najmä o bitke pri Termopylách, ktorú toľkí obdivujú, odkedy sa rozpráva o nej ľudským pokoleniam.

Tí istí dobre vychovaní ľudia však dokážu bez zapýrenia nevedieť, čo je katolícka Cirkev. Relatívna dôkladnosť vo veciach, ktoré sa jej týkajú, nie je integrantnou a podstatnou čiastkou vedomostí dobre vychovaného človeka. Zabudnúť časovať sa nesmie; zabudnúť však katechizmus je až veľmi dovolené.

Toto zabudnutie má tisíc tvári, pretože katolícka Cirkev sa dotýka všetkých oblastí vecí.

Ja teraz tu hľadím len na doktrinálny a filo-

zofický obsah: veľmi rozšírený predsudok tvrdí, že katolícke *Credo* patrí minulosti a že po ňom nastupuje moderná filozofia.

Najzábavnejšie pritom je, že tento predsudok veria a ohlášajú ľudia minulosti, práve tí, ktorí pri správnom poznaní veci vlastne sami zasluhujú výčitku, ktorú bez správneho poznania veci hádzu proti večnej Cirkvi. Taký človek, ktorý je poddajným otrokom Ciceróna, Platóna, Vergila a Horáca, vyčíta katolíckej Cirkvi, že ho nepostavila na cestu budúcnosti.

Chápať katolícku náuku ako ťažkosť, ktorá slúži umeleckej inšpirácii — to je vskutku hodne čudessný blud. Vidieť v nej jednoduché rozvitie ľudského rozumu je hrdinský výkon toho istého druhu. Ale tisíc príkladov, z ktorých je jeden novší ako druhý, dokazuje, že tento hrdinský výkon nie je nemožný. Sú odvahy, ktoré sa ozaj ničoho neboja.

Keď pozrieme na mapu sveta, vidíme, že sama sa delí na dve časti: na svet civilizovaný a necivilizovaný; na svet civilizovaný a barbarstvo. Nuž a civilizovaný svet, to je kresťanský svet; barbarstvo je svet, ktorý nie je kresťanský. Toto zistenie je také zrejmé, že až zaráža.

Lenže, keď ide o božské veci, ani najjednoduchšie veci sa nechápu jednoducho. Človek má viacero váh a mier. A zásady, ktoré sa prijímajú ako nesporné, keď ide o ľudské veci, neovládajú slová, keď sa hovorí o božských veciach.

Například:

Nevedomosť je jedna z bied, ktorých sa človek najväčšmi bojí; nechce ju mať a nechce, aby sa zdalo, že ju má. Hanba, ktorá nasleduje dokázanú nevedomosť, je tiež zvláštny zjav. Tá hanba totiž napohľad prevyšuje to, čím by mala byť: lebo v očiach ľudí je pre isté nevedomosti väčšia než pre isté chyby. Človek, ktorý sa cíti hriешným, nepríde medzi ľuďmi do zmätku. Hľadá im rovno do tváre ako bratom, ktorí sú mu podobní, alebo —ak chcete — ako nepriateľom, ktorí sú mu podobní. Prihovára sa k nim, stýka sa s nimi ako rovný s rovným. Cíti sa doma medzi nimi. Človek však, ktorý sa cíti nevedomým, zažíva medzi ľuďmi, ktorých pokladá za učeníých, jedinečný zmätok. Tvári sa, ako by sa nazdával, že je nižšej rasy. Je oveľa bojzlivejší ako vinníci. Neopováži sa dvihnúť hlavu; s nedôverou otvára ústa. Bojí sa toho, čo chce povedať. Podozrieva všetko vôkol seba, aj úsmev tých, ktorí ho obkľučujú, aj ich blahosklonnosť a srdečnosť.

Človek, ktorý sa nerozumie do chémie, veruže sa chráni hovoriť o chémii; človek, ktorý sa nevyzná v dejinách, starostlivo sa vyhýba nebezpečnému predmetu rozhovoru. Chýr učenca, najmä keď ide o špeciálne znalosti, zaisťuje človekovi, ktorý ho má, úctu iných ľudí, úctu oveľa väčšiu, než je jeho zásluha.

Obava hovoriť o veciach, ktoré človek nepozná, vzbudzuje v ňom zlé i dobré pudy:

i samoláska i skromnosť sa boja toho čudného nebezpečenstva.

Tak to býva vždy, keď nejde o kresťanskú Pravdu.

Ale keď ide o ňu, zákon, ktorý som práve zistil, neplatí. Tu ktokoľvek hovorí čokoľvek, ako práve príde. A spomínaný zákon nielen že nejestvuje, ale je obrátený. Čím je nevedomosť hlbšia, tým smelšie sú reči. Keď je nevedomosť menej hlboká, kritika sa stáva úctivejšou. A keď človek, ktorý hovorí, je mudrcom, vtedy sa trasie, keď hovorí.

Svätý Dionýz vraví: »Nakoľko sa človek poznáša k nebu, natoľko sa jeho pohľad, ktorým objíma duchovný svet, zjednodušuje a jeho reči sú čoraz kratšie: preto aj čím hlbšie prenikneme do mystického šera, naše slová nielen že budú stručnejšie, ale i reč, ba i myšlienka nám budú chybovať« (De Theologia mystica).

Isté je, že človek sa hanbí nevedieť, a táto hanba sa vzťahuje na všetko, okrem Kresťanstva.

Tá nevedomosť má tisíc podôb, obzvlášťne však má jednu podobu. Jestvuje metóda, ktorej dáva prednosť. Má istú chuť, istú záľubu, istú náklonnosť, istú vášeň. Je to vášeň spájať Kresťanstvo a minulosť.

Vravieť, že Kresťanstvo bolo dobré, ale už nie je dobré; spájať ho v ľudskej myšlienke so starým haraburdím, so zneužívaním, s pred-

sudkami, so všetkým, čo ľudstvo právom opovrhne, — hľa, to je Raj nevedomosti.

Musíme si totiž uvedomiť, že ľudstvo, ten modloslužobník minulosti, na vyššom mieste svojho ducha poznáva súčasne, že minulosť zahŕnuje v sebe i veci vskutku hodné opovrhnutia, že okrem toho sa už vskutku pomínula a že nasledovne každý, kto sa spája s ňou, je mŕtvy, naozaj mŕtvy.

Ľudstvo hlboko cíti, že každý, kto položil ruku na pluh a obzerá sa, nie je súci pre kráľovstvo Božie.

Ľudstvo, hoci sa klania týmto mŕtvolám, čudným protirečením sa jednako žeravo dovoľáva života a necháva mŕtvych, aby si pochovali svojich mŕtvych.

Ľudstvo cíti, že každá náuka, ktorá by mala len známku minulosti, by mala známku, ktorá sa protíví Božej známke: lebo Boh sa volá Jahve, Ten, ktorý bol, ktorý je a ktorý bude.

Preto cíti aj nevedomosť, ktorá opovrhne Kresťanstvom, že najlepší spôsob, ako ho zničiť v človekovi, je: predstaviť mu ho ako vlastnosť minulosti.

Keď nevedomosť dokáže tento silácky kúsok, vtedy nastáva, hľa, toto:

Človek, ktorý súčasne zbožňuje i opovrhne minulosť, opovrhne Kresťanstvom celou nenávisťou, ktorú cíti proti minulosti, ale zbožňuje ho celým tým zbožňovaním, ktoré preukazuje tej istej minulosti.

Kresťanstvo spolu s minulosťou je účastné na nenávisti človeka; nemá však spolu s minulosťou účasti na modlárstve toho istého človeka.

Ludský rozum spojil Kresťanstvo s minulosťou nie natoľko, nakoľko minulosť zahrnuje v sebe zárodok budúcnosti, ale nakoľko je minulosťou.

Jeden z postojov ľudského rozumu voči Kresťanstvu je, že ho vyháňa do oblastí, o ktorých sa nerozpráva v chvíli, keď sa hovorí.

Pretože človek je stredom sveta, vystavený je úderom celého stvorenstva. Vystavený je im svojim srdcom, svojim rozumom, svojou dušou, svojim telom. Jedno zlé slovo ho môže pokaziť. Jedna škridlica, padajúca so strechy, ho môže zabiť. Množstvo vzťahov, ktoré má k všetkým tvorom, predstavuje pre neho nesmierne množstvo nebezpečenstiev. Zvieratá mu môžu škodiť, lebo ho môžu prevýšiť. Vzduch, ktorý dýcha, ho môže otráviť. Priateľ ho môže oklamať. Kniha, ktorú číta, alebo pokrm, ktorý prijíma, môžu vnieť do neho smrť. Jeho ústredné postavenie ho vystavuje všetkým úderom.

V súvislosti s Kresťanstvom sa deje odlišná, hoci analogická vec.

Sväté knihy hovoria o mnohých veciach. Kresťanstvo, obnovujúc vzťah medzi Bohom a človekom, hýbe celým stvorenstvom. Hviezdy a zvieratá sa spomínajú na každej strane Písma. Z toho vyplýva, že pri útoku na Písmo úder

môže prichádzať s každého bodu sveta. Nevedomosť sa môže tisícorakým spôsobom postaviť a útočiť na spoločného nepriateľa. Vedecká nevedomosť a filozofická nevedomosť môžu vystreliť tisíc šípov, ktoré priamo alebo nepriamo smerujú proti Kresťanstvu.

Pre nedostatočné poznanie stvorenia a najmä geologie sa dlho verilo, že Mojžišov opis stvorenia nemožno slúčiť s objavmi Vedy. Keď však tie objavy dôjdu k istému rozvoju a postavlia sa do svetla, vidíme, že svedčia za Mojžišovu zprávu. Veda rada protirečí Písmu presne v tej chvíli, keď ešte nejestvuje, no už sa búri, aby tak dokázala svoju moc. Tak by robilo dieťa, ktoré je ešte prislabé, aby sa mohlo viesť, a príliš odbojné, aby sa dalo viesť. Len čo sa Veda sformuje, ustáli, zorganizuje, len čo je, vracia sa k svätému Písmu. Čo by bol teda jej záujem, kým ešte nie je sformovaná, a čo by bola jej povinnosť?

Viera.

Viera by bola jej záchranou, a to aj v prirodzenom poriadku.

Takto by sa splnily slová Ježiša Krista:

»Hľadajte najprv kráľovstvo Božie a jeho spravodlivosť, a ostatné sa vám pridá.«

V živote človeka a v živote ľudstva sú chvíle, keď sa rozum zmúti.

Vtedy zakročuje filozofická nevedomosť a vzrastá natoľko, až prekvapuje vulgárnu ne-

vedomosť. Filozofická nevedomosť dosahuje nepravdepodobných rozmerov a ľudstvo sa na chvíľu podobá človekovi, ktorý by bol vo veľkom zmätku ducha zabudol, ako sa volá. Naša doba pozná toto zlo. Toto zlo vysalo živé sily Nemecka, a keď prekročilo Rýn, stratilo síce svoju zdanlivú veľkosť, ale nestratilo svoju skutočnú nebezpečnosť. Ľudský rozum, zmútený v svojich hĺbkach a zúriaci proti sebe samému i proti Viere, striedavo sa pokúsil o apoteózu a samovraždu. Keď sa spamätá, uvidí, kde je jeho miesto, a zas nájde svoje svetlo, keď pozná svoje zločiny. Čo však bolo zatiaľ, za búrky, jeho spásou a jeho záchranou?

Viera.

Keď Rozumu hrozí zrútenie, aké útočisko mu ostáva?

Viera.

Takto by sa splnili slová Ježiša Krista:

»Hľadajte najprv kráľovstvo Božie a jeho spravodlivosť, a ostatné sa vám pridá.«

Jestvuje aj prirodzená viera. Táto viera je základom Vedy. Descartesova absurdnosť je triumf nevedomosti.

Keď má Viera k Vede taký úzky vzťah a keď sú tak hlboko späté, nie je zarážajúce a divné, že každú chvíľu počujeme, ako útočí nevedomosť v mene Vedy proti Kresťanstvu? Nie je divné počúvať ľudí, ktorí nepoznajú ani poria-

dok prirodzený ani poriadok nadprirodzený, ako ich stavajú jeden proti druhému a vyzývajú jeden proti druhému, ako by s oboch strán boli preskúmali všetky možné hĺbky?

Človek, ktorý vôbec nepozná Kresťanstvo a nepýri sa, že ho nepozná, pýril by sa, keby práve tak nepoznal dejiny Scipia,²⁹ a ešte oveľa viac by sa pýril, keby nepoznal reči, ktoré kolujú v jeho svete, veci, s ktorými sa zapodieávajú pletky jeho susedov, hoci tie veci sú poväčšine menej významné než Scipiove dejiny. Chcelo by sa povedať, že medzi márnosťou človeka a márnosťou vecí je akási shoda, shoda, na základe ktorej márný človek je tým hrdší, keď vie, že to, o čo ide, je márnejšie. Samoláska ľúbi drobné veci, žije z malých koristí. Čím ničotnejší je pokrm, ktorý sa jej podáva, tým väčšmi jej chutná. Samoláska žije z vetra.

Keď ide o podstatné veci, vtedy samolásku vlastná nevedomosť nebolí, a keď ide o veci vznešené, vtedy sa samoláska stáva hrdou na svoju nevedomosť. Márný človek rád vie prvý nejakú novinku, nejakú ľahostajnú novinku. Rád vie prvý nejakú pletku. A naopak, vôbec mu nezáleží na tom, aby poznal Pravdu; a o čím vyššiu pravdu ide, tým menej mu záleží na tom, aby ju poznal.

²⁹ Slávny rímsky rod. Scipio Africký — víťaz nad Hanibalom pri Zame.

DUCHOVNÉ SPOJENECTVÁ

I

Studenosť predstavuje jedinečné divadlá. Studenosť, ktorá vyháša ducha, ponechávajúc aspoň trochu literu, prezrádza sa postupom, ktorý si hodno všimnúť.

Ktokoľvek miluje pravdu, nenávidí blud. To je práve tak blízke naivnosti ako paradox. Nenávisť oproti bludu je však skúšobným kameňom, na ktorom sa poznáva láska k pravde. Keď nemilujete pravdu, môžete do istej miery povedať, že ju milujete, ba môžete to urobiť aj vieryhodným; buďte však istý, že v takom prípade sa vám nebude dostávať hrôzy oproti tomu, čo je falošné, a po tomto znaku sa pozná, že nemilujete pravdu.

Keď človek, ktorý miloval pravdu, prestáva pravdu milovať, nezačína s tým, že by vyhlásil svoje odpadnutie od nej; začína s tým, že menej nenávidí blud. A tým sa prezrádza.

Tajné záľuby sú jedna z najznámejších častí dejín sveta.

Keď človek stráca lásku k dobrej alebo falošnej náuke, ktorú vyznával, obyčajne si zachováva symbol tejto náuky: cíti však, ako umiera v ňom všetok odpor proti náukám, ktoré proti-rečia tamtej.

Modlárstva sa navzájom veľmi líšia v svojich formulách; predsa však cítia jedno k druhému neuveriteľne nežnú náklonnosť; to preto, lebo majú spoločnú jednotu: všetky sú modlárstvami. Výzory sú veľmi rozmanité, spoločný podklad však je veľmi podobný.

Keď povstalo kresťanstvo, svet predstavoval divadlo, v ktorom bolo toľko poučení, že ich nemožno porátať. Koľkým bohom sa klaňali ľudia na tejto planéte, koľkým bohom! Koľká úžasná pestrosť! A celé to množstvo nepriateľských modiel jednako žilo pospolu v Panteóne. Tlačily sa, a nebojovaly medzi sebou, tiesnily sa, a neškodily si, strcaly sa, a neboly si na obtiaž. To preto, lebo všetky byly navzájom spojené. Keď sa však zjavilo slnko, prichádzajúce z Betlehema, ozval sa všeobecný krik. **Modly, ktoré spaly** v svojom pokoji, prebudily sa do boja: všetky poznaly spoločného nepriateľa a ukázaly, prečo nebojovaly medzi sebou. Tajomstvom ich pokoja bola ich spoluvinnosť.

To isté divadlo sa predstavuje, keď kráčame späť hore prúdom stáročí. Vskutku neviem, prečo dejepis, ktorý predsa nepoznal a často ešte ani nepozná riešenie záhady, bez zaradenia rozpráva o úžasnej úslužnosti modiel a modlárov, ktorí pripúšťajú do svojej spoločnosti kohokoľvek a čokoľvek. Tento sa klania volovi, tamten sa klania kapuste. Títo dvaja ľudia sa nebudú škriepiť. Zbožňovateľ vola z úslužnosti vďačne bude zbožňovať ešte i kapustu, a zbož-

ňovateľ kapusty neodoprie volovi niekoľko pokľaknutí. Nad touto nesmiernou lžou ako by sa vznášalo tajomné porozumenie, ktoré vraví človekovi, že lož je síce mnohotvárna, no pre takú malúkosť že sa jednako nehodno znepokojovať: veď vždy je to tá istá lož. Modlárstvo môže zmeniť výzor a ráz, modlárovi však vždy vyhovie: lebo v množstve zbožňovaných predmetov mu ukazuje tú istú tvár; vraví mu: Vždy som to ja!

Koľko modiel sa srazilo vo všeobecnej srážke národov od Adama po Ježiša Krista! Srážaly sa, ale sa nezmliaždily; srážajúc sa slievaly. Staré dejiny nám v svojom nesmiernom sozname víťazných a premožených národov nikdy neukazujú, že by jedny alebo druhé boly bývaly zarazené alebo rozzúrené pohľadom na neznáme modly, ktoré im vojna priniesla pred oči. Národy pokladaly za celkom jednoduchú vec, že inde našly iný kult, a ani jednému výbojcovi nezišlo na um postaviť na svete Jednotu svojho modlárstva. Jediný bod zeme videl hnev Boží proti modlám; jediný bod zeme videl, ako sa náboženská pravda a modlársky blud postavily zoči voči: tento bod sa volá Júdsko. Volal sa Egyptom, kde Mojžiš pásol ovce prv, než rozťal pred sebou Červené more. Volal sa púšťou, keď na úpäti Sinaia čelá tých, čo videli blesky, sa zatiaľ sklánaly pred zlatým teľaťom. Kamkoľvek ide Mojžiš, Boh všade prebleskuje pod jeho krokom a modly stretávajú zúrivosť, ktorá im

patri. Pozrite však inam, pozrite na Tróju,³⁰ na Grécko, na Agamemnona, Hektora, Menelaa, Parisa, Xerxesa, Leonida, Epaminonda; pozrite na Perikla; pozrite na Alexandra. Európa a Ázia, ktoré stáročia bez chvíľky oddychu mecú na seba smrť, žijú si v mieri v jedinej veci: preberajú jedna od druhej modly, vďačne ich prijímajú a ani nepriateľstvo rás nevie vyvolať nepriateľstvo proti kultom.

Zdá sa to natoľko jednoduchým, že dejepisci, či lepšie kronikári (lebo starovek nemá dejepiscov), že kronikári zabudli zadiviť sa nad tým, a to zabudnutie sa druží k udalostiam, ktoré rozprávajú, aby ukázali, akým prostým sa zdalo pripustenie cudzích kultov.

A dejiny staroveku sú predsa vojnovými dejinami. Všade a vždy vojny! Vojna pre všetko! Pre mesto, pre škriepku, pre ženu. Vojna vždy visí vo vzduchu. Len modly žijú v mieri s modlami. Požiar, ktorý sa začína pri Helene, siaha takmer až po Tiber; Jánusov chrám je verným svedkom rímskych zvyklostí: všade tečie krv. Národná pýcha rada nanucuje zákon iným národom; stráca sa však pred tou hlbokou ľahostajnosťou, ktorá sa neopovažuje dať jednému modlárstvu prednosť pred druhým. Smrť, ktorá ide s rímskymi légiami po svete, všetko využíva na zádrapku, okrem rozmanitosti kultov.

³⁰ Trója — Ilion — mesto v Malej Ázii, ktoré Gréci 10 rokov obliehali. Boje opísal Homér v Iliade.

II

Keď však na Golgote vyrastá križ, miesto národnej zúrivosti nastupuje náboženská zúri-
vosť a bojiská môžu schnúť: lebo pôda Kolosea
pije krv nových ľudí; vojaci môžu odpočívať,
toľko práce majú kati!

Nenávidený znak vždy jestvoval; duch lži
vždy prenasledoval Križ svojim zvráteným hol-
dom; vždy vrael: Len teba nenávidím, teba
jedine na svete!

A kým starý svet nenávidel pre všetko,
okrem modlárstva, moderný svet nemôže uká-
zať ani jediné storočie, v ktorom by nebola
vybuchla nenávisť pre Náboženstvo. Hoci však
svet, v tom smysle, ako Evanjelium chápe to
slovo, hoci svet v moderných dejinách vždy
nenávidel kresťanstvo, ten istý svet jednako
ani v moderných dejinách nemal nenávisti proti
starému modlárstvu. Čím je človek neveria-
cejší, tým príťažlivejšie pôsobia naňho falošné
kulty. Kto nepozná tajomstvo spojenectiev,
mohol by pokladať za celkom logický pred-
poklad, že človek, ktorý neverí v Boha, pohŕda
všetkými kultmi. Bolo by to pravda, keby jest-
vovalo viacero náboženstiev.

Skutočnosť je však iná a hovorí: Čím väčšmi
sa honosí človek, že je silného ducha, tým
väčšmi skláňa hlavu pred kultom, pravda, ak
je to falošný kult.

III

Tajné spojenectvá tu odhaľujú hlboké zjavenia. Voltaire a Goethe sú rozmanití ľudia. Goethe sa mohol stať vyšším človekom. Čo sa Voltaira týka, o tom som hovoril inde a poukazujem na to, čo som tam povedal. Nuž a Goethe miloval Voltaira, ak, pravda, možno tieto dve slová spojiť. Goethe mal záľubu vo Voltairovi. Táto záľuba nevyrastala z Voltaira, vychádzala z Goetheho; nie Voltaire sa páčil Goethemu: odraz vlastnej nenávisťi sa mu páčil. Goethe nie preto videl vo Voltairovi druhu, že Voltaire napísal to či ono dielo, ale preto, že Goethe sám napísal vetu:

»Sú štyri veci, ktoré rovnako nenávidím: tabak, zvony, ploštice a kresťanstvo.«

Vskutku, rovnako nenávidel zvony i kresťanstvo: len pre kresťanstvo nenávidel zvony. Zúnie zvonov samo v sebe by bolo bývalo Goethemu príjemné. Ba bol by vedel veľmi obdivovať ich vážny hlas, keby bol hovoril o inom. No nenávisť oproti kresťanstvu, ktoré spomína ako ostatné zo štyroch nenávidených vecí, pretože bolo vlastne prvým, táto nenávisť zmenila v ňom lásku, ktorú od prírody cítil k harmónii; a ten neúnavný hľadač, ktorý tak svedomite skúmal príčiny a následky aj najmenších citov, zabudol si dať otázku, z čoho vyviera tento odpor.

Ved' si aj odbavoval raňajšiu modlitbu pred

Jupiterovou sochou. Odkiaľ tá obludná sympatia, ktorá je podobná modlárskej poklone, ak nie z tej hlbokkej a jedinej nenávisti, z nenávisti, ktorá nevie, ako sa má prejaviť priamo, a preto sa prejavuje nepriamo hlasom tajných spoje-nectiev? Goethe sa modlí k Jupiterovi, necúva ani pred nesmiernou smiešnosťou — natoľko mu bolo hrozné modliť sa k Ježišovi Kristovi!

IV

Táto nepravdepodobná, v sebe nevysvetliteľná záľuba nie je však len osobitnou Goetheho vlastnosťou. Celá falošná filozofia prejavuje záľubu v pohanstve. Tento sklon je viac alebo menej viditeľný, viac alebo menej prudký; no jednako ho môžeme takmer všade vidieť alebo aspoň tušiť. Pohanstvo strhuje racionalizmus, ako magnét priťahuje železo. Nie preto, ako by racionalizmus vždy viedol logicky k zbožňovaniu gréckych alebo rímskych modiel, ale preto, lebo racionalizmus tajomne pripravuje dušu, aby sa zriekla nenávisti oproti týmto modlám. Duša, ktorú strhuje i vlastná váha, sa skláňa k nim, a ani sa nečuduje nad tým strhovaním, hoci je naozaj ako stvorené, aby ju zadivilo: nepozná totiž jeho vysvetlenie. Keby však nebolo vysvetlenia, nebol by to prečudesný pohľad, že človek sa smieruje s otroctvom starých kultov, ktoré už kedysi dávno zavrhol

Lukrécius,³¹ pretože sa stáva slobodomyselným? Nebol by to čudesný pohľad, že Goethe, tento človek, hrdý na vedu, na kultúru, hrdý na samolásku, hrdý na nezávislosť, hrdý na to, že sa ničomu neklania, v svojom postoji pred Jupiterom sa podobá najnevedomejším divochom stratených ostrôvkov Oceánie?

V

V svetle tejto odhaľujúcej záľuby by sa možno všetky lži priznaly k hroznému a netušenému príbuzenstvu.

Či je niečo napohľad protichodnejšie, než ateizmus a janzenizmus? Ateizmus je úplné bezbožníctvo. Janzenizmus sa ponáša na náboženské prepínanie. Ateizmus vyhlasuje božstvo človeka, lebo tu na zemi sa musí niečo postaviť miesto zamietnutého Boha. Janzenizmus je popieranie človeka, zmenšovanie, skazenie, sotieranie ľudského typu. Janzenizmus a ateizmus stoja logicky na miestach, ktoré sú v svete bludu antipódne. Ale, hľa, čudná vec! Ateista má v sebe istú dávku náklonnosti k janzenistovi. Nenájdete ateistu, ktorý by nemal slabosť k Port-Royal. Ateista, ktorému sú svätí, najmä veľmi kontemplatívni svätí, čímisi hroz-

³¹ Rímsky básnik, pôvodca diela O prirodzenosti vecí, nar. 95 pr. Kr.

ným, vďačne obdivuje janzenistovu prísnosť. Tak sa mu zdá, že toto je pravé Náboženstvo. Ten čierny a jalový smútok sa mu páči, pretože je podobný jeho smútku; tá pošmúrnosť sa mu páči, pretože sa podobá jeho pošmúrnosti; tá studenosť sa mu páči, pretože sa podobá jeho studenosti. Janzenizmus je natoľko falošný, že je priateľom všetkých lží; i bludy, ktoré sú mu najcudzejšie, pozdravujú v ňom spojenca. Chcelo by sa povedať, že medzi ateistami koloval lístok s vetou: Janzenizmus je cudzí našim zásadám; v skutočnosti sa však toľko naluhal, že sa stal naším. Rešpektujme ho!

Ateista, ktorý obdivuje janzenistu, má naraz dve potešenia: po prvé obdivuje blud, po druhé vyzerá, ako by vzdával hold náboženstvu. Touto obratnou taktikou klame v sebe potrebu spravodlivosti. Klame ju bez nebezpečenstva pre nespravodlivosť. Ostáva verný bludu, a predsa vychutnáva vyberanú slasť, že mu je napohľad z duchovnej veľkorysosti neverný.

Mnohí ľudia zamietajú blud v učenej šate a prijímajú ho, keď sa im podáva v ľahkej forme. V zbierke básní (lebo to pokladajú za veľmi ľahké) obdivujú náuku, ktorú odmietajú vo filozofickej rozprave. Spoluvinnosť týchto ľudí s bludom väčšmi väzí v duši než vo formule vierovyznania, a za neprijatie formuly sa pomstia tak, že srdcom lipnú k tej istej veci, lenže v inej podobe. Náhle sa nepriateľ pre-

oblečie, tvária sa, ako by ho už nepoznávali a hádžu sa mu do náručia.

VI

Ten istý zjav vidíme aj vo vzťahoch súkromného života. Keď chcete zmerať Pavlovo priateľstvo k Petrovi, nepýtajte sa len, ako sa Pavol chová k Petrovým nepriateľom, ako precituje na Petrovi spáchanú nespravodlivosť. Tu je celé tajomstvo.

Pokúste sa predstaviť si svätca, v ktorom by nebolo nenávisťi proti hriechu. Už sama idea takého svätca je smiešna. A svet si jednako tak predstavuje kresťana, ktorý by mal byť podľa neho vyhlásený za svätého. Pravý svätec má lásku; je to však hrozná láska, ktorá páli a žerie, láska, ktorá nevidí zlo, pretože chce vyličenie. Svätec, akého si predstavuje svet, by mal sladkastú lásku, ktorá by žehnala kdekoho a čokoľvek a kedykoľvek. Svätec, akého si predstavuje svet, by sa usmieval na blud, usmieval na hriech, usmieval na všetkých, usmieval na všetko. Nebolo by v ňom rozhorčenia, hĺbky, výšky, pohľadu na priepasti. Bol by mierny, blahovoľný, sladký k chorému, zhovievavý k chorobe. Ak chcete byť takým svätcom, svet vás bude milovať a povie, že vzbudzujete lásku ku kresťanstvu.

Svet, ktorý má vyvinutý inštinkt pre nepria-

teľa, nikdy nežiada od človeka, aby sa zriekol veci, ku ktorej lipne; žiada len to, aby paktoval s opačnou vecou. Vtedy vyhlási, že vzbudzujete v ňom lásku k náboženstvu, to značí, že ste mu príjemný, lebo prestávate byť výčitkou proti nemu.

Vtedy vyhlási, že sa podobáte Ježišovi Kristovi, ktorý odpúšťal hriešnikom. Medzi nejasnosťami, ktoré svet mojká, toto, hľa, zmätenie pojmov mojká najsväčšími: mätie odpustenie a súhlas. Z toho, že Ježiš Kristus odpustil mnohým hriešnikom, chce svet vyvodiť, že v Ježišovi Kristovi nebolo vlastne ani tak veľa nenávisťi proti hriechu.

Človek podivuhodne srastá so všetkými zlami. Nečuduje sa, že je zlý, nečuduje sa, že je podvedený, nečuduje sa, že je nešťastný. Táto záľuba v nešťastí, o ktorej som minule hovoril, je jednou z príčin jeho zhovievavosti k všetkému, čo mu spôsobuje zlo. Človek pokladá za celkom prostú vec, že sa mu škodí, pretože človek sa nemiluje. *Človek sa nemiluje*: to je to! Svätá Katarína z Geny vraví, že samoláska by sa mala volať samonenávisťou. Veď čože je samoláska, ak nie to, že človek obetuje sám seba márnosti? Človek sa nemiluje, a človek sa má veľmi milovať: má totiž veľmi milovať bližného, a bližného má milovať ako seba samého.

Keby sa človek miloval, nenávidel by zlo,

nenávidel by všetko, čo sa stavia proti jeho určeniu, jeho potrebám, jeho radosti, jeho svetlu, nenávidel by blud. Dráma pozemského Raja by vždy stála pred jeho očami a hrôza pred hadom by mu bola dôvernejšia než samo vlastné dýchanie. Keby sa človek miloval, hnusilo by sa mu nevysloviteľným zhnusením všetko to, čo sa ako prekážka stavia medzi neho a Boha. Keby sa človek miloval, dokazoval by svoju lásku k sebe tým, že by nenávidel všetko, čo ho vzd'ahuje od posledného cieľa. Ale človek sa nemiluje a uzaviera spojenectvo s nepriateľom. Zahráva sa s hadom; dopúšťa sa proti sebe samému tej istej nevernosti, na ktorú som pred chvíľou upozornil vzhľadom na bližného a na Boha.

Pretože sa človek nemiluje, hrá sa so svojim nešťastím.

Pretože človek nemiluje pravdu, hrá sa so svojim bludom.

Hrôza pred tým, čo je falošné, hrôza pred zlom, žeravá hrôza pred lžou je možno najzriedkavejší cit medzi ľuďmi.

SVÄTENÁ VODA

I

Ako je možné, že preklínanie zla nie je vášňou ľudstva? Pýtal som sa to kedysi, zas sa to pýtam a vždy sa to budem pýtať. Máme predsa pamäť, tú prezázračnú schopnosť, nad ktorou sa zabúdame čudovať, schopnosť, ktorá by sa musela zdať nepravdepodobnou, keby nebola zrejmosťou, schopnosť, ktorou minulosť ožíva v prítomnosti, ožíva, nevracia sa však, — keďže teda máme pamäť, nuž akože môžeme nevidieť krvavú stopu, ktorá od zavraždenie Ábela po zemi, kade ideme, za nami vyznačuje šľapaje našich krokov?

Meno Pána, upotrebené v opise Ábelovej smrti, je *tetragrammaton*,³² lebo to je slávnostná chvíľa. Princíp života, Jahve, žiada od prvého vraha počet o bratovej krvi.

Dejiny sveta po Ábelovi poznáme: sú úžasné. Dejiny sveta pred Ábelom, pred Adamom tušíme: sú úžasné. Čo za neznáme katastrofy, rútiace sa na ešte nedokončený vesmír, sprevádzaľy pád Lucifera! Aké kataklizmy svojimi privčasnými hrôzami zdesily stvorenstvo, sotvaže zhruba stvárnené!

³² Starozákonné meno Božie, složené zo štyroch litier (čítajú sa Jahve).

Keď myslíme na nesmiernosť bolesti, ktoré nasledovali po páde anjelov a po páde človeka, tu sa mi zdá, že stvorenstvo by malo vykročiť nad seba, rásť a dorásť na novú postavu a umocniť v sebe cit života až po požiadavku spravodlivosti.

Čože sa stalo, že človek zabudol na svoju pomstu? Keby nám nejaká ostrá lampka, ožiarujúca priepasti našich temnôt, v celej hrôze ukázala krivdu, ktorá bola na nás spáchaná, možno by sme sa zrútili tvárou na zem, nekonečne prekvapení, že sme neopovrhovali hlbším a vrúcnejším opovrhovaním svojho hnusného nepriateľa, svojho nešťachetného nepriateľa.

Viete však, aké city, miesto tohto úžasu, chová človek oproti Zatratenému. Kam sme to až upadli, že už nevieme nenávidieť?!

Nenávisť! Áno, o to ide! Moderný človek zaujíma oproti Zatratenému trojaký postoj: zabúda naň, obdivuje ho, popiera jeho jestvovanie.

II

Cirkev nám dáva proti nepriateľovi rozmanité zbrane. Človek ich však na základe istého duchovného rozpoloženia, ktoré nemenujem, pretože je nepomenovateľné, neupotrebuje a chvastá sa tým, že ich opovrhuje. Tajná spoluvinnosť medzi ním a jeho nepriateľom ho vedie k tomu, že pohŕda svojou záchranou.

Jedným z dôvodov tohto opovrhovania je, že zbrane, ktoré sa mu podávajú, pokladá za malé a seba nedôstojné. Čudná vec! Človek, ktorý má telo, človek, ktorý všetko potrebuje, človek, všestranný žobrák, jednako nachádza spôsob, ako pohrdnúť pomocou, ktorá sa mu ponúka.

Svätená voda sa predstavuje v obyčajnej podobe. A človek, ktorý by musel zomrieť od smädu, keby nemal vody; človek, ktorému by nikdy ani na um nezišlo pohŕdať prirodzeným upotrebovaním neposvätenej vody — tento človek sa odrazu namyslí pohrdnúť tou istou vodou, keď je povýšená na novú dôstojnosť, keď sostúpilo na ňu požehnanie!

Ľudská hlúposť prevyšuje dosah ľudského chápania: patrí k tajomstvám priepasti, do ktorej nepreniká pohľad človeka. Kto by nepoznal človeka, priam za nepravdepodobné by musel pokladať afektované opovrhovanie vody. Človek pohŕda ňou, pravda, len vtedy, keď je posvätená.

To považuje za poľahčujúcu okolnosť svojho pohŕdania. To pohŕdanie značí však aspoň dno jeho výstrednosti? Nie. Čosi ešte čudesnejšieho je tu: po pohŕdnutí nielen že sa nehanbí, hoci o chvíľu bude smädný, ale je hrdý; je hrdý na svoje pohŕdanie, chce, aby jeho priatelia vedeli o ňom. A keď im tak neporovnateľne dokázal svoju nízkosť, v príhodnej chvíli sa možno pokropí svätenou vodou. Ale vtedy sa skryje.

III

Keby sa dvihla opona, človek by musel obdivovať smysel pre spravodlivosť, na základe ktorého Cirkev kladie hmotu proti tomu Luciferovi, proti tomu zatratencovi, proti tomu zlému, proti tomu hnusníkovi, ktorý pod zámenkou, že je anjelom, opovrhol hmotu. Hmotu, ktorú Boh neopovrhol; hmotu, na ktorú Boh pozrel hlbokým pohľadom, pohľadom, ktorý bol plánom; hmotu, na ktorú sa už chystala vyliat nesmierna česť; hmotu, nad ktorú sa Boh sklonil s úmyslom, že si raz ženu vyvolí za matku — túto hmotu opovrhol Lucifer. Cherub, domnievajúc sa, že takto dokáže svoju veľkosť, ju opovrhol; a na jeho večný výsmech práve hmota poskytne dietkam zbrane proti nemu. Prostriedky, ktoré staviame proti nemu, sú nesmierne prosté. To ho len tým väčšmi roz-zuruje. Veď tak nenávidí jednoduchosť! Vždy sa chvasce s niečím, miluje pozlátku, má záľubu v divadle. Tá *nadutosť* ho však našťastie *neteší* a nemusíme sa obávať, že zmierni jeho večné zúfalstvo. Koniec navždy!

Ak sa už hmota dobre volí, nuž z hmoty sa najmä práve voda dobre volí. Voda je vari vec, ktorá znázorňuje potrebu. Človek všetko potrebuje. To však, čo potrebuje, v Svätom Písme sa často predstavuje vodou. »O, ktože sa mi dá napiť, volá Dávid, ktože mi dá vody z cisterny betlehemskej?«

Tam je Betúlia!⁸³ Potreba vody ozbrojila rameno Judity. Boh, ktorého vzýva, je *Stvoriteľ vód*. *Expandi manus meas ad te: anima mea sicut terra sine aqua tibi*. Vystieram k tebe ramená svoje: duša moja je pred tebou ako zem bez vody. Voda a potreba sú vždy späté.

Čo chcú povedať nežné iskrenia rosy, popreprietané spevom škovránka a kvetmi jahôd, keď májové slnko hádže na steblá prvé líče?

Svojou veľmi jednoduchou a veľmi krásnou rečou možno vravia, že to, čo je užitočné, je nádherné; že voda musí žiariť, pretože je potrebná, a že slnko ju právom pozdravuje, pretože uhasila smäd stebiel trávy.

Voda je vážna, hlboká, nesmierna, nádherná, nadovšetko potrebná. Jej poslanie je očisťovať a ochraňovať...

IV

Nevedomosť ľudí o zlobe démona je hlboká; je dobrodením upozorniť ich na ňu; je dobrodením vyzbrojiť ich.

Satanova beznádejnosť má meno; tá beznádejnosť sa volá: — nikdy —.

Tá beznádejnosť je bezpečná pred zubom

⁸³ Mesto v Palestíne, pri ktorého obliehaní Judita usmrtila babylonského vojvodu Holoferna (viď Judit, 7—13).

času: zaodetá je dlhým rúchom, rúchom večnosti: pod týmto ju nezasiahne nijaké zvädnutie; večných vekov — keď v súvislosti s peklom vôbec možno hovoriť o večných vekoch — môže prejsť viac, než bolo od stvorenia sveta lístkov na stromoch, a nič neukráti večnú beznádejnosť Zatrateného, ani neúprosnú silu a platnosť tejto beznádejnosti. Amen.

ZNAK KRÍŽA

Chcel by som ukázať niekoľko z hĺbok, ktoré odkrýva znak kríža, a pripomenúť niekoľko z mnohých faktov, citeľne potvrdzujúcich pravdu, ktorú značí.

I

Keď cestujúci človek uzrie stupňovite vyrastajúce horstvo, akýsi veľmi mohutný pud ho ženie vyhľadať najvyššiu planinu a sľubuje mu, že ho široký obzor tam hore odmení za stúpanie. Cestujúci vystupuje a keď je na končiarí, stretáva — v istých krajinách — kríž. Ľudia postavili tam hore kríž, pretože horstvo bolo vysoké a pretože rozhľad bol krásny. Výška a krása privolaly kríž na štít. To nás upozorňuje, že tam, kde človek voľne dýcha a hľadá shora, má miesto kríž.

Keď pozeráme ďalekohľadom na slnko alebo i na zem, prístroj sa usilujeme postaviť na správne stanovisko.

Keď pozeráme na slnko alebo i na zem, treba si stať na správne hľadisko, to značí ku krížu, k trónu, do náručia Spasiteľa, do slávy Boha Najvyššieho.

Kristus je múdrosť Božia, Kristus je sila

Božia; svet viditeľný i svet neviditeľný padajú na kolená pri úpätí kríža.

Otvorme trošku svet myšlienok a svet skutočností: znak kríža je vyrytý v ich strediskách, ktoré tvoria vlastne iba jedno.

Olier³⁴ vysvetľuje a obdivuje obrady svätej omše na zázračných a primálo známych stránkach. Znak kríža má široké miesto v jeho diele. Odcitujem z neho niekoľko riadkov, pretože treba bojovať proti pošmurnej a hnusnej plytkosti, ktorú vovádza do života návyk, snižujúci ducha, oslabujúci srdce a ponížujúci v človekovi velebú vecí. Ľudská prirodzenosť nesmierne potrebuje dať si v každú chvíľu pripomínať veľkosť línii, ktoré Boh píše na jej cestu, aby ju priviedol k sebe, pretože zabudnutím dokáže všetko opustiť a návykom všetko snížiť.

»Kladieme ruku na čelo, vraví Olier, čím znázorňujeme dôstojnosť Otca, ktorý prebýva na výsostiach: *Gloria in altissimis* (Lk 2, 14). Kladieme ruku na čelo, čím naznačujeme, že večný Otec s nebeských výšin poslal na svet svojho Syna, ktorého splodil pred večnosťou a ktorého nosil v svojom lone.

Okrem toho sa tým znázorňuje aj spôsob splodenia Slova, ktoré je poznanie, pretože Otec, poznávajúc sa, vyjadruje, čo je, a plodí v sebe svoj živý obraz, ktorý sa volá Logos, to je Slovo, vyjadrujúce a predstavujúce to, čo je

³⁴ Jean Jacques Olier, franc. kňaz, duchovný spisovateľ, zakladateľ sulpiciánskej kongregácie (1608-1657).

i v Bohu skryté v hlbokom tajomstve. Syn Boží je výraz toho, čo je Boh sám v sebe: spočíva v Otcovi, v prvej Osobe; je dokonalý obraz a výraz, ktorý zahrnuje a vyjadruje v sebe všetko, čo je v Bohu; božské Slovo je osoba, ktorá zahrnuje vzor i obraz: je Boh ako Otec a je i obraz Otca.

○ V tomto predstavovaní spočíva osoba Syna, ktorý je taktok dokonalý výraz a nesmierna sláva Boha: slovom on vraví a rozpráva všetko to, čo je Boh; a toto Slovo prišlo na svet predstaviť ľuďom, čo je Boh, aby sa mu klaňali, prišlo darovať ľuďom lásku k svojej kráse a k svojej velebe: toto Slovo, ktoré sa stalo telom, prejavilo v svojej ľudskej prirodzenosti svoju božskú velebnosť a cez záclony svojho tela ukázalo, aká je skrytá krása jeho Otca.

Toto sníženie sa Slova predstavujeme teda, keď nesieme ruku od čela na hrud', vyslovujúc Meno Syna uponíženého, sniženého, zmareného v svojej vlastnej osobe...

Naše náboženstvo je vzdávanie vďaka Bohu Otcu skrze jeho Syna a v jeho Duchu svätom... Keď kňaz alebo kňazi robia znak kríža a hovoria slová: *I Ducha svätého*, preto teda vedú ruku od jedného kraja tela k druhému, to jest od ľavého pleca k pravému ponad prsia, aby povedali, že Duch svätý je vliaty do všetkých srdc Cirkvi, kde sa modlí za nás a svojou mocou dvíha nás k Bohu.«

Celé trvanie sveta, i keby človek nemárnil čas, celé trvanie sveta by nevystačilo na vy-
slabikovanie týchto slov a na vysvetlenie týchto
pohybov:

V Mene Otca, i Syna, i Ducha svätého.

Vzývanie troch osôb: TROJICA.

Snížovanie ruky, keď sa vyslovuje Meno
Syna: VTELENIE.

Podoba križa na človekovi: VYKÚPENIE.

Amen. — Po vzývaní troch osôb človek vraví:
AMEN.

Skríženie dvoch línií je slovo, ktoré prevy-
šuje ľudský um. Toto slovo je všade napísané
a príroda nás upozorňuje naň.

»Je veľmi pozoruhodné, vraví Gretzer, že od
prvopočiatku sveta Boh vždy chcel, aby človek
mal pred očami znak križa a že tak stvoril
svet, aby človek takmer nič nemohol urobiť
bez účasti znaku križa.«

Letiaci vták kreslí križ, plávajúci človek
kreslí križ, lodný stožiar s rahnami kreslí križ,
pluh s radlom kreslí križ.

Rímske prápory niesly znak križa, a Kon-
štantín v onen svoj slávny deň nezmenil ich
tvar: dal len na ne vyryť značku.

Štyri strany sveta tvoria nad vesmírom znak
križa, a Platón napísal, že *silá, najbližšia*

prvému Bohu, sa rozložila ponad svet v podobe kríža.

Kríž je forma človeka: pravý človek je človek, ktorý sa modlí; modlitba však rozviera ramená človeka a samovoľne robí znak kríža!

Elevatio manuum nearum sacrificium vespertinum.

Pozdvihnutie mojich rúk je obeť moja večerná.

II

Prví kresťania sa veľmi často značievali znakom kríža, a to ma ani neprekvapuje. Znak kríža má svojskú krásu: predstavuje pred Boha človeka celého, rozvinutého, vystretého, vyrastnutého, ako sa celý modlí životom duše i postojom tela. Človek vystiera ramená, súčasne volá i prosí. Volá ľudí a prosí Boha. Chce objímať a chce vzlietnuť. Boh, hľadiac na neho, vidí stvorenie takým, aké je, plné potrieb a želaní, biedne a zmietané, vystierajúce pred oči svojho Otca svoju bezmocnosť a svoju páľu. Boh vidí v ňom podobu Toho, ktorý je Typom, obraz Syna, ktorý hovoril s kríža, ako by hovoril s trónu, ako by hovoril s ohnivého voza, a ktorý chcel byť povýšený, aby všetko strhol k sebe! *Si exaltatus fuero, omnia ad me traham.* Človek tiež lačne a žízni po povýšení, a znak kríža, vystierajúc naše ramená, túžiace po

objatí, znak kríža, strhujúc nás celých, živých a chvejúcich sa do podobnosti Synovi človeka, znak kríža, keď je plný a žeravý, podobá sa výkriku hladu a výkriku smädu.

Pavol,³⁵ patriarcha púšte, v tomto postoji zomrel a tak ho našiel Anton, keď sa vrátil k nemu. Pavol bol v postoji človeka, ktorý vzlieta.

Vzlietol.

III

»Jestvuje nejaká pravda, pýtal sa Jozef de Maistre, ktorú by sme nenašli aj v pohanstve?«

Všetci poznáte etymologiu slova *adorare*: *manus ad os admovere*, priblížiť ruku k ústam. Plinius³⁶ to takto vysvetľuje: pohani pri poklone dvíhali pravú ruku k ústam a bozkali si ju.

Modlárstvo, ktoré vždy napodobňuje, chcelo nejakým spôsobom parodovať znak kríža. Tento znak je privšeobecné slovo, je prihlboko vpísané v stvorenstve, prihlboko vpísané vo vykúpení, prihlboko vpísané v sláve, takže sa nemohlo vyhnúť opičeniu so strany modlárstva,

³⁵ Anachoréta v Tebaide v Egypte (4. st. po Kr.).

³⁶ Plinius st., pôvodca encyklopedického diela *Historia naturalis*, zahynul pri výbuchu Vezuvu 79 po Kr. — Plinius ml., rímsky spisovateľ, pôvodca slávnych *Listov* (koniec 1. st. po Kr.).

ktoré sa vždy usiluje, ako to robia bezmocní, napodobňovať to, čo nenávidí.

Starí sa modlili s rozopätými ramenami. Titus Livius,³⁷ Dionýz z Halikarnasu,³⁸ Vergil³⁹ to dosvedčujú.

Pietas publica,⁴⁰ socha, vystavená v Ríme uprostred Fóra, stála so skríženými ramenami.

Egyptania dávali kríže do svojich chrámov.

Istý starý čínsky cisár, keď sa chcel modliť, skladal dva kúsky dreva: jeden svisle, druhý priečne

Starý zákon tiež hovorí o kríži, hoci ho nemenuje; hovorí o ňom v nárazkách, ako sa hovorí o tajomstve.

Sú v ňom niektoré také krásne scény, že ľudia, ktorí vystupujú v nich, ako by prevyšovali ľudskú mieru. Zpomedzi týchto výjavov prichodí uviesť smrť Jakuba Izraela.

Jakub Izrael, ktorý zamladi premohol anjela v noci veľkej borby, ktorý oplakal Jozefa a znovu ho našiel, znovu našiel v sláve syna, ktorého skrvavený plášť držal v svojich rukách, tento Jakub Izrael shromažďuje vokol seba svoje potomstvo a zvestuje im slávnostne,

³⁷ Rímsky historik, pôvodca Dekád (59 pr. Kr. — 19 po Kr.).

³⁸ Grécky dejepisec, súčasník cisára Augusta.

³⁹ Najväčší rímsky básnik, pôvodca Eneidy, hrdinského eposu, Georgík (o poľnohospodárstve) a Bukolík (o pastierstve).

⁴⁰ Verejná zbožnosť.

velebnosťou posledných slov a vebnosťou proctva, Toho, ktorý má prísť, očakávanie národov, túžbu večných pahorkov, Syna Márie, Syna Otcovho, svojho, Jakubovho Syna, Syna človeka, Ježiša Krista. Efraim a Manasse stoja pred patriarchom. Jakub skrižuje ramená, skrižuje ich, aby žehnal. Lavú ruku kladie na syna, ktorý stojí vpravo, pravú na syna, ktorý stojí vľavo. Jakub robí znak kríža. Svätý Ján Damascenský⁴¹ to zbadal. Jakub, predobraz Ježiša Krista, svedčí o ňom súčasne všetkými svojimi svedectvami a polohou ramien zjavuje Toho, ktorý prevyšuje všetko chápanie. Zjavuje pred dvoma synmi Toho, ktorý spočíva nad cherubínmi, poznávajúcimi duchmi.

Qui sedes super cherubim, manifestare coram Ephraim, Benjamin et Manasse (Ž 79).

IV

Hebreji stoja proti Amalechovi: čo urobí ich vodca Mojžiš?

Bitka je rozhodujúca. Izrael stretol nepriateľa v púšti, a osudy vyvoleného národa, to je osudy sveta, závisia od výsledku. Mojžiš si volí zbraň, a jeho zbraň bude raz vojskom Konštantínovým. Mojžiš vztyčuje na hore kríž, a sám je tým krížom. Rozpína ruky, vystiera ramená

⁴¹ Východný cirkevný Otec a spisovateľ v 8. st.

— a Izrael vífazi. Mojžiš nevydával rozkazy, viditeľná bitka zúri ďaleko od neho, nehovoril k Fuďom, k Bohu hovoril svojím postojom a *predom* mu pripomínal budúcu Kalváriu — a Izrael zvíľazil. Svätý Ján Damascenský a svätý Justín⁴² v Mojžišových vystretých ramenách spoznali prápor budúcnosti, znak kríža.

Niekedy myslievam na nejakého veľkého maliara, ktorý by sa neponášal ani na jedného z tých, čo ich doteraz volali veľkými. Súhlasím totiž s náhľadom slávneho a zázračného pátra Fabra,⁴³ ktorý kdesi, hovoriac o teológii, povedal:

»Keď vidí najdokonalejšie Raffaelove Jezu-liatka, je zarazená, ba takmer pohoršená, a nevie inakšie rozptýliť svoj hnev, než že si slzami obľahčuje srdce, natoľko vulgárnymi, povedal by som takmer špatnými, jej prichodia i najkrajšie obrazy Dieťaťka, keď ich porovná s víziou bez farieb a línií, ktorú ustavične nosí v svojom duchu.«

Odporúčam tieto slová do pozornosti maliarovi, o ktorom hovorím, a navrhujem mu, ak jestvuje, aby nám predstavil znak kríža, ktorý tvoril za boja Mojžiš na hore. Námet vskutku nádherný. Videli by sme ochabujúce ramená

⁴² Apologéta, mučeník (zač. 4. st.).

⁴³ F. W. Faber, anglický konvertita a duchovný spisovateľ (19. st.).

Mojžišove, ktoré podopierajú Áron a Hur. Výraz týchto dvoch mužov je rozlišný. Jeden z nich by hľadel na Mojžiša, druhý na slnko: lebo znak kríža musí stáť až do západu slnka. Ani jeden by nehľadel na bojujúcich. Ten, ktorý by hľadel na slnko, by mal vyzeráť, ako by mu vravel, aby sa ponáhl'alo. Ten, ktorý by hľadel na Mojžiša, mal by vyzeráť, ako by zabúdal na prítomnosť a tušil budúcnosť. Mojžiš by mal mať na tvári nesmiernu nežnosť, znak to sily, a jeho vystreté ramená, ktoré sa samé už nevedia udržať, by mali vyzeráť, ako by sa boly unavily nejakým obrovským objatím. — Ďaleko v úzadí by bolo vidieť boj, natoľko pred skončením, nakoľko by bolo slnko nachýlené k západu.

Nápis k obrazu by znel: Znak kríža.

V

Samson, chcjúc zatriať stĺpmi, zaujíma postoj Všemohúcnosti a vystiera ramená v podobe kríža.

Expandi manus meas, vraví Dávid, a Šalamún v onen slávnostný deň, keď vzýva požehnanie Božie na svoj nový chrám, *vystiera ruky k nebu* a vraví:

»Pane, Bože Izraelov, nieto Boha, ako si Ty, ani na nebi hore, ani na zemi dolu. *Shliadni* na modlitbu služobníka svojho... atď.«

Deň, keď skutočnosť nastúpila miesto obra-

zov, svojimi rozmermi sa vymyká ľudskej reči. Uprostred sveta, na hore Golgote, v prítomnosti Jána a Márie, v prítomnosti stáročí minulých i stáročí budúcich, v prítomnosti celého stvo- renstva — Ježiš z Nazaretu sa stáva znakom kríža.

Slnko sa zahalilo, a ľudia, i tí, čo odmietnu veriť, budú napokon rátať roky od Ježiša Krista. Historické dáta jedinečným spôsobom budú podvracať ľudskú neveru, a osemnásť storočie sa bude volať o s e m n á s t y m s t o r o č í m : kríž, ktorý spotupuje, vyznačuje mu miesto medzi stáročiami; lebo od kríža sa budú stá- ročia datovať.

Kríž sa zjaví v ovzduší: súdiť bude svet, a v prúde stáročí už aj triedi a rozdeľuje živých i mŕtvych. Už rozdeľuje život a smrť: kajúci lotor bol vpravo, nekajúci lotor bol vľavo; jed- notlivci a národy sú už 1800 rokov rozdelení, roztriedení, či chcú, či nechcú, neviditeľnou silou toho hrozného kríža, ktorý ľudstvo, rado či nerado, nesie v svojich verných alebo ne- verných rukách. Ľudia už osemnásť sto rokov zaujímajú voči krížu postoj, aký chcú, nejaký predsa zaujímajú. Môžu si stať vpravo alebo vľavo; v každom prípade však musia byť pri ňom. Pri ňom pre život, alebo pri ňom pre smrť. Ľudstvo sa podobá davu, cez ktorý sa uberá sprievod. Sprievod nesie pravý kríž. Vpravo dav kľaká; vľavo dav haní a smeje sa: sprie- vod však ide slávnostne ďalej a ďalej a nesie

spravodlivosť Božiu ponad sklonené i tamtie hlavy. *Vexilla regis prodeunt.*⁴⁴

Sprievod s krížom ide a stvorenia sa na jeho prechod delia, lebo ľudí sa dotýka nielen sila, ktorá zostupuje. Stvorenia sa delia, vždy však nevedia, že kríž ich rozdeľuje.

A národy, ktoré majú kríž, majú i hromosvod.

VI

Keby sme chceli vyrozprávať dejiny znaku kríža od jeho prvého vystúpenia po naše dni, museli by sme vyrozprávať nielen život svätých, ale dejiny sveta. Lebo kríž vládne svojou prítomnosťou, i svojou neprítomnosťou. Keby sme chceli vyrozprávať, ako upotreboval znak kríža svätý Vincent Ferrerský,⁴⁵ museli by sme prepísať celý životopis svätého Vincenta Ferrerského. Hľa, niekoľko riadkov z neho:

»V istom piemontskom meste mu vravia, že akýsi nešťastný posadnutý sa len smial zo svätenej vody, ktorou ho pri exorcizme pokropili. Svätec odpovedal, že kňaz, ktorý svätí t tú vodu, nedobre odbavil modlitby a nedobre vykonal obrady. Potom sám posvätil vodu, pokropil ňou posadnutého a ihneď vyhnal démona.

⁴⁴ Zástavy kráľa vejú... Eucharistický hymnus.

⁴⁵ Chýrny dominikánsky kazateľ (1355—1419).

Svätý Vincent rozpráva túto udalosť v kázni o svätenej vode. Povzbudzuje kňazov, aby pozorne a dôkladne robili znaky kríža, ktoré predpisuje rituál, a, ponosujúc sa na tých, čo robia skôr kruhy než kríže, vraví: *Nam diabolus pro suo proprio signo habet circulum, et Christus per passionem recepit signum crucis.*⁴⁶

V inej kázni rozpráva svätý Vincent, že sa raz spýtal zlého ducha, prečo posadol istého človeka. Zlý duch odpovedal: Lebo pred jedlom a pitím sa vôbec nemodlieval, *ba ani sa len neprežehnal znakom kríža.*«

Tak to rozpráva Bayle v životopise svätého Vincenta.

Modlitba pred jedlom a po jedle sa spája s najvšeobecnejšími tradíciami ľudstva.

»Starí nikdy nejedávali bez toho, že by vopred neboli vzývali svojich bohov«, vraví Aténeus.⁴⁷

Ba tak sa zdá, podľa toho istého Aténea, že Egypťania, verne zachovávajúc staré spomienky ľudstva, spomienky popremieňané, no jednako hlboké, osobitnou ceremóniou dosvedčovali význam tejto modlitby. Najprv sa uložili na líhadlá vôkol stola, potom vstali, kľakli a uložili sa znovu po odbavení tradičných modlitieb, ktoré zprvoti odbavovala hlava hostiny alebo

⁴⁶ Diabol má totiž za svoj znak kruh, Kristus však utrpením prijal znak kríža.

⁴⁷ Grécky spisovateľ, pôvodca diela Hostina sofistov (3. st. po Kr.).

kňaz; povstaním ako by boli chceli zdôrazniť vážnosť vykonaného skutku.

Židia a Rimania nikdy nejedávali bez modlitby; aj porekadlo dosvedčuje v tejto súvislosti jednotné chápanie celého staroveku.

»Ne a chiropode cibum nondum santificatum rapias.«

Nevytahuj z kotlíka pokrm, ktorý ešte nie je posvätený.

VII

Vítazi každého druhu, vladári, mučeníci, učitelia — všetci spájajú svoje slová v jedno slovo a všetci ukazujú znak kríža ako trofej víťazstva. Konštantín, Teodózius, Karol Veľký, svätý Ludovít, Sobieski, svätý Julián, svätý Poncián, svätý Konštanc, svätý Krescens, svätý Izidor, svätý Nazárius, svätý Celzus, svätý Maximin, svätý Alexander, svätá Žofia, svätý Pavol, svätá Juliána, svätý Cyprián, svätý Justín, svätý Šebastián, svätý Bernard, svätý Hieronym, Julián Sabas, svätý Marcián, svätý Benedikt, svätý Anton, svätý Ignác z Antiochie, svätý Atanáz — slovom všetci, čo zvíťazili, ukazujú nám nástroj víťazstva v svojej vede, v svojej láske, v svojom živote, v svojej smrti, a vždy je to ten istý nástroj.

Vzkriesenie mŕtveho, ktoré nasleduje po objavení pravého kríža svätou Helenou a ktoré

ho dosvedčuje ako *znak*, hádže na *znak* kríža všeobecné svetlo. Kríž je stretnutie života a smrti. Prečo by nemohlo byť vzkriesenie ovocím tohto stromu?

Svätý Martin znakom kríža *zastavoval*.

Istého dňa zastavil týmto znakom tlupu pohanov. Inokedy zastavil tým istým znakom strom, ktorý chceli svaliť na neho, a obrátil ho na tých, čo ho podľali. Život im, pravda, nechal a pohani sa obrátili.

Svätý Gerard *zastavil* znakom kríža kamene, ktoré už letely vzduchom.

Zhrozily sa zákony farchy pred podobou, ktorá *povýšila* Ježiša Krista, a zmizly pred znakom, ktorý *dvíhol* do vzduchu medeného hada?!

VIII

Chcelo by sa povedať, že tie prvotné, neurčité a zmenené tradície v nás už neúčinkujú tak, ako účinkovali v starých. Musíme dôjsť k moderným národom, keď chceme vidieť, ako sa zabudlo na modlitbu i v drobných okolnostiach života. Bolo by zaujímavé a užitočné vedieť príčiny tohto zjavu.

Tu na zemi jestvuje istý cit, ktorý je natoľko čudný, že ani návykom by sa nemal stať srozumiteľným. Tento cit by mohol vyvolať hrozné myšlienky o rozumovom stave Fudí. Je to Fud-

ský ohľad. Výraz je zvláštny. Vec je však ešte zvláštnejšia. Výraz przní slovo a vec przní myšlienku. Zpomedzi všetkých tuzemských nízkostí práve ľudský ohľad by bolo vari najťažšie sprístupniť nejakému putujúcemu duchu, navyknutému na nás, keby sa na chvíľu zastavil na tejto tmavej planéte. Akéže slová by použili ľudia, aby vysvetlili tomuto slobodnému a hrdému anjelovi, ktorý sa s chvejúcimi krídlami klania v zničení najvyššej radosti, akéže slová by použili, aby mu vysvetlili, že na dne svojej hniloby sa hanbia za Boha? Anjel, ktorý by nemal skúseností o nás, nebol by schopný poňat' smysel týchto slov a bez porozumenia by musel odletieť.

Nuž a práve ľudský ohľad zdržuje človeka, keď sa chce prežehnať znakom kríža.

Kríž, ktorý sa zjaví v sláve súdiť živých i mŕtvych, kríž, ktorý je prestolom i berlou Pána Boha, kríž je vec, za ktorú sa ľudia pýria!

Ľudský ohľad nemusíme porozumieť, dobre je však využiť náuku, ktorú dáva. Z toho, že sa hanbí za kríž, vychodí, že kríž je oveľa slávnejší, než si myslíme; že je načase zvelebovať ho.

Meno troch božských Osôb, ktoré sprevádza pohyb našej ruky, keď robí znak kríža, by nás mohlo povzniesť k sláve; človek sa však náhli, keď robí znak kríža. Sláva je svätá vec a náhlenie je vec nízka.

Idea slávy sa sama od seba spája s ideou

víťazstva. Nie je až nevysloviteľne čudné, že človek *myslí na zapýrenie*, keď kreslí na seba typický znak typického víťazstva a znak zbraní Božích? Nie je až nepravdepodobné, že človek myslí na zapýrenie, keď nesie prápor Pánov, keď víťazné vojsko mučeníkov ide popred neho a ukazuje mu prápor, s ktorým zvíťazilo? Tí, čo nariekali nad skazou Jeruzalema a dostali na čelá znak *tau*,⁴⁸ obraz kríža, istotne sa nehanbili, že nosia tento znak, veď práve pre tento znak ich ušetril anjel zhubca.

Keď chceme vysvetliť ľudský ohľad, musíme vidieť upadnutie človeka do takej priepasti, ktorú pozorovať obyčajne nemáme ani času ani sily.

Pery a pravá ruka, slovo a pohyb robia spolu znak kríža. Po vzývaní troch božských osôb človek vraví: Amen, a nevysvetľuje viac. Vraví Amen, a nasleduje mlčanie. Slovo: Amen je slávnostný súhlas hlbkám nepochopiteľnosti.

Skríženie dvoch línií a vypovedané slová predstavujú také sústredenie tajomstiev, že ľudská reč bledne pred nimi, a naše koktanie o týchto veciach tomu, čo by bolo treba povedať, sa podobá oveľa menej, než prvé bojazlivé krôčky dieťaťa, ktoré ešte nevie chodiť, a predsa sa o to pokúša, lebo ho volá matka, sa ponášajú na let anjela, ktorý jediným máchnutím krídel prelieta nebo, volajúc hrozným hlasom: *Quis ut Deus?* Kto ako Boh?

⁴⁸ Veľké grécke T (znak kríža).

SVĚTÝ DIONÝZ AREOPAGITA

Je sviatok svätého Dionýza.⁴⁹ Ráči Paríž myslieť na to? Ani najmenej. To tupé mesto sa nazdáva, že by sa nudilo, keby sa rozpamätalo na svoju slávu. Nazdáva sa, že sa baví, keď hľadá na svoje putiky.

A jednako, keby v tomto „storočí svetiel“ mohla ohromiť nejaká vec v skutočnej temnote, tak by to bolo zabudnutie, ktoré sa vo Francúzsku stalo údelom svätého Dionýza.

„Keď sa niekto preberá v svojej knižnici a zacíti, že ho priťahujú diela Ferneya,⁵⁰ toho Boh nemiluje“, vraví nádherne Gróf v Petrohradských večeroch.⁵¹

⁴⁹ Sv. Dionýz Areopagita, žiak sv. Pavla, prvý aténsky biskup a údajne mučeník. V 9. st. ho legendy začaly stotožňovať so sv. Dionýzom Parížskym, mučeníkom v 3. st. — Pod menom Dionýza Areopagitu stredovek poznal a veľmi si cenil spisy O Božích menách, O mystickej teológii, O cirkevnej hierarchii, O nebeskej hierarchii. Novšie bádanie však dokázalo, tak sa zdá definitívne, že diela vznikli v r. 480 až 530, a pôvodca literárnou fikciou ich pripísal sv. Dionýzovi Areopagitovi. Teraz ich teológia pozná pod menom spisov pseudodionýzovských.

⁵⁰ Označenie Voltaira podľa mesta pri ženevskom jazere, v ktorom dlhšie žil.

⁵¹ Soirées de Saint-Pétersbourg — dielo Jozefa de Maistra o účinkoch božskej Prozreteľnosti.

Rovnako pravdivá by bola táto verzia týchto krásnych slov:

„Keď sa niekto preberá v svojej knižnici a cíti, že ho priťahujú diela svätého Dionýza, toho Boh miluje”.

Pravda, krása, mohutnosť: to sú tri výrazné črty svätého Dionýza.

Pokoj výšin: vzlietol do čistého neba. Horstvo bez príkrych úšustov, hĺbka bez priepasti. Múdrosť génia, ktorý isto a smelo letí, bez opovážlivosti a bez bojzlivosti, jasnými oblasťami svetla neklamného. Svätý Dionýz dýše blaženosťou; jeho spokojný pohľad sa nikdy nemúti; tak vysoko stojí nad stvorenstvom, že ho vidí napohľad už v svetle. Ako horstvá, o ktorých hovorí Bossuet, nachádza jasnosť vo výškach. Prebýva nad búrkami, nikdy sa nevzrušuje. Pohľad tohto orla sa nemení, ani keď sviera a trhá blud svojimi hroznými drapmi: nič nekalí nepremožiteľnú nežnosť jeho osvieteného oka; nesostupuje k bludu, ktorý zabíja: shora ho zabíja.

Jeho spravodlivosť je taká veľká, že nám prichodí nadľudskou: tento oceán je bez peny. Svätý Dionýz nás ešte i v boji vedie k myšlienke na cherubov, ktorí s končiara blaženosti hľadajú na našu borbu. Pozemské protivenstvá sa ho tak málo dotýkajú, že sa nám zdá žiť v dokonalom nebeskom pokoji. Hoci je nedostupný, predsa nie je neúprosný. Milosrdenstvo sviera z hĺbok jeho slávy; spolicí so slabo-

sťami, ktorých nemá. Keď hovorí o hriešnikoch, jeho pevný a zvučný hlas nežnie, ale nikdy sa nechveje. Jeho blesky nehasnú, vlnú však v slzách.

Všetko, čo je v ňom, uspokojuje, ešte i burácanie hromu. Keď sa vnára do priepasti, jeho pohľad ju utišuje.

Väčšina ľudí, keď hovorí o vyšších veciach, musí sa namáhať, aby ich zachytila. Cítíme, ako im je ťažko odrazu dvihnúť ramená o pohľad: a i keď vidia vysoko, nevidia zvysoka.

U svätého Dionýza vidíme opak toho. Nemusí stúpať, aby dosiahol výšiny. Ba chcelo by sa povedať, že zostupuje. Chcelo by sa povedať, že, prebývajúc v ústrednom bode Jednoty, kde sa všetko vraví jedným slovom, musí sa namáhať a zriekať, keď pristupuje k tomuto mnohokrakému svetu, keď sa skláňa k ľudskému slovu, ktoré len postupne vyjadruje veci.

Toto je význačný rys svätého Dionýza: skláňa sa k ľudskému slovu. Jeho hlas vychádza z vnútra svätyne a láskavo prichádza k nám.

Je priateľom, ale veľmi silným priateľom, ktorého by nepobúrilo zdôverenie našich slabostí. Naša bieda by v ňom našla spolucítenie a neochvejnosť. Tak dokonale pozná Boha, že má zľutovanie s celým stvorenstvom. Natoľko je však upevnený v oblasti Moci, že nijaký pád ho neohromí; lebo, hľa, to je najzázračnejšie: čím hlbšie prenikne človek do dôverného poznania Boha, tým lepšie pozná krehkosť

stvorenej a upadnutej prirodzenosti; čím viac účasti má na moci, tým väčšmi spolucíti s utrpením slabého.

S vedeckého hľadiska by som svätého Dionýza najradšej nazval Učiteľom Bytia.

Tento titul by mohol byť hrozný. No nechže sa len ľudská prirodzenosť uspokojí! Učiteľ Bytia je vždy aj znalcom ničoty.

Obrátenie Dionýza podobá sa obráteniu samej vedy. Starovek vždy veril, že pramene vedy sú v Nebi: starovek sa vášnivo venoval astronomii. Kedysi chaldejskí pastieri dvíhali hlavu vozvých, a nikdy sa celkom nezabudlo na tradíciu, ktorá žiada, aby človek hľadel hore.

Dionýz už od prírody prebýval na vrcholoch a na neviditeľné Slnko ho najsamprv upozornilo slnko, viditeľné v ten deň, keď na Kalvárii, uprostred temnôt a náreku, vztýčili kríž, ktorý bude súdiť svet. Pohľad svätého Dionýza, navyknutý spytovať nebo, zazrel na nebi, že príroda sa zhrozila: slnko bolo ako mŕtve. Večné slovo povedalo v Júdsku: Toto je včul' vaša hodina a moc temnosti. V tej istej chvíli sa v Heliopoli pýtal Dionýz, skúmateľ hviezd, svojho priateľa Apolofana, čo je tajomstvo zatmenia slnka, a Apolofanes odpovedal: *Je to znamenie; v tejto chvíli sa deje zmena v božských veciach.*

Dionýz dodal: *Alebo Boh trpí, alebo spolucíti s utrpením.*

Dielo, ktoré začalo slnko, završil svätý Pavol, keď na Areopágu vyhlásil neznámeho Boha; Dionýz, ktorý sa stal svätým Dionýzom, povedal v mene vedy a ľudstva *Amen*, ktoré nebo i zem očakávaly. Obrátenie génia sa skončilo: Dionýz nasledoval Pavla, a stretol Hierotea;⁵² ich pohľady hľadaly to isté slnko: kde bolo telo, tam sa shromaždili orli.

Boh, ktorý pritiahol rybárov zázračným lovom rýb, pritiahol hvezdára zatmením slnka. Povahy boli zachytené v svojich vlohách.

Vášnivá láska k pravde nebola iba náhodnou vlastnosťou života svätého Dionýza: bola mu životom samým. Miloval pravdu tak, ako dýchal. Svetlo a tajomstvo boli dva póly jeho života, ako sú póly života ľudstva. Predstavoval ľudský rod. Boj svetla a temnot, ktorý sa odohráva na zemi v hodine ukrižovania, ako by bol vtlačil svoju podobu do myšlienky svätého Dionýza. Symbolizoval jeho vedu a jeho poslanie: Dionýz videl svetlo i tmy; ostal učiteľom svetla a tajomstva.

Keď čítam u svätého Dionýza a v učených analýzach Mgr. Darboya⁵³ nádhernú teóriu tvrdení a popieraní, zdá sa mi, že hľadím, ako zatmenie slnka zjavuje svetlo.

⁵² Podľa »Pseudodionýza« teologický spisovateľ. Ináč patrologia nič nevie o ňom.

⁵³ Georges Darboy, duchovný spisovateľ francúzsky, parížsky arcibiskup (1813—1871).

Tá vášeň k pravde bola u svätého Dionýza súčasne vášňou ku kráse. Reč metafyziky u neho nikdy nepôsobí dojmom suchopárnosti: je bohatá, široká, poetická v pravom smysle slova, naplnená hojnosťou a nežnosťou, vrúcnosťou a láskou.

Jednota pravdy, krásy a dobroty, jednota, ktorú ohláša, žiari v jeho slove: lebo hovorí, ako myslí, a myslí, ako žije.

Tu, hľa, pojem modlitby podľa svätého Dionýza; je to najvyššia a najčistejšia metafyzická idea, no génius veľkého človeka by ju vedel sprístupniť i dieťaťu:

»Najsamprv vzývajte Trojicu, najvyššiu dobrotu, príčinu všetkého dobra, ktorá nám sama odhalí tajomstvá svojej nežnej prozreteľnosti. Modlitba nás totiž musí predovšetkým viesť k dobrotivému stvoriteľovi, a potom, ustavične nás približujúc k nemu, má nás viesť do poznania pokladov milosti, ktorými je ako ovenčený. Boh je totiž vpravde prítomný všetkým veciam, všetky veci však nestoja v prítomnosti božej. Keď ho vzývame na pomoc modlitbou čistou, duchom bez ilúzií a srdcom pripraveným na božské spojenie, vtedy sme v jeho prítomnosti; nemožno totiž povedať, že by bol kdekoľvek neprítomný, pretože neprebýva na nejakom mieste, ani neprechodí s miesta na miesto. V modlitbe sa teda povznášame k vznešenému nazeraniu nádhery dobroty božskej. Je to tak, ako by sme vystierali raz

jednu, raz druhú ruku a zachytávali žiarivú reťaz, zavesenú na klenbe nebeskej a siahajúcu až na zem. Mohlo by sa nám zdať, že ju sťahujeme k sebe, v skutočnosti však by sme ju nesťahovali, pretože je nehybná hore i dolu, lež blížili by sme sa k nádhernému jasú jej žiarivého končiara. Alebo ako by sme, stojac na lodi, držali pomocný povraz, pripevnený o skalisko: nepríťahovali by sme skalú k sebe, lež v skutočnosti spolu s loďou by sme postupovali k nej. Alebo napokon ako by niekto, stojac na lodi, odtískal skalú na pobreží: istotne by nepohol ozrutným, nehybným skaliskom, lež sám by sa odtláčal od neho; a čím úpornejšie by sa namáhal, tým ďalej by sa odrážal. A takto teda pri každom skutku, a najmä, keď sa máme zapodievať s božskými vecami, treba začínať s modlitbou, nie preto, aby sme k sebe pritiahli silu, ktorá nie je na nijakom mieste a ktorá je všade, ale aby sme sa jej sami složili do rúk atď.« (De divinis nominibus, hlava III.)

Živý smysel pre symbolizmus dáva prirovnaniam svätého Dionýza nie banálnu formu rečnickej figúry, ale presný význam hovoriacej skutočnosti.

Dielo *O Božích menách* už svojím titulom naznačuje stálu ideu svätého Dionýza: pojem *Bytia*. V svätom Dionýzovi žije zožierajúca a plodná vášeň k živej nekonečnosti a jeho srdce lipne k jeho pokladu, ostáva uzavreté

v svätyni ešte i vtedy, keď sa zapodieva s konečnosťou a mnohorakosťou. Duša svätého Dionýza je ako svätyňa; je chrámom Jednoty. Keď hovorí o Bohu, jeho slová majú súčasne i krásu slov, lebo vraví, čo možno povedať, i vznešenosť mlčania, lebo nakoniec vždy hynú v uznaní svojej slabosti.

Ludia mimo kresťanstva, ktorí prenikli k pochopeniu istých vysokých zásad, v životnej praxi obyčajne bývajú tvrdí a neústupní. Vyvýšenosť ich obyčajne zvädza k prísnosti; sila, ktorú majú, alebo o ktorej si myslia, že ju majú, ich podľa vlastného náhľadu dišpenzuje od spolucítania so slabosťou. V kresťanstve stretávame opačný zjav. Čím väčší je svätec upevnený v Bohu, tým milosrdnejšie skláňa svoje ruky a svoju dušu k tým, ktorí nevedia, ktorí nevidia, ktorí nechcú. Spravodlivosť a milosrdenstvo sa objímajú v Bohu objatím nepochopiteľným: nezlomná Jednota svrchovanej a nepohnutelnej náuky sa u svätých božsky spája s jemnosťou láskavosti, ktorá až do dna pozná biedy hriešnika.

V nádhernom liste Demofilovi rozpráva svätý Dionýz Karpovo videnie. Karpus bol muž »jedi-nečne spôsobilý na nazeranie božských vecí, lebo bol neobyčajne čistého srdca«.

Karpus mal česť poskytnúť raz svätému Dionýzovi pohostinstvo. Keď sa istého dňa dopočul, že nejaký neveriaci odviedol istého novo-

kresťana späť k pohanstvu, veľmi sa rozhorčil na obidvoch. Vtedy, tak sa zdá, po prvý raz sa zmenil Karpov hnev na nenávisť: zabudol, že Boh nie je v búrke: zlorečil. Zabudol, že slnko nemá zapadnúť nad našim hnevom: usnul s nenávisťou v srdci. Keď vstával k modlitbám, prebudil sa k nenávisti, a zlorečil.

Zdá sa, Boh natoľko miloval Karpa, že sa mu prihovoral i vtedy, keď zlorečil. Lebo Karpus mal videnie, ktoré svätý Dionýz pokladá za božské.

Videl obidvoch hriešnikov na pokraji priepasti a z hlbok priepasti sa k nim plazily hnusné hady. Medzi hadmi bolo i niekoľko ľudí. Obidvaja hriešnici, napoly prinútení, napoly zvedení, už už mali padnúť do priepasti. Karpus ešte vždy zlorečil. V hlbčinách trochu otvoreného neba sa zjavil Ježiš Kristus. Karpus, tak sa zdá, zabudol na nebo: lebo jeho oči, dychtiace po pomste, sa odvrátili od Toho, ktorý odpúšťa. Zazrel však, že Ježiš vstáva s trónu, vystiera k hriešnikom ruku — anjeli pomáhajú Spasiteľovi. A Spasiteľ povedal Karpovi:

»Dvihni ruku a bi ma i naďalej, lebo som hotový ešte raz umrieť za spásu ľudí, a milé by mi bolo, keby ma mohli ukrižovať i bez hriechov.«

Karpus porozumel náuku a svätý Dionýz sa zmocnil tejto udalosti ako meča milosrdenstva.

Hovoriac o slávach svätého Dionýza, nechcem prejsť mlčky ponad vznešené priateľ-

stvo, ktoré vždy zachoval k svojmu učiteľovi, božskému Hieroteovi. Vznešená tvár Hierotea neprenikla dejinami; vidíme ju len v horúcej úcte Areopagitu, ktorý nikdy nemenoval svojho učiteľa bez vznešeného tlkotu srdca. Hieroteus mizne nášmu pohľadu v svätožiare svätého Dionýza ako v ohnivom voze, nechávajúc svojmu žiakovi *svojho ducha* a *svoj plášť*. Svätý Dionýz bol Elizeom tohto Eliáša.

Dejiny mŕtveho svätého Dionýza pokračujú v živote svätých v análoch ľudskej myšlienky a súčasne srastajú s dejinami Francúzska. Mgr. Darboy učene preskúmal jeho vplyv na stredovek. Svätý Dionýz prostredníctvom svätého Anzelma⁵⁴ prenikol západnú vedu.

Chlodvik⁵⁵ sa naučil od svätej Klotildy čtiť meno tohto Učiteľa a Mučeníka. Dagobert sa ukryl za to isté meno pred hnevom kráľa Klotara II.: vystavil svätému Dionýzovi chrám, ktorý ešte dnes nosí jeho meno. Svätý Suitbert, apoštol Frízov; blahoslavený Notger, biskup Nizozemska; svätá Edita, sestra svätého Edu-

⁵⁴ Arcibiskup z Canterbury, teolog, jeden zo zakladateľov scholastiky (1033—1109).

⁵⁵ Chlodvik — francký kráľ (466—511), prijal krst a stal sa šíriteľom kresťanstva. — Sv. Klotilda, Chlodvikova manželka. — Dagobert — francký kráľ, posledný merovingovec, 7. st. — Klotar II., francký kráľ (564—628). — Ludovít Dobrotivý, francký kráľ, syn Karola Veľkého (778—840).

arda, kráľa Anglicka a mučenika — všetci nasledovali jeho príklad.

Dagobert složil svoju korunu na oltár v chráme svätého Dionýza. Pipin Krátky chcel byť pochovaný len pri bráne kostola svätého Dionýza, lebo sa neopovážil žiadať si česť dôvernejšej blízkosti. Karol Veľký svätému Dionýzovi venoval svoje štáty. Ludovít Dobrotivý vyhlásil, že znovu si vydobyl kráľovstvo na orodovanie svätého Dionýza. Ved' či Učiteľ, ktorý sa mal stať mučenikom, nepočul vo väzení z úst Ježiša Krista slová:

»Keď budeš prosiť za niekoho, dosiahneš, čo chceš?«

Svätý Ludovít tiež složil, ako Dagobert, svoju korunu na oltár Učiteľa-Mučeníka a pred odchodom do Palestíny prišiel sa pomodliť do jeho katedrály.

JEDNOTA

Smrť je vo všetkých svojich podobách rozdeľovanie. Mravná smrť oddeľuje človeka od pravdy, ktorá je jeho stredom. Fyzická smrť oddeľuje telo od duše. Ten, ktorý má v smrti záľubu — jej pôvodca, diabol — sa oddelil a rozdeľuje. *Nešťastník, nemiluje! Nešťastník, rozdeľuje!* Tak by bola mohla zvolať svätá Terézia⁵⁶ a tieto dve zvolania sú synonymné.

Čože je láska, ak nie život. A čože je život, ak nie Jednota? Boh je *jeden*, Cirkev je *jedna*, *unum baptisma, una fides*;⁵⁷ ľudstvo je *jedno*; každý národ je *jeden*, lebo predstavuje jednu z tváří ľudstva.

Kto žije, miluje; je spojený a spája.

Kto nežije, nemiluje; je oddelený a rozdeľuje.

Teda Život, Láska, Jednota tvoria jedno, či skôr sú jedno.

Smrť, ľahostajnosť a delenie sú tri synonymné slová.

Čo teda treba k deleniu? Čo musí robiť rozdeľený vo výsostnom smysle, rozdeľovateľ vo výsostnom smysle, Satan, ktorý nemiluje?

⁵⁶ Sv. Terézia z Avily (zvaná aj Veľkou), mysticky obdarená reformátorka Karmelu (1515—1582).

⁵⁷ Jeden krst, jedna viera.

Musí každého pokúšať podľa jeho vlastností, návykov, temperamentu; a vskutku ani nevzbudzuje prudkú nenávisť, iba ak u istých výnimočných pováh.

Vo všeobecnosti klope na dvere, ktoré sa najľahšie otvárajú: na dvere lenivosti. Keď sú tieto dvere otvorené, obyčajný človek sa nenamáha nenávidieť, lebo nenávisť značí vypätie, ale nenamáha sa ani milovať, lebo láska je pracovitý odpočinok.

Presviedča sa, že dobro je negatívny stav; že mu stačí, aby dobre robil, nič nerobiť; že len tí sú previnilci, v ktorých sa skrýva energia na zlo a narušivá iniciatíva k zlu.

Takto prichádzajú, aspoň implicitne, k mienke, že zlo je čin, že dobro je zdržovanie sa, spánok, praktické popieranie, slovom hranica zla.

Takto sa z nich vysmieva Satan natoľko, že ich presviedča, ako by on bol čistý Kon a Boh ako by bol obmedzenie.

Človek, ktorému diabol vnukol tento spôsob videnia, či skôr tento spôsob nevidenia, tento duchovný postoj, toto tiché zaslepenie, ktoré sa má za múdre a nič neľutuje, toto sladké šialenstvo, ktoré umožňuje smrti vkročiť bez hrnotu otvorenými dvermi v príjemnej podobe, ako dobrému človekovi, ktorý neporuší domáce zvyklosti, ktorý na ushovorenú hodinu prestrie obed, ktorý nebude žiadať nijaké obety a nepovie nijaké hrozné slovo, — taký človek

je vyšším spôsobom zbavený života a lásky, je vyšším spôsobom oddelený; oddelený je totiž nežne, bez otrasu, bez hrôzy, bez výčitiek: požíva tichosť hrobu, ktorá je paródiou pokoja.

Ak je táto tichá, hlboká, zakorenená, spokojná a nedobytná smrť vo všeobecnosti triumfom diabla, tak je ním najmä v časoch, ako sú naše, v tomto vyzbrojenom storočí, keď duch dobra a duch zla stoja proti sebe na bojisku v slávnostnom očakávaní rozhodných chvíľ, a skúmajú, rátajú a vyzývajú svojich vojakov. Skúmajú ich, rátajú a vyzývajú; duch dobra ich však prebúdza a duch zla uspáva.

Duch dobra hovorí: »Nechaj mŕtvych, nech si pochovávajú svojich mŕtvych, vezmi svoje lôžko, vstaň a choď!«

Duch zla hovorí: »Odpočiň si! Čo by si hľadal v motanici? Dosť sa tam bude biť iných. Ty buď múdry, nedaj sa vyrušiť zo svojich zvyklostí. Zlo — pokračuje diabol — vždy bolo a vždy bude v tých istých rozmeroch. Blázni, ktorí chcú bojovať proti nemu, nič nezískajú a prídu o pokoj. Ty buď rozumný, uznaj všetko a ničomu nevyhlasuj boj. Ľudí nemožno osvietiť. Nuž načo sa pokúšať o to? Uzavri mier s cudzími mienkami. Či nie sú všetky rovnako oprávnené?«

Takto hovorí diabol; a človek, oddelený od pravdy, pretože sa jej bojí, lebo je čistý Kon,

človek sa nebadane a nevedomky spája s bludom, ktorý nič nežiada, — nič, iba Ničotu —, aby vás prijal do svojich hladkajúcich a smrtonosných ramien! Vraví vám: »Daj sa ukolísať; nerob nič, nemiluj nič a budeš spojený so mnou, lebo som Nič.«

Takto sa stáva, že človek, ktorý sa nechcel spojiť živým spojením s tými, čo prebývajú v láske, kŕže sa pomaly, v spánku, do ľadovej, miernej a snášanlivej ľahostajnosti, ktorá sa nad ničím nerozhorčuje, pretože nič nemiluje, a ktorá sa pokladá za tichú, pretože je mŕtva.

A diabol, vidiac takého nehybného človeka, vraví:

»Zažívaš pokoj mudrca.«

Vidiac ho nestranného medzi pravdou a bludom, vraví mu:

»Stojíš nad nimi.«

Vidiac ho nečinného, vraví mu:

»Nepášeš zlo.«

Vidiac ho bez pružnosti, bez života, bez reakcie proti ľži a zlu, vidiac ho bez *hnevu Lásky*, ako vravel de Maistre, vraví mu:

»Vnukol som ti múdru filozofiu, miernu snášanlivosť, našiel si pokoj v láske«, lebo diabol často spomína slová snášanlivosť a láska.

Živý človek, činný človek, ktorý miluje a je spojený s jednotou, zachytáva vzťahy vecí a spája navzájom *pravdy*.

Mŕtvy človek stratil smysel pre jednotu. Už

nespája navzájom pravdy: nesmieruje už, nazerajúc na harmóniu, veci, ktoré majú byť smierené, veci pravdivé, veci dobré a veci pekné.

Ba naopak, skladá satanskú paródiu jednoty: pokúša sa súčasne milovať pravdu i faloš, dobro i zlo, krásu i špatnosť; nehnevá sa vždy, aspoň napohľad nie, keď niekto uznáva dogmy, no väčšmi sa mu ľúbi, keď ich kto popiera.

Pretože nechcel spájať, čo je spojené, veriť každú pravdu, smieriť, čo je smieriteľné, pokúša sa spojiť, čo je nevyhnutné a večne protichodné, veriť súčasne pravdu i blud, smieriť *Áno* a *Nie*; pretože nechcel celkom milovať Boha, pokúša sa milovať súčasne Boha i diabla, diablovi však dáva prednosť.

Tak v teórii. A toto je prax:

Človek, ktorý je takto spojený s roztržkou, opiera sa o samu roztržku, ktorej je pôvodcom i účastníkom, aby nemusel pracovať v záujme opätovného spojenia. Pre seba ho robí nemožným a vyhlasuje, že je nemožné aj všetkým ostatným. Pretože *nechce*, vyhlasuje, že *nemôže*; sám vytvára v sebe nemožnosť, ktorú zisťuje. Raz sa nazdáva, že je veruže dosť jednoty medzi duchmi a dušami, a vraví: Načo teda, načo osobitné *svojské dogmy*? Raz zas priznáva, že mimo katolicizmu niet jednoty, ale nechce vidieť, ako sa jednota znovu rodí v ňom samom i v iných.

Zrieka sa — to je to pravé slovo, to je to

satanské slovo! Sem som chcel dôjsť. Toto je slovo, ktoré satan šepkal Judášovi do ucha; to je, hľa, slovo samovraždy, slovo nudy, slovo zúfalstva, slovo pekla. Boh sa nikdy nezrieka! Diabol sa vždy zrieka, i vtedy sa zrieka, keď naoko účinkuje. Je zriekač! — Človek, ktorý sa zrieka, nič nemôže a všetko pokazí. Človek, ktorý sa nezrieka, prenáša hory.

Ktorý človek má právo povedať slovo »nemožné«, keď sám Boh prisľúbil, že bude pri ňom a bude pomáhať? Nechže sa spoja teda tí, čo sa nezriekli, nechže sa spoja v nádeji, v nádeji živej, žeravej, účinnej, plodnej. V chvíľach boja vojak nežiada, aby jeho druh bol dokonalý; nevyhľadáva jeho nedostatky; vie, že mu je druhom, že sa spolu bijú, že majú tú istú vlasť, a nič iného nevie.

Ak bolo kedy hodné človeka a kresťana zabudnúť na malicherné svojské rozmanitosti, tak sa to cíti predovšetkým na bojisku. Spojiť sa a dúfať, to je heslo víťazstva. Víťazstvo sa ponúka tomu, kto prijme tento prápor. Nádej, ktorú Schlegel nazval význačnou vlastnosťou človeka na zemi, nádej je sila, ktorá umožňuje veci, ako vôľa ich uskutočňuje. Keď vyhlásujeme pokrok pravdy a výboj krásy za nemožné, vtedy ich vlastne znemožňujeme. Nedúfame v ne, len čo ich nechceme. Človek chce iba to, v čo dúfa. Osmelme sa dúfať vo víťazstvo, a už je možné. Osmelme sa ho chcieť, a už je uskutočnené.

Je tu však jedna podmienka: všetci tí, ktorí sa osmeľujú dúfať, musia podať ruku tým, ktorí sa osmeľujú chcieť. A ešte jedna podmienka: každý musí cítiť potrebu osobne pomáhať tým, čo dúfajú, tým, čo chcú, a nezvažovať na iných tú časť dane, ktorú má sám splatiť. Čo by sa stalo so svetom, v ktorom by každý rátal len na to, že iní budú robiť, sám by však v skutočnosti nič nerobil?

Osmeliť sa dúfať, že pokrok pravdy a dobrá je možný, hoci ešte neuskutočnený; osmeliť sa chcieť, aby sa uskutočnil, osmeliť sa spojiť, osmeliť sa žiť (vec taká jednoduchá, že napohľad vôbec nežiada odvahu, popravde však žiada veľa odvahy) — hľa, to je povinnosť všetkého, čo má dušu. Každé úsilie, ktoré sa izoluje, tresce sa neplodnosťou. Sila je jednou z odmien dosiahnutej jednoty. Nielen ľudom zpred osemnásť sto rokov, ale dnešným ľudom sa prihovárало Večné slovo, keď — dávajúc ľudom piť tú istú krv — nariadilo ľudskej jednote, aby sa stvárňovala podľa voru božskej jednoty. Poverilo svojho orla — toho, ktorý práve v tej chvíli spočíval na prsiach Vykupiteľových —, aby nám odovzdal obrovskú žiadosť, znejúcu nebu i zemi: Aby boli v jednote dokonalej!

Nechže sa hlas tohto orla ozýva vo všetkých oblastiach ducha, nechže vzlietne na končiar sveta!

VEK A VEKY

Jednou z najnižších podôb bludu je móda, hoci oblek človeka by mal byť vlastne krásny. Či nie je móda oblek, ktorý storočie vešia na človeka? Móda je smiešna, keď je zastaralá: oblek by sa dnes mohol zmeniť, včerajší by sa však zato nemusel stať smiešnym. Včerajšia móda je však dnes smiešna, pretože spočíva na duchu storočia a zjavuje sa v celej svojej špatnosti, len čo odpadnú náhodné, vonkajšie a prechodné okolnosti, ktoré ju udržiavali.

Medzi módami musia byť módy osemnásteho storočia, hoci som ich neskúmal nadostač, jedinečne smiešne a ohavné. Čoskoro dokážem, čo tu tvrdím. Cítim však, že aj pred dokázaním to môžem povedať.

Sú veci, o ktorých už predom možno mať istotu.

A teraz ráčte predpokladať: Nieкто vynachodí dnes nejaké náboženstvo.

Vec bude mať nespočetné množstvo ťažkostí: nemienim ich vyrátať, nemal by som na to kedy. Na jednu však predsa chcem upozorniť: *oblek kňazov*. Nejaký by potrebovali. Nemyslím však, že by ste si vedeli predstaviť nejaký, na ktorý by ste mohli pozrieť alebo hoci len pomyslieť bez smiechu.

Povedzte však, nech ste ktokoľvek, chcelo sa

vám niekedy smiať pri pohľade na katolícku reverendu, i keď bola priam roztrhaná?

Zišlo vám niekedy na um povedať: Zastaralá móda? Nie. Cítili ste sa mimo oblasti módy. Ten človek v reverende sa vám možno zdal výčitkou, nie však anachronizmom! lebo nie je človekom storočia.

Móda zaniká, to vieme. Prečo však zaniká? Zaniká, len čo je úplne známa, známa v svojej plnosti! len čo dosiahla svoju dokonalosť.

Nie tí ju zabíjajú, čo sa vysmieávajú z nej, ale jej prívrženci, jej otroci, jej blázni. Móda, proti ktorej by sa ľudia búrili, by dlho trvala, pretože by sa len pomaly rozvíjala. Keď však, vďaka verejnej poslušnosti, predstaví úplným a dokonalým rozvinutím všetku hnusobu a hlúposť, ktorú nosila v sebe, neostáva jej iné, než skryť sa a umrieť.

Knieža zla sa označúva za Knieža tohto veku, a Cirkev vraví Bohu, že kráľuje po večné veky. V olivovej záhrade zaznelo slová Ježiša Krista v ušiach tých, čo ho prišli zajať: *Toto je vaša hodina a moc temnôt!*

Vaša hodina! Slovo Ježiša Krista dovolilo zlu hodinu triumfu; svojim priateľom však povedalo: Som s vami až do skončenia vekov.

Jedna hodina! Veky! Koľko náuky v tejto protive! A v tejto hodine, ktorú dostaly temnoty, sľubuje Ježiš kajúcemu lotrovi Raj, v ktorom sláva žiť bude *in aeternum et ultra!*⁵⁸

⁵⁸ Na večné veky.

Moc teda obyčajne necháva náporu ničoty smiešnu odmenu falošného chvíľkového úspechu, ilúziu triumfu, ktorá sama nosí v sebe svoju iróniu; a hrajúc sa na premoženú, a to natoľko, že dovoľuje, umožňuje ničote zdanie víťazstva, sebe ponecháva večnú odvetu Bytia ako zabezpečenú rezervu, ako neodcudziteľné imanie.

Svojským znakom bludu je, že má k službám len chvíľku; svojským znakom pravdy je, že má pred sebou večnosť. Preto je pravda trpezlivá a preto má blud naponáhle.

Blud robí dve veci: náhli sa a rozplýva sa.

Náhli sa, a keď sa pričiňuje, mysliac, že urýchľuje svoj život, urýchľuje len svoju smrť, lebo ta vyúsťujú všetky jeho nespokojné starosti. Keď sa mu podarí posúriť nejakú vec, súri vlastne dozretie zárodku smrti, ktorý vec nosí na svojom dne; čím väčší úspech má, tým väčšmi sa rozplýva.

Keby blud lepšie chápal svoj vlastný záujem, ostával by v pološere; miloval by skrytosť, lebo dlho byť — to preň značí byť naraz a súčasne len trošku; má jediný výhľad, že potrvá: keď neukáže tvár. Pohľady, ktoré ho hľadajú, len tak ho môžu zničiť, a on ich tiež len tak môže zničiť, keď skryje tvár. Keď ju odhalí, nik neobstojí pred tou hnusobou, a sama tá hnusoba sa tiež musí zahanbiť pred sebou, keď sa uzrie.

Pravda sa však tak pomstí, že blud, ktorý by sa mal z poľutovania seba, z vlastného zá-

ujmu, z hanby skrývať, robí pravý opak toho: ukazuje sa nerozumnou horlivosťou. No len čo sa však ukáže, už je stratený. Keď je stratený v tej podobe, hľadá si inú a drží sa jej až do chvíle, keď sa dostane na svetlo a keď ho poznajú aj pod touto novou tvárou. Potom znovu začína komédiu, v ktorej je súčasne klamaným i klamárom.

Dejiny bludu sú sprievod maškár. Tieto slová netreba pokladať ani za urážku, ani za slohovú figúru, ale za historickú skutočnosť.

Maska je nevyhnutou podmieknou každého bludu. Blud *demaskovaný* — to je blud v tej istej chvíli aj zničený.

Bolo by zaujímavé skúmať určité bludy najprv osebe, potom pod rozmanitými maskami, ktoré postupne prijaly; porátať hodiny úspechu, ktorých sa dožila tá alebo oná ich rozvojová forma; sledovať, ako postupuje jed, ktorý ich raz zabije a ktorý sa rozvíja z nich a skrz ne.

Tak mali v minulosti napríklad obrazoborci svoju hodinu. Čo mohol urobiť premožený blud, keď prešla tá jeho hodina? Neostalo mu iné, iba znovu sa zrodiť v inej šate, obklopiť sa inými bludmi, vyzbrojiť sa inými slovami, ktoré by nepozorné oči mohli nepoznať. Tento program uskutočnil Luther. Luther mal svoju chvíľu; áno, ale aj Karlstadt chcel mať svoju a veruže ju aj dostal!

Luther by sa bol chcel pridržiavať teórie rozbitých obrazov; jeho teória sa poniektorým aj zapáčila. Karlstadt si však želal vlastnými očami vidieť a vlastnými rukami ohmatať črepy tých istých obrazov; chcel, aby byly nielen prekliate, ale skutočne aj podrúzané, a dav mu poskytol radosť z divadla, po ktorom túžil.

Luther sa uspokojil s odsúdením; Karlstadt chcel popravu odsúdených; dav ich popravil.

Čo na to Luther?

Keby bol stál na pravde, bol by blahorečil učeníkovi, že pokročil ďalej než on po kráľovskej ceste, ktorá nemá konca, po ceste práva a krásy. Bol by ďakoval Bohu, že ho prevýšili. Bol by ďakoval Bohu za plodnosť, udelenú svojím slovám, za plodnosť, ktorá umožnila uskutočnenie týchto činov. Údery kladív po maľovaných chrámových oknách v Zürichu, hučiace na Zwingliho rozkaz, by mu byly znely ako rozkošná harmónia, ako hudba jeho vlastného života, ako ozvenou opakovaný ďaleký koncert jeho vlastných slov.

Luther však bol ďaleko od toho. Upozornený pudom, vzkypel proti tým, čo praktizovali jeho teóriu; odsúdil súčasne i obrazy i ničenie obrazov.

Čo značí tento strach, spoločný všetkým ničiteľom?

Značí, že ten, kto robí zle, sa bojí svojho diela. Bojí sa svojho diela, lebo cíti, že nemá sily ani pozrieť na následky zla, ktoré začal,

ani ich zaraziť. Bojí sa svojho diela, lebo nejasne cíti, že dielo, len čo zdužie, prestane byť jeho dielom, a že jeho pokračovatelia sa stanú jeho popieračmi. Najradšej by natrvalo ustálil blud v tom rozsahu a v tej podobe, ktorú mu určil od prvopočiatku, aby tak ostal *jeho bludom*.

Nedbal by zastaviť tých, čo sa rútia do priepasti: no nie z poľutovania, ale z pýchy; nie preto, aby ich zachránil, ale preto, aby ich mohol postaviť presne na to miesto v priepasti, ktoré im vybral svojim vlastným okom. Nedbal by, keby mohol podľa svojej záľuby určiť ich pád. Chcel by povedať smrti: „Až potiaľ pôjdeš a ďalej nie, tu sa musí zlomiť pýcha tvojich vín; lebo, keby si pokročila ďalej, prekročila by si hranice, ktoré ti vyznačila moja ruka. Bojím sa cudzích zásahov. Keď potrebuješ väčší cintorín než ten, ktorého pôdorys som nakreslil ja, Luther, ako budem môcť zaplniť svojou tónou a ochrániť proti opovážlivosti slnka tento pre mňa priveľký terén? Bojím sa veľkých hrobov, ktoré som nepostavil ja sám vlastnými rukami; mohli by byť v nich škáry a ja nedôverujem svetlu, ktoré sa usiluje všade vniknúť — podobne ako vzkriesenie!”

Lutherovo obavy boli oprávnené. Čo by bolo bývalo v záujme luteranizmu? Lutherova pohroma. Jeho náuka by dlhšie bola ostala sama sebou, keby ju neboly podoprely úspechy prvej

chvíle. Jej nejasnosť by ju skôr bola zachránila v pôvodnej podobe. Zárodok smrti, ktorý nosila, bol by ostal driemať na dne. Tento zárodok však dozrel v prechodnej žiari zdanlivého úspechu, a tí, čo sa volali luteránmi, Luthera najprv odmietli a potom zabudli na neho. Keby nik nebol niesol to meno, nik by nebol vyniesol na biely deň Luthera so všetkými jeho následkami.

Tetys, bohyňa Oceána a Achilova matka, oplakáva v Homérovi smrť Hektora, ktorého zabil Achilles. Oplakáva triumf svojho syna, víťaza nad veľkým nepriateľom, lebo vidí, že s Hektorovou smrťou sa blíži k nej iná smrť, smrť Achilova. V smrti nepriateľa vidí začiatok cesty, ktorá vedie k smrti jej vlastného syna. Vidí, že Achilovo víťazstvo nosí v sebe v zárodku smrť.

Takto by mohol plakať pôvodca nejakého bludu v chvíli, keď sa mu podarí oklamať niekoho. V úspechu bludu, svojho diela, by mohol vidieť krok, ktorý blud urobil smerom k svojmu rozpadnutiu, smerom k svojej premene. Mohol by poznať, že blud rastúcky stratí to, čo má od neho; že bežiačky po svete zabudne cestou na toho, kto ho vypustil; že nebude cestovať vždy v tom istom obleku, a že chvíľa jeho zdanlivého úspechu bola aj pre neho, otca lži, chvíľou skutočného uponíženia; lebo lož, ktorá je jeho dielom, len tak bude môcť mať úspech,

keď neostane sebou samou a keď nebude viac skutočne jeho dielom.

Hľa, preto tak milujú učitelia pravdy svojich žiakov; hľa, preto tak nenávidia učitelia bludu tých, ktorých sa im podarilo oklamať. V svojich žiakoch predvídajú totiž krutých nepriateľov toho »ja«, ktorému všetko obetovali, potláčateľov tej samolásky, ktorej zasvätili svoj život. Trasú sa pred ich triumfom, ako sa samovrah trasie pred nabitou pištoľou.

Ich vek im tľieskal, oni však za potlesku zomreli — a tu, hľa, prichádzajú veky, ktoré vypovedia rozsudok nad ich hrobom.

Isteže, blud, ktorý by nebol nákazlivý, blud, ktorého osamelý pôvodca by nebol stihol nikoho oklamať, blud, ktorý by nebol mal kariéru a nebol by sa rozvinul pred očami vekov, taký blud by bol po istom čase menej demaskovaný, menej odsúdený, menej zahanbujúci než blud, ktorému by sa bolo podarilo *oklamať národy a zvládnuť kniežatá*.

Blud je falošná cesta, cesta, ktorá nikam nevedie, obchôdzka. Čím skôr prebehnete jalový terén, ktorým ste sa pustili, tým skôr sa vrátite na cestu do vlasti, ak sa ta vôbec máte vrátiť.

Jeden blud plodí veľa bludov, a to spôsobom, ktorý nie je vždy spôsobom logiky. Splodené pochádzajú z prvého nie vďaka sylogizmu, ale vďaka vzbúreným náruživostiam.

Každý človek, ktorý vraví pravdu, si pravdu

zaslúži, nielen pre pravdivé myšlienky, ktoré vyjadruje svojím slovom, nielen pre slová, ktoré vyslovuje, ale na základe rozpoložení, ktoré vlastným vnútorným rozpoložením vytvára v dušiach tých, čo ho počávajú. Kto by sa teda mohol opovážiť, hľadiac na svätca, zmerať účinnosť jeho pohľadov? Bez jediného slova môže vám čiste svojou prítomnosťou pripomenúť Bytie Božie a slabosť človeka. Kto by teda mohol, stojac pred veľkým luhárom, porátať bludy, ktoré nepriamou cestou príležitosti mohli povstať v súvislosti s ním?

Čo by cítil človek, ktorý by odrazu smel zazrieť v nejakom magickom zrkadle súvislý obraz svojich pohľadov, ozvenu svojich slov, žiarenie svojho života? My vidíme, ako upotrebuje naše činy a naše slová vek, ten vek, o ktorom Tacitus povedal: *Corrumpere et corrumpi saeculum vocatur*.⁵⁹ Koľká by však bola naša radosť alebo naša hrôza, keby sme videli, čo ľudstvo robí z nášho života, keby sme mohli v tých veľkých laboratóriách, v ktorých veky pracujú, sledovať prípravu, pokračovanie, trvanie a rozvoj nášho života?!

Potomci tých, čo sa pred tisíc rokmi mýlili, sa možno tiež mýlia, mýlia sa však inakšie.

⁵⁹ Kazíť a kazíť sa — to je vek. — Tacitus, rímsky historik, pôvodca Análov, Histórií, O mravoch Germánov atď. (okolo 55—120 po Kr.).

Samo trvanie ešte nevyvádza z bludu, len mení podobu bludu.

Predstavte si nejaký blud, ktorý s pomocou veku trvá veky: stalo sa to, môže sa stať. Tento blud sa šíri: priestor sa mu napohľad tak isto poddáva ako čas; zbiera si prívržencov vo všetkých piatich dieloch sveta. Urobte pokus, skúste povedať, že je jeden, nemeniteľný, všeobecný. Ľudská reč sa vám sprieči a meno Všeobecnosti vyhradí Cirkvi, tej Cirkvi, ktorá je Cirkvou vo výsostnom smysle a ktorá nosí meno práve tak neodcudziteľné, ako je sama: Cirkvi katolíckej.

Prečo? Prečo náleží Všeobecnosť katolíckej Cirkvi tak, že je jej svojskou vlastnosťou? — V tomto výnimočnom prípade sa tieto dve slová nevyklučujú. — Prečo znie Slovo, keď vyhlasuje Cirkev za nezmeniteľnú, všeobecnú, neomylnú, prečo znie takým jedinečným zvukom, že sa ho hlas lži nemôže pokúsiť ani len napodobniť?

Preto, lebo ľudská reč cíti, odkiaľ pochádzajú tieto vlastnosti Cirkvi. Nepochádzajú od Ľudstva, ale pochádzajú od Božstva. Ľudstvo nie je pôvodcom Pravdy: môže ju mať, nie však vytvoriť.

Zázračná vec! Keď sa ľudstvo pokúša vynájsť nejaké náboženstvo, ľudská reč sa vysmieva z človeka. Náboženstvo nesmie pochádzať z nás, ak ho máme brať vážne.

Predstavte si nejaké falošné náboženstvo,

ktoré by sa ešte nebolo zmenilo. Opovážili by ste sa ho nazvať nezmeniteľným? Nie, lebo i proti vlastnej vôli cítite, že, hoci sa ešte nezmenilo, môže sa zmeniť; a cítite, že katolícka Cirkev sa nielenže nezmenila, ale sa nemôže zmeniť a nezmení sa. Ľudské slovo, vyhlasujúce nezmeniteľnosť katolíckej Cirkvi, opakuje prísľub, ktorý jej dalo Božie slovo. Slovo *nezmeniteľná* zaručuje budúcnosť.

Katolícka Cirkev stojí nad všetkými vekmi. Hovorí o večnosti jedinečne dôverným tónom. Keby Cirkev nebola neomylnjšia než hociktorá iná spoločnosť, keby predstavovala len ľudskú veľkosť najvyššieho stupňa, keby, hovoriac tak, ako hovorí tou ohromujúcou autoritou, hovorila len v ľudskom mene, jej slová by vyvolaly taký výbuch smiechu od jedného konca sveta na druhý, že zem by sa triasla a katedrály by sa ráčaly!

Pokolenia a veky, ktoré sa mňúate, časy a priestory — uvedomte si toto upozornenie!

Keby katolícke náboženstvo nebolo božského pôvodu, jeho meno by nebolo také výlučné, že sa s nikým nemôže oň deliť. Grécke cirkvi, fóciovské cirkvi sa môžu hrať na nezmeniteľnosť ako vzbúrená dcéra, ktorá sa opičí po matke, hoci sa jej nepodobá; fóciovské cirkvi prichádzajú len k Nehybnosti. Sú skamenelé, vravel de Maistre. V Rusku je síce cirkev, ktorá sa sama volá ortodoxnou, tí však, čo počujú to meno, sa musia smiať. Meno katolíckej

Cirkvi nikdy nevyvolalo smiech ani u jedného protestana, a jej nepriatelia ho vyslovujú ako vynútený hold, ako vlasnými ústami vyslovené odsúdenie seba samých, — odsúdenie, ktoré odsúdeni, na ktorých sa vzťahuje, nebadajú a ktoré vyslovujú, nikdy však nechápu.

Pozrite, ako tá sebaistá pravda, šíriac sa v národoch a vekoch, nikdy nenaráža v sebe na kameň úrazu! Pozrite, aká je istá, že si nikdy neprotirečí! Pozrite, ako niet v nej zárodku smrti! Pozrite, ako môže kráčať všetkými smermi, a nikdy nenarazí na seba samu!

Boh nikdy neupadá do nebezpečenstva; blud nosí v sebe vlastný rozklad!

Pravda však nemôže mať nepredvídané následky, ktoré by ani sama nepoznala. Nemôže sa prekvapiť. Jej cety nepodliehajú nijakému zblúdeniu.

Jej plnosť nepozná únavy a jej plnosť nepozná zmätku.

Večne bude živiť blažené pohľady, ktoré budú hľadiť na ňu, a nikdy nijaká tóna neskali nijakú radosť. Bossuet vraví, že panenstvo Márie bolo skúšobným kameňom prisľúbení Božích. Veď Mária, ktorá podľa vôle Božej mala byť Pannou, vskutku ostala pannou a nestratila ani jednu z nádher svojho určenia. A pretože Boh chcel, aby bola aj matkou, On sám, ktorý odstraňuje prekážky, si vyhradil účinkovať podľa svojho plánu. Človek, ktorý nasleduje Boha, nikdy sa nestretné s prekáž-

kami. A naopak, kto urobí jeden chybný krok, robí ich súčasne tisíc, lebo vchádza do neroz-
motateľnej oblasti bludu. Pravda však je skú-
šobným kameňom seba samej.

Pred storočím ľudstvo pojalo plán skončiť
s Kresťanstvom. Bohyňa Rozumu rýchle uro-
bila koniec tomuto pokusu. Čo nemohlo dosiah-
nuť slovo múdrosti, dosiahlo slovo hlúposti.
Človek, ktorý sa pokúsil zaobísť sa bez Boha
a ktorý videl, že, keď ho sosadil, musí ho na-
hradiť, zastavil sa pred svojím dielom, lebo ho
úžasom naplnilo božstvo, ktoré si postavil
miesto Boha. Nemohol naň hľadieť chladno-
krvne, nemohol naň hľadieť dlho. Ustúpil pred
rozmermi, ktoré dal nehanebnosti a smiešnosti.
Pred tvárou Boha živého, prítomného na svojom
oltári, človek sa rúhal. Pred poškvreným oltá-
rom, pred tým, čo malo nahradiť Boha, rúhanie
zamrelo na všetkých perách; nebolo možné ne-
želiť za vyhnaným Bohom pri pohľade na toho,
kto ho vyhnal, a nesmiernosť previnenia splodila
v žasnúcich dušiach čosi ako závan vôle vrátiť
sa k starej poklone.

Čo by teda videl na dne udalostí pohľad,
prenikavejší než ľudský pohľad? Čo vidia tí,
ktorí prebývajú v svetle? Ako účinkujú na che-
rubínov hry, ktoré sa hrajú na zemi, keď už
my, hoci tak málo vidíme, predsa vidíme, ako
používa Boh svojich nepriateľov, keď už my
vidíme, aké múdre nauky dáva ľudská hlúposť
pozorným ľuďom i proti ich vôli?

Bohyňa Rozumu zabila filozofiu osemnásteho veku, ktorá sa volala Racionalizmom. Zabila ju nacelkom; lebo ju zabila tým, že v jej prospech rozhodla rozopru. Predstavila ju v triumfe, a to ešte aj jej priateľov naplnilo hrôzou. Z dopustenia Božieho, ktorý povedal: *Ego quoque ridebo et subsannabo*,⁶⁰ uskutočnila filozofia osemnásteho storočia svoj ideál a postavila ho na oltár — a tento deň bol jej posledným dňom. Dosiahla úspech, dostala odmenu: práve takú hanebnú, ako bola sama, práve takú smiešnu, ako bola sama, práve takú krátku, ako bola sama, práve tak odsúdenú na hanebnú smrť, ako ona sama.

Odkedy bohyňa Rozumu podľa svojho spôsobu učinila svet, nemožným sa stalo rúhanie zpred sto rokov, rúhanie, namierené proti Bohu v mene svätej Prírody tými, čo čítali Emila.⁶¹ Keď človek cíti v sebe sklon klaňať sa svätej prirodzenosti ľudskej, dosť mu je, aby sa opravil, vidieť ju pri diele.

Stačí na ktorejkoľvek strane otvoriť akékoľvek dejiny — a história sa domnievala, že musí otvoriť svoju knihu na strane, preplnenej krvou a bahnom, práve koncom minulého storočia, keď svätá príroda bola v móde, keď sa ľudia rozcífovali nad jej dobrotou, keď sa kochali v svojom rozcítení, keď kolovaly clivé

⁶⁰ Ja sa však budem smiať a uzdravím. Prísl. 1, 26.

⁶¹ Výchovný román J. J. Rousseaua.

romance: krv a bahno sa samy podujímajú povedať ľudom, čo sú.

Diabol, premožený svojím triumfom, zmenil taktiku.

Už nevraví ľudom, aby sa nacelkom zaobišli bez kresťanstva, ale ich vyzýva, aby *zmenili* kresťanstvo. Už im nepredstavuje kresťanstvo ako hanebnú absurdnosť, ale predstavuje im ho ako znamenitú *ľudskú* náuku: nič nemá proti tomu, keď ho vyhlásia za najlepšiu vec, len ak je to ľudská vec; hotový je predniesť o Ježišovi Kristovi najskvelejšiu chváloreč, pravda, ak Ježiš Kristus nie je Boh. Zbavte ho božstva, a diabol bude hotový blahoželať mu k najskvelejšiemu človečenstvu: vďačne urobí, čomu sa nemožno vyhnúť.

Nuž viete, čo je najlepší spôsob dosiahnuť tento výsledok, vytvoriť ľudské kresťanstvo? Oddeliť morálku od dogmy a povedať ľudom: Morálka evanjelia je vznešená. Áno, morálky sa pridriavajte! Ostatne všetky národy majú v podstate tú istú morálku; líšia sa len *svojskými dogmami*. Morálka sblízuje ľudí; dogma ich rozdeľuje. Uznáme kresťanstvu celú jeho morálku; nechže nám aj ono urobí vo veci dogmy nejaké ústupky, a celkom sa dohodneme.

Keby diabol dosiahol to, všetko by dosiahol. Ale povedané bolo: *Non praevalent*.⁶²

⁶² Nezvitázia (viď Matúš 16, 18).

Pretože pravda nie je našim vlastníctvom; nič z nej nemôžeme spustiť.

Všetko úsilie diabla sa včul pokúša obsiahnuť tento nemožný ústupok. Vyzýva katolicizmus, aby obetoval to, čo on nazýva svojskými dogmami (bolo by vlastne treba povedať »všeobecné dogmy«, pretože sú katolícke), aby ich obetoval v záujme pokoja.

Diabol rád vravieva, že dogma je prekážkou pokoja a že pokoj by ihneď nastal, keby sme chceli urobiť z kresťanstva náukobeh všeobecnej morálky.

Podivná vec! Dejiny aj tu hovoria. Satan sa chytá do vlastného osídlia. Protestantizmus už pred dvesto rokmi žiadal ústami jedného svojho kazateľa, ak sa nemýlim, bol to Jurieu⁶³, aby sa z lásky k pokoji obetovaly určité dogmy.

Dnes nemienim zdôrazňovať, aká je to základná absurdnosť obetovať dogmu, poprieť pravdu z vypočítavosti. Mohlo by sa povedať, že pravda je predsa naša vec a že máme právo dávať ju. Mohlo by sa povedať... Čo ja viem čo všetko! Keby som chcel vyrátať všetky absurdnosti, ktoré taká úslužnosť predpokladá, nedopracoval by som sa konca kraja a odbočil by som od svojho predmetu, ktorý je historický. Pozerajme preto dnes len fakty. Videli sme, ako viedol

⁶³ Pierre Jurieu, francúzsky protestantský teológ (1637—1713).

Satan svojich ctiteľov v mene Rozumu pred oltár bohyně Rozumu. Viďme ho teraz, ako ich vedie v mene pokoja do vojny najzaťažejšej.

Katolicizmus a protestantizmus sa uberaly dvoma protichodnými cestami.

Katolicizmus ostal nezlomný v svojej nezmeniteľnej dogme.

Protestantizmus si rozorval lono, rozorval sa; jednému dal tento dar, druhému tamten; z lásky k pokoju, ako vravel Jurieu, rozkúsokoval náuku.

Toto sú teda dve skúsenosti. A teraz viďme výsledky.

Katolicizmus, ktorý ostal — podobne ako Boh — nezmeniteľný aj v svojej jednote. Našiel pokoj, pretože ho nechcel mať iný, než ho Boh chce. Protestantizmus, pretože odpadol od pravdy, odpadol aj od jednoty; pretože chcel i za cenu zrady na pravde, nechápuc ani metafyzický ani morálny nesmysel takého postupu, našiel vojnu. Katolicizmus, pretože neobetoval ani jednu dogmu, zachránil, udržal, rozmnožil, rozšíril to vyvolené pokolenie, ktoré stupňuje mravnosť až na výšky svätosti, a protestantizmus, ktorý toľko hovorí o morálke, prišiel o svätých, pretože sa spreneveril dogme. Vie to? Chápe to? Želie za tým, čo stratil? Nemyslím. Lebo stratil ešte i pochop svätosi, ešte i spomienku na ňu.

Svätí! toto slovo je natoľko mimoriadne, že nechápem, ako ho možno vysloviť bez uváženia. Ako dokážete nevidieť odstup, keď stojíte pred

svätcom a pred čestným človekom, pred dobrým; ba i zbožným čestným človekom? A keď vidíte priepasť, ako dokážete nehľadiť na ňu? A keď na ňu hľadíte, ako dokážete nechápať ju?

Boli ste možno v pokušení povedať: „Protestantizmus, snímajúc s človeka ťarchu niekoľkých dogiem, ktoré sú, ako sa vám zdá — *pre morálku bezvýznamné*, oslobodzujúc ho od určitých vonkajších pravidiel, umožňuje mu sústrediť všetky sily na životnú prax, na dobročinnosť, na pestovanie karity. Keď sa náboženstvo tak zjednoduší, človek sa celkom venuje morálke, lebo pochopí, že jedine ona je potrebná a nebude viac rozdelený medzi ňou a dogmou”.

Keď ste boli, ako toľkí iní, v pokušení takto hovoriť, zavrite dejiny veku a otvorte dejiny vekov. Kde sú svätí? Kde rastie tá víťazná armáda, armáda Božia? Medzi zbehmi od dogmy, či medzi jej obrancami?

Vy pokolenia, pochádzajúce od Slova, ktoré ktoré sa stalo telom, vy fagle sveta, ktoré skrývate v sebe Boha, o, vy nevysloviteľné kvety, kde je pôda, ktorá má tajomstvo vášho zrodzenia? Aké rosy vás zvlažujú? Kde pučíte? Kde dužiete? Vy hviezdy noci, povedzte mi, v ktorom kraji vás pútnik nájde? Ktorá domovina je vašou vlasťou?

Vašou vlasťou je Cirkev, a pútnik vás nachádza v krajinách, kde má Panna Mária oltáre.

Predstavte si človeka, ktorý popiera nejakú

dogmu, tú z dogiem, ktorá je podľa vášho náhľadu pre morálku najbezvýznamnejšia, a pokúste sa nazvať ho svätým.

Veruže, vravím vám: nedokážete to.

Prosím vás, uvažujte o tom, prečo sa tu reč tak prieči.

Ach, Lutherovi sa zdalo, že kult katolíckej Cirkvi je prihmotný; chcel mať mŕtve kostoly, holé steny, obrazy prázdnoty; vravel, že obraz vteleného Slova, znázornený pozemským umením, popudzuje nebo; zdalo sa mu, že Cirkev dáva priveľa miesta Panne Márii; zdalo sa mu, že svätí sa neklaňali Bohu *v pravde a v duchu*; chcel vylúčiť hmotu a *zvýšiť čistotu náboženstva*.

Chcete vedieť, akými hroznými iróniami sa navzájom obhadzujú tí, čo chcú byť múdrejší než Boh a *čistejší* než Cirkev (ako by umenie bolo ústupkom nečistote)?

Nuž čítajte dejiny toho pošmúrneho mnícha, ktorý chcel očisťovať; čítajte dejiny Luthera; dejiny Luthera a Kataríny.

Ešte raz sa odvolávam na fakty. Svätí sa rodia a rastú tam, kde dogma je čistá, nenapádaná. Mravnosť dosahuje svoj božský rozvoj len pod prísnou ochranou pravdy bez poškvrny.

Tam, kde bola dogma načatá, hoci i pod zámenkou podopretia morálky, pôda nerodí viac svätcov.

Ludské výpočty obyčajne nebývajú úspešné; keď sa však pokúšajú zmariť večné plány,

vtedy sa priam duchaplnou pretvárkou obracajú proti sebe samým; vtedy svojou smrťou umožňujú preraziť múdrosti, ktorá ich svojim krokom mliaždi a ktorá sa nedá vyrušiť v kroku.

Pravernosť, ktorá je sama v sebe neporušiteľná a ktorá iba seba potrebuje, aby ostala neporušiteľnou, účinne ochraňuje pokoj, na ktorý sa proti nej odvolávajú, a ochraňuje svätosť — zatiaľ čo jej nepriatelia volajú po morálke.

Či nehovoril aj Voltaire o láske?

Áno, hovoril. Ale sa nazdával, že láska absolútne protirečí viere. Volal po láske v mene ľahostajnosti. Viete, aká *láska* sa ozvala na jeho výzvu a aké prúdy krvi tiekly po čerstvo porúšanej zemi, do ktorej ho krátko predtým zahrabali.⁶⁴

Svätý Pavol kázal lásku. Luther volal po nej niekoľko ráz. Dejiny však nezabudly rozlišovať svätého Pavla a Luthera. Moralisti, popierači dogmy, ktorých dejiny vyrozprával Bossuet, sami sa podujali povedať nám, kde čerpú svätí svätosť; umožnili nám totiž porovnať skutky starých apoštolov so skutkami apoštolov nových.

Dejiny nám prstom ukazujú aténsky areópág v chvíli, keď sa svätý Pavol objavil pred ním, a krčmy, v ktorých Luther stretol Karlstadta,⁶⁵

⁶⁴ Náražka na veľkú francúzsku revolúciu.

⁶⁵ Prvý z Lutherových prívržencov, čoskoro však jeho ostrý protivník.

dejiny svojim spôsobom opakujú náuky z katechizmu.

Dejiny! Ale či potrebujeme svedectvo vekov na to, aby sme zistili, ako si blud protirečí? Potrebujeme čo i len svedectvo učeníkov herézy? Či sám hereziarcha, ktorý ako by shrnúval v svojej osobe vek, ako by nosil vek v svojom srdci, či on sám nám neukáže na svojom vlastnom dne svojho odporcu?

O čomže hovoril Luther po celý svoj život? Všakver o dôstojnosti, o slobode, o nezávislosti. *Nariadil* ľudskému duchu, aby neprijal nijaký poriadok. No už nariadujúc oslabil, odvolal rozkaz neposlúchať. Je to však všetko? Či len jeho prax podvracia jeho teóriu? Sme vidieť ešte krajšie divadlo. Už nečítame sobrané diela Lutherove, no keby sme ich čítali, čítali by sme dielo, podpísané rukou, ktorá nariaduje vzburu, a nadpísané: *De servo arbitrio*. Luther venuje traktát popieraniu slobody vôle! Povedal som, že blud sa náhli a rozplýva. Pozrite však, ako rýchle to robí! Obdivujte jeho úslušnosť a poučenie, ktoré nám dáva Lutherovými ústami! Ten vzbúreнец ako by nebol dosť dôveroval vzbure, že sa vzbúri proti sebe samej, ako by sa bol bál pomalosti svojich žiakov, že budú totiž pripomali, aby ho podvrátili a postavili sa proti nemu: hľa, sám sa stavia na ich miesto, na miesto Potomstva, na miesto Budúcnosti; hľa, ešte je sklonený nad korene svojej lži, a už nám chce ukázať ovocie a kvety;

hľa, sám odkrýva nášmu pohľadu vnútorný mechanizmus pracujúcej lži; hľa, v svojej vlastnej osobe nám ukazuje svoj blud ako v skratke; hľa, odvolávajúc sa na slobodnú vôľu v záujme zločinu, ktorý sa zrodil z vnútornej zúrivosti, popiera ľudskú slobodu, ktorú v tej istej chvíli zneužíva! A to všetko naraz, v tej istej chvíli, v tom istom bode Času a Priestoru!

Sú isté slávnostné chvíle, keď sa absurdnosť sama v sebe rozvíja, aby sa rozťahla pod všetky svoje výzory, keď mačacia hudba bludu nechtiac sprevádza koncert veľkej spravodlivosti. Hovorilo sa len o nezávislosti, a popiera sa slobodná vôľa; hovorilo sa len o láske, a tu samé škriepky a bitky za sprievodu pitia; hovorilo sa len o jednote, a babylonská veža rástla pred tvárou Europy. Raz v mene lásky, raz v mene vzbury, v mene znesvätej pravdy, v mene zvelebeného bludu sa privolávalo na slávu nahromadených lží, ktoré sa súčasne protivily i znesvätej pravde i zvelebovanému bludu.

Pozrite na pohanstvo: keď rozťahlo svoje siete od starého Ríma až po najkrajnejšie hranice starého impéria rímskeho, samo sa popiera prv, než vyšlo slnko v Betleheme, a prv, než vydýchol Rím vlčice, zadusený pod Rímom kríža.

Pozrite na panteizmus: keď povedal svoje

ostatné slovo, keď sa celkom vyslovil, jeho pošinutý jazyk už nevie pokračovať a sotvaže sa opovažuje opakovať svoju starú povedačku. Keď sa úplne vyjadril, dal si smrteľný úder.

Pozrite na racionalizmus. Premožený spomienkou na bohyňu Rozumu, umiera od hanby pri úpätí oltára, ktorý postavil.

Pozrite na protestantizmus: tí, čo chceli obeť pravdu pokoju, hynú vo vojne, a luteráni už nevedia, čo učil Luther.

V ľudských dišputách sa veľmi často stáva, že neústupnosť toho, čo sa mýli, strhuje toho, čo vraví pravdu, k tomu, aby prepínal pravdu, ktorú tvrdí, a tým aby ju sfalšoval. Človek, ktorý má pravdu, sa obáva, že by mohol urobiť nejaký neoprávnený ústupok, a často odmieta svojmu protivníkovi aj to, čo by mu mohol po spravodlivosti uznať. To je obrátená slabosť, obrátený ústupok, ktorý robí duchu bludu.

Tu je však skutočnosť, ktorej rozkolnícke sekty, prosím, nech venujú pozornosť!

Cirkev vždy ostáva na línii, ktorá vedie k cieľu, nech sa robí čokoľvek. Neblúdi ani vpravo, ani vľavo. Nepozná neoprávnené ústupky a práve tak nepozná ani prepíate protirečenie. Nepozná slabosť, ktorá značí primálo, ani slabosť, ktorá značí priveľa. Duch svätý hovorí jej ústami a nemätie sa.

Zbožňovatelia Rozumu sa pod vplyvom zločinu a hanby pokúšajú zneuctiť ľudský rozum, čo sa im, pravda, nemôže podariť; zbožňova-

telia vzbury sa pokúšajú poprieť slobodnú vôľu, nemôžu však zabrániť národom veriť v ňu a nemôžu ujsť sebe samým, ani zodpovednosti za svoje skutky, ani následkom svojich slov. Katoľická Cirkev však, ktorá sa klania len Bohu, miluje človeka, uctí ho a chráni jeho pravé miesto, a to i vtedy, keby sa ho i sám človek chcel priam zriecť, chráni jeho korunu, a to i vtedy, keby si ju priam sám chcel shodiť s hlavy. Tvrdí, že človek má slobodnú vôľu, či ju chce mať, alebo nechce. Človek zabúda na svoj rozum za trest, že sa mu klaňal, a tá Cirkev, ktorú potupuje, mu pripomína svojím nemeniacim sa hlasom, že Boh ho stvoril rozumným. Súčasne mu prstom ukazuje jeho krvácajúcu ranu, dedičnú ranu človeka.

Malomyselnosť a pýcha nasledujú jedna za druhou a vznikajú jedna z druhej hrozne rýchle; človek sa raz nazdáva, že môže všetko, a to i bez Božej pomoci, raz zas, že nič nemôže, a to ani s Bohom. Cirkev však nezmeniteľným hlasom ohláša milosrdenstvo, ktoré ľudia odmietajú, i spravodlivosť, ktorú popierajú. Blud obťažuje Cirkev, no nemôže ju zmiast'; obťažuje ju svojimi nejasnými a protichodnými výkrikmi; nikdy však nemal, nikdy nemá, nikdy nebude mať tú nemožnú radosť, aby videl, že slovo Božie zoslabuje alebo zveličuje.

177

177

OBSAH

Babylon	7
Stav otázky	18
Kvapka vody	34
Veda	53
Náboženská nevedomost	90
Duchovné spojenectvá	101
Svátená voda	113
Znak kříža	119
Svätý Dionýz Areopagita	136
Jednota	147
Vek a veky	154

INDEX

1	Babylon
12	Bay of
13	Babylon
14	Yeda
15	Nabonidus
16	Thothmes
17	Yeda
18	Yeda
19	Yeda
20	Yeda
21	Yeda
22	Yeda
23	Yeda
24	Yeda
25	Yeda
26	Yeda
27	Yeda
28	Yeda
29	Yeda
30	Yeda

sbieha. Takouto jedno-
duchou, ale spoľahlivou
metódou bezpečne kriti-
zuje európský myšlien-
kový svet, odchyľujúci
sa od kresťanských prin-
cípov. Vo V e d e až
drvivo odbavuje rationa-
lizmus a panteizmus.

V e d a, ako ju poníma
Hello, líši sa od dneš-
ného poňatia. Výstižnej-
šie by sme charakterizo-
vali Hellovu koncepciu
slovom: v e d o m o s ť.
Je to vlastne pokus o
postihnutie základných
ontologických a kritic-
kých princípov, a teda
pokus o metafyziku.
Hello preniká k tomu,
čo je pevné; práve preto,
hoci jeho dielo vzniklo
na začiatku XIX. st., aj
dnes, v prvej polovici
XX. storočia, je až ob-
divuhodne časové. Pre-
svedčivo ukazuje, že
európska kultúra, ak má
byť ozajstne tvorivá a
ľudská, nevyhnutne musí
spočívať na kresťanskom
svetonáhľade, na pravde,
zaistenej zjavením a
zdravým ľudským roz-
umom i čistým srdcom.

Tretí sväzok U m e-
n i e je v tlači.

V tejto edícii je v tlači
1. sväzok: Dr. C. Du-
dáš: Problém rov-
nosti, štúdia zo sociál-
nej etiky.

